

UNIVERZITA KARLOVA
FILOZOFICKÁ FAKULTA
KATEDRA ANDRAGOGIKY A PERSONÁLNÍHO ŘÍZENÍ

Aneta Benešová

Možnosti realizace edukačních aktivit pro dospělé návštěvníky
muzeí

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Praha 2018

Vedoucí práce: PhDr. Michal Šerák, Ph.D.

Poděkování

Velmi ráda bych na tomto místě poděkovala vedoucímu této diplomové práce PhDr. Michalu Šerákovi, PhD., za hodnotné připomínky v průběhu celého jejího zpracování a nesmírně rychlou zpětnou vazbu. Dále bych chtěla vzkázat dík Ing. Davidu Šimkovi za rady v oblasti metodologie empirického šetření a také všem respondentům za jejich čas a spolupráci.

Prohlašuji,

že tuto diplomovou práci jsem vypracovala samostatně, že v ní řádně cituji všechny použité prameny a literaturu a že tato práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

Datum:

Podpis:

Abstrakt

Práce se zabývá doprovodnými edukačními aktivitami muzeí pro dospělé návštěvníky. Cílem práce je analýza realizace edukačních aktivit v muzeích s ohledem na specifika dospělých jako cílové skupiny. Záměrem je prozkoumat provedení vzdělávacích programů pro dospělé a jejich přípravu a strukturu. Představen je vývoj muzeí jako vzdělávacích institucí a charakteristika muzejní edukace. Dále je práce zaměřena na cílovou skupinu dospělých návštěvníků. Součástí diplomové práce je šetření realizované prostřednictvím kvalitativních polostrukturovaných rozhovorů s vybranými pracovníky a lektory, kteří zaštiťují edukační činnost v muzeích. Provedeno bude v muzeích na území Středočeského kraje, která budou vybrána v zastoupení dle svého rozmístění. Cílem empirického šetření je zmapování realizace vzdělávání dospělých v muzeu z pohledu muzejních pracovníků. Záměrem je zjistit, zda muzea obsahem a realizací edukačních programů reflektují v nabídce specifika dospělého návštěvníka, jaké formy vzdělávání a učení využívají a jaké bariéry a možnosti v této souvislosti shledávají.

Klíčová slova

muzeum, dospělý, edukační aktivity, vzdělávání dospělých, muzejní edukace, volnočasová edukace

Abstract

This diploma thesis deals with the educational activities of museums for adult visitors. The main aim of this thesis is to analyze the realization of educational activities in museums with respect to the specifics of adults as a target group. The intention is to examine the implementation of adult education programs, their preparation, structure and development as educational institutions. Furthermore, the work focuses on the target group of adult visitors. Part of the diploma thesis is research, which carried out through qualitative semi-structured interviews with selected staff and lecturers who provide education in museums. It will be carried out in museums in the Central Bohemian Region, which will be selected because of their location. The purpose of the research is to map out the implementation of adult education in the museum from the point of view of museum workers. The intention is to find out whether museums reflect the content of the adult learner's content and realization of educational programs, what forms of education and learning they use and what barriers and possibilities they find in this context.

Key words

museum, adult, educational activities, adult education, museum education, leisure education

Obsah

0 Úvod	8
1 Vývoj muzejní edukace	11
1.1 Vývoj muzejní edukace v českém prostředí	15
1.2 Současný stav muzejní edukace v českém prostředí	19
2 Charakteristika muzejní edukace	22
2.1 Muzejní pedagogika.....	24
2.2 Muzejní pedagog	27
2.2.1 Kategorizace a požadavky na profesní kvalifikaci.....	27
2.2.2 Aktuální praxe muzejních pedagogů v České republice	31
3 Vzdělávání dospělých	32
3.1 Účastníci vzdělávání dospělých.....	34
3.2 Bariéry vzdělávání dospělých.....	36
3.3 Dospělí návštěvníci muzeí	38
3.3.1 Typologie dospělých návštěvníků muzeí	39
4 Empirické šetření – Možnosti a realizace edukačních aktivit pro dospělé návštěvníky muzeí ve Středočeském kraji	44
4.1 Metodika šetření	44
4.1.1 Cíle šetření	44
4.1.2 Výzkumný problém a výzkumné otázky.....	44
4.1.3 Metodika zkoumání.....	45
4.1.4 Charakteristika výzkumného vzorku.....	47
4.1.5 Sběr a vyhodnocení dat	51
4.2 Výsledky šetření	52
4.2.1 Dospělý návštěvník jako cílová skupina muzeí	52
4.2.2 Programy a aktivity muzeí pro dospělé jedince	58

4.2.3	Bariéry při tvorbě a realizaci edukačních programů	64
4.2.4	Možnosti a vize v tvorbě a realizaci edukačních programů	69
4.3	Diskuse k empirickému šetření	72
5	Závěr	78
6	Soupis bibliografických citací	80
7	Přílohy	101
	Příloha A - Polostrukturovaný rozhovor	101
	Příloha B – Emailové pozvání k rozhovoru	103
	Příloha C – Informovaný souhlas	104

0 Úvod

Muzejní pedagogika, respektive muzejní vzdělávání je v posledních dekadách stále se rozvíjející oblastí. Instituce muzea se snaží přizpůsobovat svými aktivitami současné společnosti, pokroku a dynamicky se měnícímu prostředí, které proměňuje způsoby působení muzeí na veřejnost, ale také to, jak jsou tyto instituce společností vnímány. Záměrem muzeí je přitom získat statut instituce, která stojí uprostřed regionálního dění a která může svým návštěvníkům poskytnout nové prožitky, zkušenosti a možnosti vzdělání. Dříve, nežli toto o sobě budou moci muzejní instituce s jistotou deklarovat, je třeba postavit se čelem k problému, kterému aktuálně muzea čelí, tedy to, jak si získat a udržet pozornost dnešního náročného konzumenta. Muzea tak stojí před rozhodnutím, zda pokračovat v tradičním prezentování exponátů veřejnosti a zda budou místem, které je privilegovaným prostorem pro uchovávání, péči a prezentaci uměleckých artefaktů a historických předmětů nebo zda se budou snažit zaujmout potenciální návštěvníky dalšími aktivitami a nabídnou jim atraktivní způsob, jak trávit volný čas.

Návštěva muzea by také neměla být otázkou pouze privilegovaných skupin obyvatelstva, ale mělo by se jednat o dostupnou volnočasovou aktivitu kulturního obohacení pro všechny. Proto muzea objevují nové podoby oslovování potenciálních návštěvníků, nové cesty, jak zprostředkovávat účastníkům doprovodných programů v atraktivní formě exponáty a jak oživit původní pasivní přístup institucí vytvářením různých doprovodných aktivit rozličných forem, které mají s ohledem na své možnosti zrealizovat a které mají k dispozici. Nabízí se tak otázka, do jaké míry tyto instituce využívají edukační potenciál a zda naplňují své možnosti muzejní edukace, kterými disponují a zda reflektují navyšující se procento účasti rozmanitých návštěvnických skupin, mezi které můžeme řadit také cílovou skupinu dospělých.

Diplomová práce se zabývá doprovodnými edukačními aktivitami muzeí, které jsou určeny právě pro dospělé návštěvníky. Cílem práce je analýza realizace edukačních aktivit v muzeích s ohledem na specifika dospělých jako cílové skupiny. Cílem empirického šetření je zmapování realizace vzdělávání dospělých v muzeu z pohledu muzejních pracovníků. Záměrem je zjistit, zda muzea obsahem a provedením edukačních programů reflektují v nabídce specifika dospělého návštěvníka, jaké metody a formy vzdělávání a učení využívají a jaké bariéry a možnosti v této souvislosti shledávají.

Pro diplomovou práci jsem zvolila téma pojednávající o možnostech realizace edukačních aktivit pro dospělé návštěvníky muzeí z toho důvodu, že se jedná o oblast, která odborníky stále

není souhrnně zpracována a aktuální literatura a výzkumy se objevují spíše výjimečně. Z autorů české literatury lze zejména zmínit inspirativní a obsahově propracované rozmanité tituly od autorky Petry Šobáňové, Vladimíra Jůvy, Lucie Jagošové nebo Lenky Mrázové. Ze zahraničních zdrojů lze uvést Eilean Hooper-Greenhillovou, která muzejní edukaci dle mého názoru propracovala nejkompaktněji nebo Bonnie Sachatello-Sawye či George Heina. Práce využívá jak českých, tak zahraničních zdrojů odborné literatury. Z důvodu chybějících dat provedených výzkumů v České republice a nedostatečně publikované aktuální odborné literatury jsou dalším významným zdrojem informací pro tuto diplomovou práci pravidelně pořádané semináře a konference, na kterých jsou diskutována témata jak z oblasti vzdělávání, tak muzeologie obecně.

Na téma je nahlíženo jak v empirické, tak teoretické rovině. Záměrem přitom není poskytnout vyčerpávající informace zacházející do všech detailů a souvislostí o problematice vzdělávání dospělých v muzeích. S ohledem na šíři a rozmanitost této problematiky to ani není možné. Úmyslem je zprostředkovat náhled na celou oblast muzejního vzdělávání v širších souvislostech, a to zejména prostřednictvím využití a nastudované odborné literatury, osobní zkušenosti muzejního pedagoga a realizací empirického šetření.

Práce je členěna do čtyř kapitol. První kapitola této práce slouží k pochopení současného stavu muzejního vzdělávání. Abychom mohli nastínit situaci aktuální, je nutné probádat nejdříve minulost, která s rozvojem muzejní edukace souvisí a v které se odráží politické a společenské proměny ve světě i u nás. Oblast muzejního vzdělávání navíc prošla v tomto ohledu velmi zajímavým vývojem a od prvotní nezáměrné práce s návštěvníky se vyvinula až v soudobé propracované doprovodné programy, které dnes již většina velkých muzeí pro návštěvníky pořádá. V rámci první kapitoly je dále pojednáváno o vývoji muzejní edukace na území České republiky, i zde je nastíněn historický vývoj, který ač není popsán detailně a vybrány jsou pouze významné události a historické mezníky, které měly přímý i nepřímý vliv na oblast muzejního vzdělávání, hraje popsáný historický vývoj důležitou roli pro současný stav muzejního vzdělávání a dnešní praxi muzejní pedagogiky.

Druhá kapitola se zabývá tématem muzejní edukace a její charakteristikou. Muzeum je v rámci soudobé muzejní pedagogiky vnímáno primárně jako místo, kde se dospělí mohou vzdělávat. Při muzejní edukaci se vychází ze sbírek muzea, k jejímu obsahu patří ale i široká škála výchovně-vzdělávacích aktivit, které mohou být realizované jak přímo v muzeu, tak i činnosti a projekty s muzeem pouze spojené. Muzea mají proto velký vzdělávací potenciál. Nehledě na to rozvíjení těchto aktivit patří také k základním povinnostem muzeí a edukační role je dnes již

jednou z nedílných součástí úloh těchto institucí. Dále je zde věnován prostor osobě muzejního pedagoga, tedy klíčové osobě, která má edukační roli v muzeu na starost, včetně kategorizace, vymezených požadavků na profesní kvalifikaci a praxi muzejních pedagogů v českém prostředí.

Třetí kapitola přibližuje vzdělávání dospělých v muzeích, a to ze dvou hledisek. Prvním je definování dalšího vzdělávání dospělých, zejména tedy z pohledu zájmového a neformálního vzdělávání a toho, které osoby jsou tradičními účastníky takového vzdělávání a jaké bariéry jim k účasti na vzdělávání brání nebo je naopak motivují. Druhým hlediskem je skupina dospělých návštěvníků muzeí. Věnován je zde prostor k jejich vymezení, a tomu, co návštěvníky k rozhodnutí přijít do muzea podněcuje nebo naopak demotivuje.

Čtvrtá kapitola je věnována empirickému šetření, které je součástí diplomové práce a které pojednává o možnostech realizace doprovodných programů a aktivit pro dospělé z pohledu vybraných muzejních pedagogů a pracovníků zaštiťujících edukační činnost v muzeích. Provedeno bude na území Středočeského kraje. Lokalita pro uskutečnění empirického šetření byla vybrána s ohledem na to, že většina realizovaných výzkumů zabývajících se muzeem a vzděláváním byla zaměřena zejména na hlavní město Prahu. Důvodem výběru tohoto tématu empirického šetření je předpoklad, že dospělý návštěvník může v budoucnu představovat další návštěvnickou základnu a významnou cílovou skupinu muzeí.

1 Vývoj muzejní edukace

Muzeum definuje Profesní etický kodex, který byl vypracován Mezinárodní radou muzeí a reprezentuje zásady, které jsou všeobecně přijímány muzejními pracovníky po celém světě. Instrukce muzea je dle něj vymezena jako „*stálá nevýdělečná instituce ve službách společnosti a jejího rozvoje, otevřená veřejnosti, která získává, uchovává, zkoumá, zprostředkuje a vystavuje hmotné doklady o člověku a jeho prostředí za účelem studia, vzdělání, výchovy a potěšení*“ (ICOM, 2006, s. 17). Definice muzea je také komplexněji formulovaná ve sbírce zákonů České republiky v zákoně č. 122/2000 Sb., *o ochraně sbírek muzejní povahy a o změně některých dalších zákonů*, která k předešlé definici navíc dodává, že muzeum jako instituce zaručuje rovný přístup ve využívání sbírek a zpřístupňuje vybrané veřejně prospěšné služby všem bez rozdílu.

Muzeum není jenom instituce, která uchovává, zkoumá a prezentuje hmotné i nehmotné doklady o člověku a jeho prostředí. Muzeum představuje také klíčový prostor pro vzdělávání, inspiraci a dialog (UNESCO, 2016, s. 6). Záměrem muzeí je přitom stát v centru dění místního rozvoje, podílet se na vytváření lepších životních podmínek, rozvíjet potenciál svých návštěvníků a obecně edukovat společnost prostřednictvím svých sbírek (OECD, 2017, s. 7). Vize takového moderního muzea je postavena na vnímání těchto institucí zejména jako vědeckých, kulturních a vzdělávacích center, která vytvářejí pro návštěvníky příležitost se rozvíjet přiměřeně nenáročným a atraktivním způsobem (UNESCO, 2012, s. 7).

Myšlenka využívat uchovávané historické předměty k výchovnému a didaktickému působení není nová a objevuje se v historii již ve 2. století před Kristem a možná i dříve. První zmínky o vytváření muzejních sbírek v původním slova smyslu pocházejí zejména z oblasti Mezopotámie, antického Řecka a Říma, ale objevují se i v dalších oblastech po celém světě, kde byly nalezeny historické objekty a kopie starých nálezů, které byly s největší pravděpodobností shromažďovány pro didaktické a reprezentativní účely (Waidacher, 1999, s. 52–54). Současné označení „muzeum“ pochází právě z období zmiňované antiky, kde byl „*musaion*“ považován za svatyni Múz, která představovala bohyni umění a vědy (Jůva, 2010a, s. 12).

Rychlý rozmach vědeckého myšlení v době antiky, na které měl vliv zejména Aristoteles, vedl k tomu, že *musaion* přestal představovat pouze kultovní místo a začal být chápán jako prostor, kde se učenci a filozofové mohou scházet ke společnému bádání. Následné rozšiřování antických chrámů mělo souvislost s rozvojem vědy a vzdělanosti této doby (Jůva, 2009, s. 4).

Musaion obsahoval sbírky uměleckého a vědeckého charakteru a byl tvořený místnostmi určenými ke studiu, práci a běžnému obývání svých učenců. Budova sloužila výhradně k podpoře literatury a vědy a sestávala se z místností, jako je knihovna, observatoř, amfiteátr či botanická a zoologická zahrada (Šobánková, 2012, s. 57). Nejvýznamněji se institucionálně na rozvoji vědecko-výzkumného a vzdělávacího poslání podílel zejména Musaion v Alexandrii, který je pokládán za první instituci, která měla učencům zajistit co nejpříhodnější podmínky pro jejich bádání a veškeré výdaje s tím spojené byly hrazené státem. Jeho členy byli nejenom filozofové, ale také vědci a spisovatelé (Průcha, 2009, s. 282).

S rozpadem antického světa tradiční předměty ztratily svou původní hodnotu a občané se začali obracet směrem k jiným kvalitám, které považovali za významné. Muzeum jako instituci započaly formovat dle Špěta primárně tři po sobě jdoucí proudy, které se dotýkají také edukace. Jedná se o proud sběratelský, výstavní a pedagogicko-didaktický (Waidacher, 1999, s. 54).

Sběratelský proud se objevuje s postupným rozšiřováním se křesťanství po Evropě. Historicky je postaven na soukromém sběratelství a vášni jednotlivců, kteří shromažďovali předměty jim milé, a dokazovali tím svou zcestovalost, reprezentaci a mnohdy i nadřazenost (tamtéž, s. 55). Kromě prestiže byly sbírky pro své majitele též zdrojem poznání (Šobánková, 2012, s. 94). Muzeálie byly uchovávány v soukromých sbírkách, které veřejnosti byly ještě na nějaký čas uzavřené a jejich možná návštěva byla v této době omezena na učence, vzdělané a zámožné občany. Ostatní měli příležitost sbírky zhlédnout až díky rostoucímu vlivu křesťanství a to prostřednictvím chrámů a kostelů, kde mohli spatřit v rámci bohoslužeb bohaté sbírky posvátných darů a uměleckých předmětů duchovního a politického charakteru (Waidacher, 1999, s. 54–59).

Přelom tohoto přístupu nastává v 18. století, v období osvícenství, s nástupem druhého proudu výstavního, který přináší demokratizaci muzeí. V této době se upevňovala myšlenka, že veřejná muzea mají být otevřena široké veřejnosti, nikoliv jen vybraným jedincům (tamtéž, s. 50). Výstavní proud přichází s rozvojem přírodních věd a má rysy vědeckosti a strukturovanosti kombinované s postupným otevíráním se muzeí veřejnosti (Špět, 2004, s. 10). Muzeum těchto časů bylo konečně vnímáno jako symbol vyjadřující svobodu, rovnost a celkově podtrhávalo utváření veřejného prostoru v moderní společnosti. Úlohou muzea bylo zároveň s tím reflektovat potřeby běžného návštěvníka (Kesner, 2000, s. 22–23). Výstavní proud se vyznačuje vznikem nejslavnějších světových muzeí, jako je Louvre či Prado, s kterými se pojí rozvoj novodobých muzejně-pedagogických aktivit (Jůva, 2010a, s. 16). Nejčastěji první veřejná muzea spolupracovala s univerzitami. Za nejstarší muzeum otevřené veřejnosti je považováno

univerzitní a komunální muzeum ve švýcarské Basileji, které je přístupné od roku 1671. Jeho základ tvořily knihy, rukopisy, starožitnosti, umělecké a přírodovědecky laděné sbírky (Šopák, 2012, s. 48).

Ani v této humanitně zaměřené době ale muzeum nebylo přístupné všem bez výjimky ihned. Příkladem je činnost Britského muzea, které mělo v raných počátcích kapacitu omezenou na 60 návštěvníků za den. Kdo chtěl vstoupit, musel dokázat svou bezúhonnost a o vstup si žádat. To trvalo až do roku 1849, kdy konečně mohl vstoupit každý bez omezení (Waidacher, 1999, s. 51–52, 63). Jak uvádí ve své knize Steven Conn, počáteční úloha muzea v otázce vzdělávání a otevření expozic široké veřejnosti se musela formovat postupně. Představitelé britského parlamentu zpočátku v návštěvnících spatřovali hrozbu a přáli si významná díla očím návštěvníků uschovat a opatrovat je. Tento názor se neseťkal s pochopením u všech. Opozice zdůrazňovala názor, že tak poslání muzea ztrácí na významu a argumentovala, že je lépe zpřístupněním nechat dílo raději dojít zkáze, než návštěvníky ochudit o exponát (Conn, 2010, s. 10). Ač záměrem opozice byla kultivace a humanizace nejširších vrstev obyvatelstva, vzdělávací potřeby návštěvníků reflektovala muzea v této době stále velmi omezeně (Jůva, 2009, s. 9).

Následný a poslední třetí proud pedagogicko-didaktický je pouze odpovědí na postupný vývoj společnosti. Muzea systematicky započala vytvářet expozice zaměřené na posílení vlastenectví návštěvníků a měla jim pomáhat zorientovat se v nové době. Dále své sbírky využívala ke vzdělávání návštěvníků a reflektovala jejich edukační roli. V pedagogicko-didaktickém proudu již nezáleží na zálibě a výběru vystavujícího předmětu či jeho vědecké hodnotě a kvalitě. Primární je jeho pedagogické využití a názornost, která byla od nepaměti důležitou součástí výuky (Špět, 2004, s. 12). Mezi průkopnické země, které edukační roli muzea zdůrazňovaly, patří zejména Německo, Rakousko a Spojené státy americké (Waidacher, 1999, s. 67).

V pedagogicko-didaktickém proudu dochází k proměně chápání toho, k čemu muzeum slouží. Muzeum již není přijímáno jen jako instituce sbírkotvorná, ale poukazuje se i na roli informativní. K přístupu odbornému a estetickému se tak přidávají také požadavky didaktické, které by měly být dostupné širokému okruhu zájemců (Bukačová, Komárková, Šebek, 2014, s. 169). Vzdělávací potřeby jsou nastavovány pro běžné návštěvníky a laiky a začíná se konstruovat první systematická práce s nimi. Zavedeny byly vysvětlující texty, chronologické pořadí exponátů či doprovodné katalogy a programy, které v současnosti nemohou chybět u žádné výstavy. Záměrem bylo umožnit přístup ke znalostem všem bez výjimky (Šobáňová, 2012, s. 95). Další rozvoj muzejně pedagogických aktivit byl prvně utlumen světovými

válkami. Následně také došlo k oslabení muzeí a jejich působení v padesátých letech, kdy v Evropě masové šíření televize přineslo finančně nenáročnou zábavu přímo do domácností (Jůva, 2010a, s. 19).

To se ale změnilo s postupnou snahou různých autorů empiricky pozitivně vzdělávání v muzeu doložit. První výzkumy a teoretické práce zabývající se vzděláváním v muzeu se věnovaly dětským návštěvníkům. Jejich přínos měl dopad, ač o několik let později, i na dospělé návštěvníky. Mezi významné osobnosti této doby, které se vzděláváním v muzeu zabývaly, patří například americký filozof a pedagog John Dewey, který kladl důraz na vlastní zkušenost návštěvníků muzea, kterou hodnotil při procesu učení jako stěžejní. Zároveň se rozhodl propojit instituci muzea a školy, kde viděl vzdělávací potenciál, který měl sloužit k lepší adaptaci jedinců v dospělosti na proměnlivé podmínky (Dewey, 1904, s. 5–95). Další významnou osobou na poli muzejní edukace byl německý reformní pedagog Adolf Reichwein, jež upozornil na významnost motivace, propojení muzejních a školních aktivit a odbornou přípravu učitelů ve spolupráci s muzei. Je rovněž považován za prvního uživatele pojmu muzejní pedagogiky, který ve své knize užívá (Reichwein, 1978, s. 3–70). Významnou zástupkyní americké muzejní pedagogiky je Anna Billings Gallupová, která se zaměřovala na princip lidské interakce s objekty a která při učení shledávala jako zásadní možnost svobodně s muzejními exponáty manipulovat (Gallup, 1906 s. 5–160). Za jednoho z tvůrců, který se podílel na utváření muzejní pedagogiky, je také často považován Alfred Lichtwark, který pracoval s nazíráním návštěvníků na umělecká díla a tvrdil, že již malé děti by se měly s exponáty seznamovat osobně (Horáček, 2012, s. 31). Zastával názor, že úlohou muzea je přilákat co nejširší publikum prostřednictvím rozmanitých muzejně-pedagogických aktivit. Záměrem těchto aktivit přitom bylo dle něho podnítit vlastní tvořivost dětí (Lichtwark, 1897, s. 4–175).

Dalším podnětem k rozvoji vzdělávání se v muzeu byly sociální a ekonomické změny, na které bylo třeba se připravit. Důvodem proměn byl rychlý hospodářský růst, technologický pokrok, globalizace světového hospodářství, demokratizace společnosti, narůstající odbornost pracovníků a nároků na ně kladených, obecně tedy transformace běžného způsobu života. V tomto kontextu se objevuje myšlenka a společenské diskuze týkající se učící se společnosti, kdy by každému jedinci mělo být umožněno vzdělávat se v průběhu celého života, která je ustanovena v řadě politických dokumentů (Jarvis, 2008, s. 69–70). Na celoživotním vzdělávání a učení, humanizaci a seberealizaci osob se mohou podílet také muzea, která jsou explicitně jako instituce se vzdělávacím potenciálem v koncepcích zmiňována a která mohou přispívat právě k humanizaci a demokratizaci společnosti (Faure a kol., 1973, s. 5–11, 37). Jedná se

o vhodné prostředí, kde tyto instituce mohou prostřednictvím vzdělávání navýšit životní úroveň občanů a jsou hnací silou pro regionální rozvoj (UNESCO, 1969, s. 18). Pozitivně jsou hodnocena také pro svůj důraz na aktivitu jedince a potenciál, který návštěvníkům umožňuje využít (Delors, 1996, s. 17). Memorandum celoživotního učení hovoří o muzeu jako o místu, které je partnerem a kde se lidé běžně mohou shromažďovat a najít oporu ve svých vzdělávacích potřebách a požadavcích (Evropská komise, 2001, s. 17).

1.1 Vývoj muzejní edukace v českém prostředí

Turbulentní rozvoj muzejní edukace probíhající v posledních letech zejména ve vyspělých zemích není náhodný, ale dochází k němu na základě toho, jak se disciplína postupně formovala. Jiné to nebylo ani v našem prostředí. Jak bylo nastíněno v předchozí kapitole, vzdělávání v muzeu bylo praktikováno dlouho předtím, než se muzejní pedagogika jako věda etablovala. Edukační význam mohl být doceněn ale až později, s vytvořením kulturně společenských podmínek a potřeb vzdělávání co největšího množství osob (Sokolová, 2008, s. 85). Muzea na území českých zemí se mohou pyšnit rozmanitou historií, kdy plnila nejenom odborné, ale také osvětové, vzdělávací i výchovné funkce (Jůva, 2010a, s. 50).

Patrně za nejstarší muzeum na našem území lze označit Šeršníkovo muzeum založené roku 1802 se vzdělávacím záměrem tamního gymnázia (Šopák, 2012, s. 9–10). O prvenství muzea se v odborné literatuře vedou spory, v některých pramenech je za první veřejné muzeum na našem území označováno muzeum založené v Opavě roku 1814. Ať už to bylo jakékoliv z těchto uvedených, je zajímavé, že obě byla určena ke vzdělávacím účelům a deklarovala rozvoj vědy a osvětu (Šobáňová, 2012, s. 116).

Největší zlom v edukační roli muzeí přichází i v českých zemích v druhé polovině 19. století. Důvodem jsou historické události spojené s národním obrozením a obecně se společenským, kulturním, sociálním a hospodářsko-průmyslovým vývojem českého národa. Neodmyslitelnou součástí této doby je snaha českého lidu vzdělávat se a poměrně živě rozvíjející se umělecká tvorba občanů. Důraz je přitom kladen na národnostní otázku a výchovu občanů k vlastenectví, ale i rozvoj institucí, které se vzděláváním dospělých zabývají (Škoda, 1996, s. 30–31). Jak velmi hezky konstatuje Vymazal, „*Vzdělání je prostředkem národní emancipace. Česká osvěta nepřichází k lidu většinou příliš shora, ale má téměř povahu svépomoci.*“ (Vymazal, 2002, s. 93) Výchovné a vzdělávací aktivity byly zaměřené na celou populaci a jejich záměr byl navýšit nejenom jejich vzdělanostní, ale i kulturní úroveň (Šobáňová, 2012, s. 69, 117).

Specifickým mezníkem a impulsem této doby jsou Národopisné výstavy československé z r. 1895 a následující Jubilejní výstava z r. 1891, které u veřejnosti byly velmi oblíbené. Tematicky byly výstavy zaměřené velmi prakticky, především do oblasti zemědělské výroby, vědy a techniky. Výstavy podnítily společenský zájem o shromážděný a historický materiál a zároveň vytvořily vhodné podmínky pro utváření pozdějších muzeí či zakládání spolků (Špét, 2004, s. 13). Český národ vnímal toto období jako stav probuzení se z předchozího útlumu a chápal jej jako příležitost vystavovat výrobky českého průmyslu a řemesel (CES, 2002). Muzea, ač k edukaci přistupovala v této době tradičním pojetím bez výrazné přidané edukační hodnoty, začala být přijímána jako jedna z dalších institucí, které občanům mohou poskytnout vzdělání (Klusáček a kol., 1896, s. 409).

Klíčovými osobnostmi muzejně-pedagogické praxe, kteří se zasloužili o rozvoj muzejní edukace v rámci českého muzejního prostředí této doby, lze jmenovat Klimenta Čermáka a Antonína Friče. Kliment Čermák se věnoval působení muzeí na veřejnost a účelnosti muzeí obecně. Bral v potaz nejenom děti, ale i dospělé návštěvníky, k jejichž soustavnému vzdělávání by mělo muzeum sloužit. Dle jeho názoru má muzeum představovat muzeálie tak, aby byly co nejvíce názorné, přehledné a srozumitelné. V tomto ohledu je průkopníkem, jelikož teorii kombinované s praxí do té doby nebyla věnována pozornost (Špét, 2004, s. 65–66). Další významnou osobou muzeologie je Antonín Frič, který akcentoval muzeum jako vzdělávací instituci, která by měla sloužit široké veřejnosti a jejich potřebám. Expozice doporučoval doplnit tištěným průvodcem, aby edukační dopad na návštěvníka byl ještě větší. Zároveň usiloval o zavedení takové otevírací doby, která by byla pro návštěvníky atraktivní a dosažitelná (Šobáňová, 2012, s. 119).

Od první poloviny 19. století, které je spojováno s utvářením české společnosti, se objevuje pojem osvěty, který zastřešuje výchovné a vzdělávací aktivity, probíhající mimo školský systém, které jsou určeny celé populaci, zejména dospělým jedincům. Záměrem tohoto působení přitom bylo formovat český národ a zvýšit tak kulturní a vzdělanostní úroveň širokých mas obyvatelstva (Šerák, 2016, s. 54). Politické a kulturní poměry této doby jsou tedy k rozvoji muzejního fenoménu velice příznivé. Dochází k zakládání uměleckých a občanských besed, muzeí, spolků, divadel a mnoha dalších organizací (Trnka, 1970, s. 20, 154). Na přelomu 19. a 20. století je pojem osvěty nahrazen častěji využívaným pojmem lidovými, který má původní kontext tohoto označení zbavit autoritativního tlaku intelektuální elity cíleně formovat nevzdělané obyvatelstvo (Šerák, 2016, s. 54). Nově konstituovaná demokratická společnost a možnost využít volebního práva vyvolávala další nutnost vzdělávat veškeré občany.

Odpovědí na tuto potřebu je zákon č. 67, *o organizaci lidových kursů občanské výchovy* z roku 1919, díky kterému začaly být realizované bezplatné kurzy občanské výchovy, které měly zajistit rozšiřování vědomostí týkající se fungování státu, práv a povinností občanů a zabývaly se obecně tématy s tím spojenými (Vymazal, 2002, s. 97).

Na základě tohoto vývoje a potřeb vzdělávání dochází také k rozrůstání se soustavy veřejných knihoven a muzeí. Vzdělání bylo významným národním statkem a muzea měla vzhledem ke svému historickému, občanskému a kulturnímu působení svůj význam a byla v rozvoji politicky podporována. Do muzejních institucí byla například soustředěna badatelská a osvětová činnost vlastivědného výzkumu, který měl dopad na rozvoj sbírkových fondů, které byly vyvářeny s ohledem na vědecké a výchovné využití. Roku 1919 je založen Svaz československých muzeí vlastivědných, který sdružoval navzdory svému názvu všechny typy muzeí. Záměrem tohoto uskupení bylo sjednotit muzejní činnost, ale také se prostřednictvím něj snažilo Ministerstvo školství a národní osvěty ovlivnit působení muzejní činnosti (Frýda, Dragoun, 2003, s. 10–14).

Po stagnaci v rozvoji muzeí, která byla způsobena druhou světovou válkou, je pro muzejní činnost významný dekret prezidenta republiky č. 130/1945 Sb., *o státní péči osvětové*. Ten se zabývá jak organizačními záležitostmi týkající se osvětové péče, tak se soustředí mimo jiné na odbornou přípravu lidovýchovných pracovníků a kompetence jednotlivých institucí. Dekret tak vytváří výhodné předpoklady pro další rozvoj osvěty, ale i vědecké a odborné činnosti muzeí. Na další poválečný vývoj muzejní činnosti měly zásadní vliv události z Února 1948. V tomto roce bylo veškeré české muzejnictví zestátněno a kulturně-výchovná a vzdělávací oblast byla pod vlivem ideologických zájmů socialistické společnosti a strany KSČ. Kulturní výchova lidu v této době a rozdělení odpovědností za osvětovou péči byla rozdělena mezi dvě ministerstva. Konkrétně se jednalo o Ministerstvo školství a osvěty, které působilo v oblasti kulturní výchovy lidu a Ministerstvo informací, které se zabývalo státně politickou výchovou lidu. Tímto krokem si komunisté pojistili svůj vliv na působení osvětové péče a zajistili tak státu monopolní vedoucí úlohu v ideovém, odborném i ekonomickém řízení (Karas, 1987, s. 145). Podporovány byly hlavně dobrovolnické spolky, které měly zvyšovat všestranné vzdělání pracujících (Jůva, 2010a, s. 55). Osvětová činnost byla legislativně vymezena v zákoně č. 52/1959 Sb., *o osvětové činnosti*, kde stát podchytil také působení muzeí a knihoven takovým způsobem, aby dostatečně formoval socialistického občana. Muzea tak byla často zneužívána k socialistické propagandě a jejich prezentační a edukační činnost byla ovlivněna ideologickým tlakem (Vymazal, 2002, s. 99).

Počínem této doby bylo zavedení zákona č. 54/1959 Sb., *o muzeích a galeriích*, který nastolil právní rámec českému muzejnictví a platil až do nového tisíciletí. Zákon vedl k profesionalizaci pracovníků, jelikož hovoří o jejich potřebné politické, ale především odborné kvalifikaci. Na základě tohoto zákona docházelo k přijímání odborných placených zaměstnanců a absolventů vysokých škol, kteří nahradili původní dobrovolníky. Odborný zájem podnítil také další vlnu rozvoje českého muzejnictví a upozornil na osvětovou činnost muzeí a jejich napomáhání ke kulturnímu a hospodářskému rozvoji (Žalman, 2016, s. 206, 198–201).

Následující léta bývají i v našem prostředí považována v ohledu přístupu k edukaci a úloze vzdělávání v muzeích za přelomová. Důvodem jsou zmíněné sociální a ekonomické změny, které na jedince a jeho adaptaci vyvíjejí stále vyšší tlak (Kulhavá, 2016, s. 30). České muzejnictví začalo navazovat kontakty se zahraničím a došlo díky tomu nejenom k rozšíření sbírkového fondu či vzniku specializovaného výtvarného umění v podobě galerií a dalších aplikovaných věd, ale i k rozvoji vzdělávacích tendencí v muzeu zaměřujících se i na dospělou populaci. Významným aktem této doby bylo, že se Česká republika zapojila k nevládní komisi pro muzea ICOM (Žalman, 2016, s. 207). Při té příležitosti vzniká také Asociace muzeí a galerií České republiky či Rada galerií České republiky, které reprezentují a dohlížejí na správu muzejnictví (CES, 2002). Mění se rozsah, podoba i praxe muzejní edukace. Příkladem k rozvoji edukačních tendencí této doby lze uvést Národní galerii v Praze, kde bylo otevřeno lektorské oddělení, což byla na tehdejší dobu zcela netradiční a přelomová událost. Oddělení bylo samostatně vedeno v organizační struktuře muzea a zaštiťovalo nejenom tradiční aktivity v podobě přednášek a výkladů, ale také například disponovalo výtvarným ateliérem pro děti a dospělé a zaměřovalo se na aktivizaci návštěvníků (Šobánková, 2012, s. 137–140).

Důležitým mezníkem muzejní edukace byl vznik Komise pro práci s veřejností a muzejní pedagogiku v rámci Asociace muzeí a galerií v České republice. Tematicky se komise zaměřuje na oblast muzejní pedagogiky, ale též na vztahy a komunikaci s veřejností. Představuje strategii postavenou na předpokladu, že muzea by se nejlépe měla přizpůsobit lidem, ne lidé muzeím. Konkrétně hovoří o adaptaci nejenom obsahu, ale i expozic, doprovodných služeb a celkově adekvátního zázemí, které by odpovídalo dnešní době náročného konzumenta jednotlivých cílových skupin (AMG, 2018). Asociace má významnou úlohu také při dalším zprostředkování kontaktů se zahraničními kolegy, spoluorganizuje kurzy muzejního managementu, pořádá různé konference a přispívá ke vzdělávání muzejních pracovníků (Žalman, 2016, s. 235). K rozvoji muzejnictví v novém tisíciletí mělo přispět také Prohlášení vlády č. 344, *o podpoře kultury*, vydané v roce 2003. Toto prohlášení konstatovalo, že schopnosti a nadání občanů jsou

pro stát nejvýznamnější hodnotou a kultura by měla být na základě toho adekvátně podporována. Vytvořeny by měly být podmínky k vícezdrojovému financování a spolupráci mezi obcemi, kraji a Ministerstvem kultury. Kulturní instituce tak byly nepřímo vyzvány k dalšímu rozvoji muzejně-pedagogických aktivit a byla jim státem vyslovena podpora (Ministerstvo kultury, 2003).

1.2 Současný stav muzejní edukace v českém prostředí

Muzea mají vzhledem k vybavenému sbírkovému fondu a rozsáhlé síti muzeí po celé České republice potenciál k významnému edukačnímu působení (Evropská komise, 2007, s. 22). V době zpracování této práce bohužel nebyla k dispozici aktuálnější dostupná data. Na základě Národního informačního a poradenského střediska pro kulturu, bylo v České republice v roce 2016 registrováno 488 muzeí, galerií a památníků. Muzea své prostory využívají také k pořádání vzdělávacích a kulturně výchovných programů. V průběhu roku 2016 jich bylo pořádáno 14 722 s návštěvností celkem 1 854 000 osob. Ve sledovaném období došlo oproti předchozímu roku k nárůstu počtu uspořádaných programů o 3 % a návštěvnosti o 8 %. S největší pravděpodobností to souvisí se zvyšujícím se zájmem veřejnosti o tento způsob využití volného času, zvyšující se kvalitou programů, s dostupnou personální kapacitou, ale také s ekonomickými možnostmi muzeí, kdy až na výjimky jsou tyto aktivity ziskové a mají také výrazný podíl na rozvoji turismu v ČR. Velkou skupinou organizovaných aktivit jsou přednášky, kterých v roce 2016 muzea připravila 5 813, což je téměř 40 % ze všech programů. Dále se jednalo o konference, semináře, workshopy, vydavatelskou činnost a jiné kulturně výchovné akce. Největší díl z nich organizovala státní a krajská muzea. Počet návštěvníků těchto doprovodných aktivit tvoří 6 % z celkové návštěvnosti, největší část z nich tvoří exkurze škol, které tyto speciální programy zhlédly (NIPOS, 2017a, s. 6, 8).

Během posledních let se také výrazně zvýšilo vybavení technického i prostorového rázu (Šobánková, 2012, s. 151). Důvodem je důraz na digitalizaci sbírkových fondů paměťových institucí, jejich systematické uchovávání a každodenní využívání technologií obecně (Schorge, 2011). Edukační aktivity českých muzeí se tak stále rozvíjejí a muzejní pedagogové pracují stále častěji se specifickými metodami a technologiemi (Šobánková, 2012, s. 149).

Dlouhodobým problémem muzejní edukace jsou finance. Oblast kultury je poznamenána nedostatkem finančních zdrojů a nevyjasněným vztahem jednotlivých institucí v rámci resortu (Evropská komise, 2007, s. 22). Financování kulturních institucí je v České republice spojeno zejména s podporou veřejných zdrojů. Rozpočet Ministerstva kultury na základě zákona

č. 474/2017 Sb., *o státním rozpočtu České republiky na rok 2018* je necelé 1 % státního rozpočtu. Dlouhodobě se hovoří o tom, aby byl rozpočet navýšen. Důvodem snahy o navýšení této částky je závislost kulturních institucí na tomto příjmu a zároveň se jedná o standard v evropských zemích, které do kultury tradičně investují nejvíce a prohlašují kulturní oblast za jeden z pilířů rozvoje občanské společnosti (Ministerstvo kultury, 2008, s. 56). Konkrétně státní rozpočet v roce 2017 vykázal na činnost galerií a muzeí částku přes 2 miliardy korun. Ač se investiční dotace ze státního i územního rozpočtu na první pohled každoročně dle statistik zvyšují, musíme brát v potaz stále rostoucí potřebu financí nutných na provoz. Z tohoto hlediska je navyšující se rozpočet a čísla s tím spojená poněkud zkreslující (Monitor, 2017).

Druhým zásadním problémem programové povahy, který realizaci muzejní edukace brzdí, je jeho legislativní neukotvení. Na přelomu tisíciletí vzhledem k nastíněným historickým událostem došlo k úpravě legislativy a původní zákon z roku 1959 byl nahrazen zákonem č. 122/2000 Sb., *o ochraně sbírek muzejní povahy*. Zákon ale hovoří zejména o ochraně a správě sbírek, která byla v ohledu prostorového, materiálního a technického zázemí v tristním stavu (Žalman, 2016, s. 234). Vládní dokumenty a strategie podporující vzdělávací potenciál muzeí na poli neformálního vzdělávání existují, ale jsou nedostatečně definované a problém popisují, ale neřeší. Nejdůležitějším z nich je již zmíněný dokument Státní kulturní politiky České republiky na rok 2015 až 2020, kde se objevuje záměr v následujícím období posílit vliv kulturních organizací na celoživotním vzdělávání (Ministerstvo kultury, 2015b, s. 25). Implementační plán říká, že by znovu mělo dojít k novelizaci tohoto zákona, která by mimo jiné též měla stanovit přesná kritéria působení metodických center či zavést vícezdrojové financování (Ministerstvo kultury, 2015b, s. 80). Dalším, byť prozatím neuskutečněným plánem je začlenění muzeí do vzdělávacího systému České republiky a nastavení efektivní spolupráce vysokých škol, která by rozvíjela celoživotní vzdělávání. Tuto vizi si předeslala splnit v následujících 5 letech v období od roku 2015 až 2020 Koncepce rozvoje muzejnictví v České republice, kterou schválila vláda v roce 2015 a která je prvním komplexním materiálem pro rozvoj muzejnictví a vychází ze střednědobého řízení se stanoveným cyklem vyhodnocování. Obsahem se zaměřuje na zlepšení postavení muzeí, jejich provozními záležitostmi a řešením projektového financování. Záměrem je posílit návaznost a efektivitu rozhodnutí České republiky při vytváření optimálního právního a ekonomického rámce (Ministerstvo kultury, 2015a, s. 6, 55).

Obecně lze říci, že muzea a jejich práce s veřejností se neustále zlepšuje. Výzkum provedený v Evropě, Americe i Asii v roce 2012, který se tematicky zaměřoval na budoucí trendy

v muzeích, potvrzuje nárůst počtu realizovaných výstav i aktivit v nich. Evropská muzea byla dotazována na klíčové trendy, činnosti a aktivity, které eliminují a které naopak vyvíjejí. Dle očekávání bylo nejčastěji uváděným trendem zařazování nových technologií do činnosti muzeí. 64 % všech respondentů uvedlo, že využívání sociálních médií, interaktivních, digitálních a multimediálních prvků do expozic a programů je pro ně klíčovou činností. Dále muzea uváděla, že se stále častěji rozhodla zavádět nejrůznější typy workshopů či specifických akcí pro potenciální návštěvníky, které by je do muzea přilákaly (Nicholls, Sani, Pereira, 2013 s. 63).

Další obdobný průzkum mezinárodního charakteru byl proveden v 78 evropských muzeích a zabýval se muzejně-pedagogickou praxí a vzdělávacím potenciálem muzeí, který tento trend také potvrdil. Z výzkumu realizovaného v roce 2013 vyplývá, že evropská muzea stále častěji nabízejí specifické učební pomůcky, aktivizační a informační materiály či prostory ke vzdělávání svých návštěvníků (Nicholls, Sani, 2013, s. 17). Jana Němečková ve výzkumu z roku 2009 realizovaného v České republice, který byl zaměřený na skupinu rodin přicházející do muzea, dochází k obdobnému výsledku svého šetření. Konstatuje, že více jak polovina institucí má ve své nabídce aktivizační a informační materiály pro návštěvníky, a to nejčastěji formou aktivní zóny či přímo instalací v expozici. Druhá polovina dotazovaných muzeí jejich zavedení plánuje (Němečková, 2011, s. 22).

2 Charakteristika muzejní edukace

Muzea dnes již tradičně kombinují svá poslání v uchovávání materiálů s nenahraditelnou informační hodnotou a zároveň nabízejí různorodou škálu edukačních aktivit pro odbornou i laickou veřejnost (Jagošová, Mrázová, 2008, s. 225). Přestože muzea vzdělávací aktivity zařazují stále častěji, tak nemá muzejní edukace jasně specifikovanou definici. Horáček edukaci v muzeu popisuje jako záměrnou aktivitu lektora, která má za cíl zintenzivnit kontakt návštěvníka s exponáty (1998, s. 63). Průcha označuje muzeum za edukační instituci z toho důvodu, že je zde subjekt, který se učí a subjekt, který učení nedirektivně zprostředkovává (2009, s. 284). Muzeum je v rámci soudobé muzejní pedagogiky vnímáno primárně jako místo, kde se dospělí mohou učit a aktivně rozvíjet (McCray, 2016). Návštěvník přichází do muzea s vlastními perspektivami, hodnotami a unikátními zkušenostmi a úlohou muzejního pedagoga je tento proces podněcovat a koordinovat prostřednictvím různých stylů výuky či míry angažovanosti (Gibbs, Sani, Thompson, 2007, s. 18–23).

Muzejní edukace je primárně navázána na sbírky muzea. K jejímu obsahu patří aktivity realizované jak přímo v muzeu, tak i činnosti a projekty s muzeem pouze spojené a uskutečněné mimo prostory muzea jako takového. Specifická je její realizace nejenom návazností na sbírkové předměty, ale také z hlediska využitých forem, metod, prostoru, časových nároků a variability návštěvníků (Šobánková, 2012, s. 35).

Primárně muzejní edukace usnadňuje procesy učení návštěvníků a zprostředkovává za tím účelem informace a obsahy vystavovaných objektů. Jejím záměrem je přitom dopomoci návštěvníkovi k interpretaci a pochopení významu vystavených muzeálií. Tyto vystavené předměty nemají povahu sdělovacího prostředku, ale je třeba odborných muzejních pracovníků, kteří jejich srozumitelnost a interpretaci podpoří (Mrázová, 2010, s. 208–210). I přes neopominutelný informační, hodnotový a prožitkový přínos může být pro návštěvníky obtížné bez odborné znalosti využít potenciál muzejních sbírek. Jedinec vizuální vjemy nemusí být schopen zařadit do stávající soustavy svého vědění a vstupní informace o exponátu zákonitě nemusí být vědění. Tomuto argumentu lze zamezit vytvořením adekvátní muzejní prezentace, interpretace a vhodné tvorby expozičního celku (Šobánková, 2017, s. 8). Návštěvníkům muzeum přináší zážitek z autentických předmětů, případně jejich substitutů či referenčních prostředků. Těmito specifickými vyjadřovacími prostředky působí na děti i dospělé a podstatně se svým působením liší od verbální komunikace či od tradičního formálního vzdělávání (Beneš, 1981a, s. 49). Anderson v muzejní edukaci shledává prostor, jak prostřednictvím autentických muzeálií

či jejich substitutů využít stimuly k osobnímu rozvoji či neformálnímu celoživotnímu učení rozmanitých sociálních skupin. V muzejní edukaci spatřuje příležitost, jak integrovat do kulturního života rozličné generace a rozvinout jejich kvalitu života (Anderson a kol., 2015, s. 6–7).

Muzejní edukace může mít charakter jak organizované aktivity s podporou muzejního pedagoga, tak dobrovolného aktu sebevzdělávání návštěvníka. Je proto úlohou muzea, aby sbírky byly nejenom zajímavé, ale i podnětné (Waidacher, 1999, s. 301). Stále platí, že edukace v muzeu vychází primárně z principu názornosti, dobrovolného charakteru tohoto vzdělávání, neformálnosti a ne utilitárnosti. Zároveň je vzdělávání v muzeu postavené na vlastním tempu, které si návštěvník sám volí (Krystoň a kol., 2011, s. 17, 39). Vzdělávání v muzeu naplňuje zejména obsah a charakter informálního a neformálního učení. Neformální vzdělávání spočívá v organizovaném získávání vědomostí a dovedností za účasti odborného lektora. Probíhá vedle hlavních vzdělávacích systémů a je navíc obsahově i procesně oproti formálnímu vzdělávání pružnější (ČSÚ, 2018, s. 24). Poskytovatelem neformálního vzdělávání mohou být zaměstnavatelé, soukromé vzdělávací instituce, neziskové organizace, školská zařízení, ale i další instituce, kterými jsou například muzea a která do neformálního vzdělávání mohou velmi výrazně svými aktivitami zasahovat (MŠMT ČR, 2007, s. 9). Příkladem takových aktivit mohou být veškeré doprovodné aktivity, které muzea nabízejí a které jsou vedené muzejním pedagogem nebo externím pracovníkem, který aktivity tvoří. Nejčastěji se jedná o komentované prohlídky, besedy, přednášky, tvůrčí dílny či animace (Šobánková, 2012, s. 27–28).

Informální vzdělávání, které je na rozdíl od předchozího typu vzdělávání nezáměrné, nesystematické a institucionálně nekoordinované je definováno jako „*proces získávání vědomostí, osvojování si dovedností a kompetencí z každodenních zkušeností a činností v práci, v rodině, ve volném čase. Zahrnuje také sebevzdělávání, kdy učící se nemá možnost ověřit si nabyté znalosti*“ (MŠMT ČR, 2007, s. 9). Muzeum je svým charakterem předurčené k tomu, být institucí, které informální vzdělávání umožňuje prostřednictvím expozic a vystavovanými exponáty, které nesou určitou informaci a jsou zdrojem vědění (Šobánková, 2012, s. 30). Role muzea, co by instituce, která umožňuje návštěvníkům informální vzdělávání, je velická. Návštěva muzea může být zkušeností, která může návštěvníka nejenom pobavit, ale také poučit zároveň, ač to nemusí být primární účel návštěvy muzea (Gibbs, Sani, Thompson, 2007, s. 20).

Informální vzdělávání podněcují také expozice, které jsou tradičně doplněny o texty, jenž mají pro návštěvníky orientační a explanační funkci (Šobánková, 2014, s. 200). Doprovodné texty můžeme dělit na základních šest kategorií. Konkrétně mají podobu zachycující název expozice,

podtituly jednotlivých sekcí výstav, úvodní text popisující a shrnující hlavní motivy k výběru a vytváření výstavy, dále se jedná o doprovodný text ke skupině vystavených objektů, konkrétní popisky exponátů, které mají podobu stručných informačních textů, a nakonec se jedná o propagační materiály muzea i konkrétních výstav, jako jsou brožury, katalogy a podobně (Dean, 1996, 110-116). Na základě výzkumu zaměřeného na návštěvníky provedeného roku 2014 Lenkou Mrázovou, čte pečlivě všechny texty ovšem pouhých 5 % návštěvníků, ať již jsou či nejsou dlouhé a odborné. Naopak 5 % návštěvníků nečte popisky vůbec, ať by se jednalo o dlouhé, srozumitelné a třeba i vtipné doprovodné texty (Mrázová, 2014, s. 127). Muzea se podílejí také na vydavatelské činnosti. Na základě údajů NIPOS vydala muzea v roce 2016 celkem 514 publikací a 177 titulů periodických sborníků a podobných tiskovin. Jedná se jak o odborné publikace, tak témata určená laické veřejnosti (NIPOS, 2017a, s. 8).

Formální vzdělávání je spojováno se školským systémem a tradičně vede k zisku všeobecně uznávaného stupně vzdělání (MŠMT ČR, 2007, s. 9). Muzeum aktuálně není považováno za součást formálního vzdělávacího systému. Ač s institucemi, které formální vzdělávání poskytují, tradičně spolupracuje, tak výstupem těchto aktivit není formálně uznávaný stupeň vzdělávání. Nejčastěji se jedná o kooperaci se školami mateřskými, základními, středními, ale i univerzitami (Šobánková, 2012, s. 26).

Lze konstatovat, že muzejní edukace se postupně proměňuje. Mění se obsah, forma i samotná prezentace muzeí. Eileen Hooper-Greenhilová poukazuje na posun od muzeálií k návštěvníkům, od přímého kontaktu k virtuálnímu přenosu, od pedagogiky k učení, od mechanického učení ke konstruktivistickému učení, od vědomostí pevně stanovených po vědomosti zpochybitelné, od zaměření se na jednu oblast po integraci poznatků z různých oborů (Hooper-Greenhil, 2007, s. 31). Vzdělávání v muzeu, ať už bude mít budoucí podobu jakoukoliv, se bude primárně zaměřovat na rozvoj dovedností, jako je kritické myšlení, schopnost třídit informace či týmově spolupracovat. Je aktuálním požadavkem, aby instituce formálního i neformálního vzdělávání učily, jak třídit a syntetizovat informace, které by návštěvníci měli být schopni aplikovat v reálném rychle se proměňujícím prostředí. Muzejní instituce je přitom ideálním místem, kde tyto klíčové dovednosti mohou být rozvíjeny a podněcovány (Kratz, Merritt, 2011, s. 2).

2.1 Muzejní pedagogika

Pojem muzejní pedagogiky je často nepřesně užíván jako synonymum pro muzejní edukaci. Muzejní pedagogika je ale velmi mladá dynamicky se rozvíjející vědní disciplína, která se

muzejní edukací zabývá a využívá prostředí muzeí a v nich uchovaných sbírek k výchovné a vzdělávací činnosti (Průcha, Walterová, Mareš, 2003, s. 129). Obecně disciplína zastřešuje teorii a praxi edukace, tedy výchovy a vzdělávání, v muzeu, muzeem a pro muzeum a muzejní edukace je její základní kategorií. Obsahem vychází zejména z vědních disciplín muzeologie a pedagogiky, ale je chápána jako obor interdisciplinární a svými vazbami profiluje na celou řadu dalších oborů, jako je psychologie, informatika, sociologie, andragogika aj. (Jůva, 2010b, s. 11, 70, 80–81). Je možné setkat se též s významově obdobným pojmem muzeopedagogika, který v odborné literatuře používá například významný český pedagog Vladimír Jůva, jež také souhrnně označuje aktivity, které cíleně využívají instituce muzea k přímým výchovně vzdělávacím činnostem (Jůva, 2009 s. 9).

Jako samostatná vědní disciplína se konstitovala v Severní Americe a Evropě na konci 20. století. K jejímu vzniku přispěly zmíněné sociální a ekonomické proměny, krize vzdělávání a nahlížení na návštěvníka jako na klienta, kterému je třeba poskytnout co nejkvalitnější služby (Šobánková, 2012, s. 103–104). Šopák rozvoj muzejní pedagogiky spojuje s otevřeností se širšímu okruhu zájemců. Muzea hledala v této době prostředky, jak zpřístupnit kulturní dědictví a vědecké poznatky široké veřejnosti. Vlivem těchto specifických sociálních poměrů se muzejní pedagogice dařilo velmi dobře (Šopák, 2018). Muzejní pedagogika původně vznikla jako teoretická reflexe stále více se rozvíjející muzejní praxe. Mezinárodně se začaly objevovat výzkumy a publikace, které měly dopad na edukační aktivity v muzeu. Pozornost přitom začala být směřována na kvalitu této muzejní edukace (Šobánková, 2012, s. 103–104).

V centru zájmu muzejní pedagogiky jsou specifické edukační procesy, ale také návštěvník a komunikační prostředky, které široké veřejnosti usnadňují výstavní jazyk a prohlubují edukační potenciál (Bukačová, Komárková, Šebek, 2014, s. 169). Jednou ze stěžejních oblastí této vědní disciplíny je muzejní didaktika. Ta se soustředí na návštěvníky a jejich potřeby. Způsoby, jakými se učí, bere v potaz jejich vzdělávací komfort, jejich porozumění smyslu expozic a výstav, obecně se soustředí na kvalitu výchovně-vzdělávacích aktivit (Mrázová, 2010, s. 207).

Oficiálnímu rozvoji muzejní pedagogiky významně přispěl vznik muzeologických a muzejně-pedagogických institucí. Jedním z takových podnětů byl vznik nevládní organizace Mezinárodní muzejní rady pro výchovu, vědu a kulturu ICOM, která byla založena roku 1946 v Paříži. Jejím cílem bylo podporovat a sdružovat muzea při vědecké práci. V mezinárodním měřítku se diskutovalo o tom, jak muzea pracují s veřejností, jaké úkoly zastávají a jaké problémy přitom shledávají (ICOM, 2010). V roce 1948 vznikl v rámci ICOM mezinárodní

výbor pro vzdělání a kulturní činnost CECA. Všeobecně se jeho činnost zaměřuje na aspekty muzejní edukace. Soustředí se na oblast výzkumu, evaluaci, praktické a teoretické aktivity s edukací spojené. Výbor byl důležitou platformou pro rozvoj muzejní pedagogiky v zahraničí a dá se říci, že hájí vzdělávací roli muzea (ICOM, 2016). V roce 1961 ICOM upravil definici muzea, která má muzeálie nejenom uchovávat, ale také je vystavovat za účelem studia a vzdělávání (ICOM, 2010). Následně bylo roku 1969 ve Washingtonu založeno odborné muzejně-pedagogické sdružení nazvané Kulatý stůl muzejní pedagogiky (MER), které se zabývalo muzejně didaktickou strategií, muzejními programy a později začalo vydávat časopis zabývající se muzejní pedagogikou nazvaný Zprávy kulatého stolu. Dalšímu rozvoji přispěl vznik odborných pracovišť, které se začaly jako první objevovat v Německu a jejich záměrem bylo zpřístupnit všechny typy muzeí jako míst vhodných ke vzdělávání. Tato odborná pracoviště zajišťovala teoretickou i praktickou přípravu muzejních pedagogů, dále připravovala průvodní informace pro návštěvníky a publikovala získané zkušenosti (Jůva, 2009, s. 9).

Muzejní pedagogice se dostává pozornosti i od řady českých odborníků, ač Šobáňová upozorňuje, že v České republice se muzejní pedagogika jako samostatná vědní disciplína utváří velmi pozvolna. Její přijetí odborníky muzeologických a pedagogických směrů komplikuje nedostatek podpůrných nástrojů, které jsou nezbytné pro existenci samostatné vědní disciplíny v podobě systematického přístupu. Příkladem je neustálená terminologie, nedostatečná literatura odborného charakteru, neuspokojivá databáze výzkumů či nedostatek specializovaných odborných pracovišť (Šobáňová, 2012, s. 159).

Částečného uznání se tak muzejní pedagogice dostává až v novém tisíciletí, zejména v souvislosti se vznikem samostatných vědeckých pracovišť, jako je například Metodické centrum muzejní pedagogiky MCMP (Museum Vivum, 2005, s. 112). Metodické centrum bylo založeno v roce 2004 pod záštitou Ministerstva kultury v České republice při Moravském zemském muzeu. Jeho úlohou je sledovat, zkoumat a poskytovat informace o dané muzejní oblasti výchovy a vzdělávání, vydávat metodická doporučení muzejní pedagogiky, ale také zajišťovat oborové vzdělávání muzejních pracovníků (MCMP, 2018). Nemalý přínos na rozvoji muzejní pedagogiky mají také profesní muzejní sdružení a institucionalizace v akademickém prostředí. Mezi představitele takového sdružení patří například Asociace muzeí a galerií ČR a její Komise pro práci s veřejností a muzejní pedagogiku. Oblast jejího působení je jak v muzejní pedagogice, tak v komunikaci s veřejností či mezi muzei samotnými (AMG, 2018).

2.2 Muzejní pedagog

Označení a definování klíčové osoby, která má edukační roli v muzeu na starost, je úloha nesnadná a naráží na nedostatek jednotné terminologie. Osoby, které aktivitu či vzdělávací činnost obecně zastřešují, obvykle nenesou správné označení ani nemají adekvátní popis své pracovní činnosti (Brabcová, 2007, s. 31). Muzejně pedagogičtí pracovníci se nazývají rozličně jako vzdělávací pracovníci, kulturně-výchovní pracovníci, kurátoři výstav, edukační pracovníci, animátoři, kustodi, průvodci a další. Uvedené pojmy se následně v užívání často používají jako synonyma, nicméně jednotlivé úlohy jsou odlišné (Šobánová, 2007, s. 51). Častou realitou je také vykonávání profese bez potřebného pedagogického vzdělání a kvalifikovanosti. Obzvláště v menších nebo regionálních institucích bez dostatečného personálního zajištění pozice edukačního pracovníka neexistuje vůbec. Případně je post muzejního pedagoga kumulován do více úloh jednoho člověka zastávající role souběžně (Grek, 2009, s. 205).

Obdobně jako se utvářela oblast muzejní pedagogiky, krystalizovala také pozice muzejního pedagoga, který je významný pro zprostředkování učení, komunikaci s rozličnými typy návštěvníků, schopností muzejní hodnoty adekvátní formou interpretovat a didakticky transformovat do srozumitelné formy (Šobánová, 2012, s. 220). Podoba této činnosti se vyvíjela od historického jednoduchého provázení expozicemi kustody až po současné potřeby institucionalizovaného pedagogického zprostředkování sbírek a odborné vzdělávací činnosti, která se objevuje s nástupem specializovaných edukačních služeb muzeí a požadavkem na odborně fundovaného pedagogického pracovníka v muzeu (Jagošová, 2010a, s. 143). Talboys muzejního pedagoga definuje jako vysoce kvalifikovanou osobu s velkým množstvím odborných znalostí, která má zvláštní odpovědnost za organizování a poskytování vzdělávacích služeb. Úlohou muzejního pedagoga je především to, aby vzdělání jako jedna z funkcí muzea stála v popředí zájmů při diskuzích a plánování jednotlivých sbírek. Tato příprava by se měla promítnout do komunikace s návštěvníkem a měla by reflektovat nastavené cíle muzejních programů (Talboys, 2005, s. 2, 20).

2.2.1 Kategorizace a požadavky na profesní kvalifikaci

Nedostatečně formulované požadavky na zaměstnance, kteří zajišťovali vzdělávání v muzeu, snižovali v minulosti prestiž této profese v porovnání s jinými oborově zaměřenými kolegy pracujícími v muzeu. Situace se ale postupně začíná stabilizovat a objevují se nástroje, které

mají těmto problémům zamezit. Při formulování pracovního zařazení muzejních pedagogů v České republice je výchozím bodem primárně Národní soustava povolání, Národní soustava kvalifikací a Katalog prací. Z teoretického hlediska se vymezením muzejního pedagoga, požadavky na jeho kvalifikaci a odbornými kompetencemi zabývá také oblast muzejní pedagogiky, nazvaná muzejní pedeutologie (Mrázová, 2010, s. 261).

Národní soustava povolání (NSP) je veřejně dostupným registrem povolání, jehož záměrem je navýšit mobilitu pracovní síly dle potřeb pracovního trhu. Národní soustava povolání deklaruje komplexnější charakteristiku muzejního pedagoga v českém prostředí. Hovoří o „muzejním edukátorovi“, který též může mít alternující názvy muzejního pedagoga či edukačního pracovníka. V rámci svého povolání *„Muzejní pedagog didakticky zpřístupňuje obsahy a témata kulturního a přírodního dědictví (např. výstav a expozic) různým cílovým skupinám v muzeu. Vhodnou formou vzdělává návštěvníky různých cílových skupin prostřednictvím předávání informací o předmětech kulturní hodnoty, přírodninách, minulých a současných jevech.“* Kvalifikačními požadavky na tuto profesi je zde uveden magisterský titul v oborech spadajících pod historické vědy nebo vzdělání z oblasti pedagogiky. Teoretické znalosti muzejního edukátora vychází zejména z oblasti muzeologie, vzdělávání a výchovy (NSP, 2017). Muzejní edukátor by měl být schopen orientace ve stále se rozvíjejícím prostředí a měl by mít neustále přehled o oblasti pedagogické, ale i o současném dění v oblasti umění a kultury. Příkladem je znalost současných vzdělávacích teorií, muzejně pedagogických technik či obeznámenost s muzejními sbírkami i koncepcí muzea. Praktické dovednosti muzejního edukátora naopak reflektují aktuální dění na poli české i zahraniční muzejní pedagogiky (Šobáňová, 2007, s. 54).

Pracovní činností muzejního pedagoga je na základě Národní soustavy povolání analyzovat aktuální vzdělávací potřeby cílových skupin. Dle toho plánovat, tvořit a koordinovat edukační programy a cíle s využitím vhodných metod a muzejně didaktického materiálu. Náplní práce muzejního edukátora je dále didakticky analyzovat vzdělávací obsah učiva, ale také například koordinovat průvodce, lektory či kustody v muzeu (NSP, 2017). Tento okruh zahrnuje další kompetence diagnostické, psychopedagogické a komunikativní. Práce muzejního pedagoga je komplikovaná v tom ohledu, že musí být schopný komunikovat s proměnlivými skupinami návštěvníků. Od tradičního vzdělávání se muzejní liší také v tom, že návštěvník již s největší pravděpodobností znovu nepříjde a muzejní pedagog tak nemá příležitost s ním navázat hlubší vztah (Šobáňová, 2007, s. 54).

Národní soustava kvalifikací je veřejně dostupný registr profesních kvalifikací, které jsou potvrzované, rozlišované a uznávané na území České republiky. Definuje, jaké požadavky jsou nutné pro výkon daného povolání. Národní soustava kvalifikací zavedla v roce 2016 pojem muzejní edukátor. Pro edukační pracovníky je zde vymezen kvalifikační a hodnotící standard. Kvalifikační standard odpovídá požadavkům Národní soustavy povolání a hovoří o odborné způsobilosti ke stanovení edukační koncepce a cílů, orientaci v muzejně pedagogickém dění a pedagogicko-psychologických pojmech, navrhnutí a zpracování edukačního programu s výběrem vhodných metod a forem muzejní edukace. Hodnotící standard odborné kompetence dále rozpracovává a poskytuje organizační a metodické pokyny k jejich kvalifikačnímu snazšímu ověření (NSK, 2018).

Dlouhodobým problémem byla absence definovaného pojmu muzejního pedagoga v katalogu prací, po kterém muzea dlouhodobě volala. Původně byla v rámci ustanovení vlády č. 222/2010 Sb. *o katalogu prací ve veřejných službách a správě*, edukace muzejní povahy okrajově přisuzována kurátorovi sbírkových a mobiliárních fondů a produkčnímu, programovému a kulturně-výchovnému pracovníkovi, u kterého ovšem kompetence směřovaly směrem od vzdělávacích aktivit. Od ledna roku 2018 vstoupilo v platnost nařízení vlády č. 399/2017 Sb., *kterým se mění nařízení vlády č. 222/2010 Sb., o katalogu prací ve veřejných službách a správě*, kde byla konečně profese doplněna. Profese je nazvána edukátor v kultuře, jehož pracovníci mohou být zařazeni do 8. až 12. platové třídy na základě jejich kompetencí. Zároveň s tím je zde charakterizovaná jeho činnost (Kuchyňka, 2018, s. 24). Obecně dělí pracovníky muzeí na základě jejich pracovní náplně Jagošová, která představuje 4 skupiny – dozorce, průvodce, lektory a muzejní pedagogy, které s platovými třídami Katalogu prací korelují. Dozorci dle této autorky primárně dohlíží na návštěvníky, pomáhá jim orientovat se v zadaném prostoru a zajišťuje bezproblémový chod a technické zajištění vystavovaných exponátů, což odpovídá 8. platové třídě. Průvodce provádí návštěvníky expozicemi po zadané trase a podává jim informace prostřednictvím výkladu. Na základě schopností a znalostí může vést rozličně velkou skupinu návštěvníků, je obeznámen s odbornými podklady a uplatňuje vhodné metodické postupy. Lektor je odborníkem v dané oblasti a zároveň má pedagogické znalosti. Tato úroveň odpovídá 9. platové třídě. Muzejní pedagog, jenž je odborníkem v dané problematice a zodpovídá za koncepci a tvorbu edukačních programů a aktivit daného muzea, spadá do 10. platové třídy (Jagošová, 2010a, s. 145–148). 11. a 12. platová třída je spojena s aktivitami nad rámec konkrétního muzea a vytvářením formálního i neformálního vzdělávání pro nejrozličnější cílové skupiny (ČR, 2017a, s. 96).

Zanesení profese muzejního pedagoga do Národní soustavy povolání, Národní soustavy kvalifikací i Katalogu prací je významné z hlediska snadnější následné kategorizace muzejních pracovníků dle jejich kompetencí, schopností, povinností a míry odpovědnosti, kterou mají disponovat. Zaměstnanci poskytující vzdělávání v muzeu se tak lépe mohou včlenit do organizační struktury a v neposlední řadě si tak mohou polepšit zařazením do vyšší platové třídy, ale také přijetím dalších odborných pracovníků v muzeu (Kulhavá, 2016, s. 32–33). Pozitivem je také snadnější vytváření jednotného profesního vzdělávání muzejních pedagogů. Ač výše uvedené nástroje popisují kvalitně praktické dovednosti, teoretické znalosti i kvalifikační požadavky, které má muzejní pedagog nabyt, nejsou bohužel jednotné ve své terminologii, což celý dojem odbornosti těchto pracovníků dále narušuje.

Problematikou profesního vzdělávání se zabývá mezinárodní komise pro muzejní profese a vzdělávání muzejních zaměstnanců ICTOP. Komise se podílí na vytváření kurikula pro vzdělávání muzejních pracovníků, propagaci vzdělávání, vytvářením potřebných standardů či vymezením kompetencí muzejních pedagogů. Mezinárodní výbor pro vzdělávání muzejních zaměstnanců uvádí obdobných 5 okruhů profesních kompetencí muzejního profesionála čítajících od obecných, muzeologických, manažerských, muzejně pedagogických kompetencí až po kompetence ke správě sbírek (ICTOP, 2015). Na základě výše zmíněných kompetencí lze říci, že muzejní pedagog při vytváření edukačních programů a dalších aktivit pro návštěvníky zastává úlohu pedagoga, muzeologa, manažera, správce, odborníka a kurátora. Úloha muzejního pedagoga se navíc stále proměňuje. V současné době jsou na muzejního pedagoga kladeny stále vyšší nároky. Důraz je kladen stále markantněji na osobnější přístup k návštěvníkům. Jeho hlavní úloha je podporovat návštěvníky v aktivním vyhledávání svých vlastních interpretací uměleckých děl a artefaktů, nikoliv jen přednášet a prezentovat fakta. Důležitá je tedy i schopnost zaujmout a poutavě se vyjadřovat směrem k návštěvníkům, ale i ostatním lidem.

Na vzdělávání muzejně-pedagogických pracovníků se podílí Asociace muzeí a galerií v rámci Komise pro práci s veřejností a muzejní pedagogiku, která je platformou sdružující muzejní pedagogy a další pracovníky. Asociace vytváří Základní kurs Školy muzejní propedeutiky, ale také je informačním kanálem muzejní edukace, který pořádá konference či workshopy a setkání, které jsou pro muzejní pedagogy a širokou veřejnost určené (AMG, 2018). O stále větší popularitě a rozvoji muzejní edukace také svědčí samostatný obor muzejní a galerijní pedagogiky, který je možné v současnosti studovat například na Pedagogické fakultě

Univerzity Palackého v Olomouci (UPOL, 2017). Příbuzný obdobně koncipovaný obor navazujícího magisterského studia lze najít také na Pedagogické fakultě Masarykovy univerzity v Brně s označením Galerijní pedagogika a zprostředkování umění (MUNI, 2017).

2.2.2 Aktuální praxe muzejních pedagogů v České republice

Jaká je situace z hlediska praxe muzejních pedagogů dnes, nelze spolehlivě říci. V České republice i nadále chybí kvantifikovaná data, která by reflektovala aktuální situaci, jako je konkrétní počet muzejních pedagogů, jejich vzdělání, praxe či odbornost. Obraz muzejního pedagoga je tak dezinterpretován starší odbornou literaturou (Jagošová, Králová, 2017, s. 144). Pro představu, v roce 2016 v muzeích České republiky pracovalo celkem 6 242 zaměstnanců, z toho téměř polovina odborných pracovníků. Kolik z těchto pracovníků zabezpečující odbornou správu muzejních sbírek se konkrétně věnuje vzdělávání, není v rámci výkazu o muzeích zjišťováno (NIPOS, 2017b, s. 8). Podle výzkumu provedeného v roce 2004, který se zabýval rolí muzeí ve vzdělávacím procesu, má 50 % institucí k dispozici vlastního pracovníka zabývajícího se edukací (Fialová, Stehlík, 2005, s. 10).

Muzea se ale, jak již bylo naznačeno v předešlých kapitolách vzhledem k jejich financování, aktuálně potýkají s problémem nízkých úrovní mezd a personální pod-dimenzovaností. Finanční prostředky nezbyývají na obsazení zaměstnanců a následně tedy ani na adekvátní přípravu vzdělávacích aktivit (Ministerstvo kultury, 2015a, s. 17–18). Český statistický úřad pro představu uvádí hodnotu průměrné mzdy odborných pracovníků v muzeích 22.890 Kč (ČSÚ, 2016b). Kulhavá jako skutečný plat muzejních pedagogů uvádí částku o mnoho nižší, která v základu činí 12.760 Kč až 13.840 Kč hrubého. Střední hodnota platu uvedená statistickým úřadem je pro zaměstnavatele dle jejích slov nemyslitelná, zejména z důvodu omezeného rozpočtu (Kulhavá, 2016, s. 37). Zajímavé pozitivum na tomto stavu shledává Koncepce rozvoje muzejnictví, která upozorňuje na to, že vzhledem k nedostatečnému finančnímu ohodnocení zaměstnanců v resortu kultury je u velké části odborných pracovníků těchto institucí motivace k jejich setrvání zpravidla osobního a odborného rázu (Ministerstvo kultury, 2015a, s. 16).

3 Vzdělávání dospělých

Jak z úvodních kapitol vyplývá, muzeum je prostorem, který může být významný nejenom pro edukaci školních skupin v rámci řízených edukačních programů formálního vzdělávání, ale také pro cílovou skupinu dospělých návštěvníků. Ti se doprovodných muzejních programů a aktivit mohou účastnit v rámci již zmíněného dalšího formálního, neformálního i informálního vzdělávání. Jak již bylo řečeno v kapitole zabývající se charakteristikou muzejní edukace, neformální a informální typ vzdělávání je pro vzdělávání v muzeu zásadní. Nejčastěji absolvovanou formou dalšího vzdělávání, které je zpravidla odděleno vstupem na trh práce v dospělosti a navazuje na formální počáteční vzdělání osob, je přitom neformální vzdělávání (ČSÚ, 2018, s. 24). V našem prostředí se člení neformální vzdělávání tradičně na tři složky, kterými je profesní, zájmové a občanské vzdělávání (Dvořáková, Šerák, 2016, s. 109). Zájmové a občanské vzdělávání je přitom uplatňováno v muzeu primárně.

Dělení na profesní, zájmové a občanské vzdělávání je ale výrazně regionálního charakteru, jak můžeme zaznamenat například v šetření Adult Education Survey, ze kterého tato kapitola z velké části čerpá, kde je používána kategorie pracovně orientovaného neformálního vzdělávání a mimopracovního neformálního vzdělávání. Šetření, které je zde parafrázováno, bylo provedeno v členských státech Evropské unie v roce 2016 a zaznamenává podíl osob, které uvedly, že se v uplynulých 12 měsících účastnily alespoň jedné aktivity libovolné délky neformálního vzdělávání (tzn., že se účastnily jakéhokoliv kurzu, pracovního školení, semináře apod.). V České republice proběhl sběr dat v tomtéž roce prostřednictvím Českého statistického úřadu a dotázáno bylo celkem 12 272 respondentů od 25 do 64 let (ČSÚ, 2018a, s. 28–29).

Profesní vzdělání dospělých je obvykle vázáno na profesi dospělého jedince a odráží se tak i na jeho ekonomické aktivitě. Poskytovatelem dalšího profesního vzdělávání mohou být různé subjekty jako jsou zaměstnavatelé, vzdělávací instituce, ale také třeba soukromé osoby. Tento typ vzdělávání můžeme dále dělit na kvalifikační vzdělávání, jehož záměrem je zvyšovat, prohlubovat a rozšiřovat kvalifikaci účastníků. Druhým segmentem je rekvalifikační vzdělávání (Mužík, 2012, s. 5–6). Záměrem profesního vzdělávání dospělých je rozvoj aspektů dospělého jedince pro výkon jeho povolání v průběhu jeho aktivního pracovního života (Palán, 1997, s. 22). Poskytovateli profesního vzdělávání dospělých mohou být také muzea, činí tak nejčastěji prostřednictvím vzdělávání dalších pracovníků, pro které realizují semináře a vzdělávací programy. Nejčastěji se jedná o pedagogické pracovníky, kteří se rozhodnou své znalosti v oblasti muzejní pedagogiky či oboru příbuzného navýšit dobrovolně nebo v závislosti

na výkonu svého povolání. Podíváme-li se však na muzejní vzdělávání jako celek, tak tyto aktivity nepatří do tradiční nabídky muzeí. V rámci šetření Adult Education Survey, přitom až 85 % dotázaných uvádí, že jsou dlouhodobě motivováni zejména pracovními důvody k účasti na dalším vzdělávání. Významnou většinu neformálního vzdělávání tak zaujímá právě profesní vzdělávání dospělých a participace na nejrůznějších pracovních školeních a vzdělávání s pracovním životem spojené (ČSÚ, 2018a, s. 27, 45).

Muzejní edukace je spíše otázkou občanského a následně zájmového vzdělávání. Občanské vzdělávání dospělých vytváří předpoklady pro samostatné kritické myšlení jedinců, jejich kultivaci, socializaci a zapojení do veřejného dění. Obecně tedy občanské vzdělávání rozvíjí schopnosti, postoje a zájem dospělých jedinců o okolní dění. Občanské vzdělávání by rovněž mělo být zájmem státu (Kopecký, 2011, s. 2). Implementační plán Strategie celoživotního učení ČR chápe přínos občanského vzdělávání v přispívání k občanskému uvědomění, ale také k boji proti diskriminaci a v neposlední řadě k ochraně životního prostředí a rozvoji ekonomické gramotnosti (Ministerstvo kultury, 2015b, s.55). Občanské vzdělávání přináší tedy edukační aktivity, které se zabývají utvářením a formováním povědomí o určitých právech a povinnostech, které se vážou na občanské, politické a společenské role lidí. Jednat se může o témata týkající se jazykového vzdělávání, duchovního rozvoje a mnoha dalších. Je nutné v tomto případě upozornit, že občanské vzdělávání se překrývá v tomto ohledu se zájmovým (Dvořáková, Šerák, 2016, s. 116). Muzea vzhledem k jejich zaměření mohou být považována za instituce, které poskytují občanské vzdělávání dospělých. Důvodem, proč lze muzea označovat jako instituce participující na občanském vzdělávání, je také jejich snaha podílet se na regionálním dění, společenském dialogu a obecně na vytváření lepších životních podmínek a rozvoji potenciálu svých návštěvníků prostřednictvím sbírek nebo specificky zaměřených doprovodných programů a aktivit tímto směrem (OECD, 2017, s. 7).

Zájmové vzdělávání dospělých vytváří obdobně jako občanské vzdělávání předpoklady pro kultivaci osobnosti, činí tak ovšem prostřednictvím zájmů, díky kterým umožňuje seberealizaci dospělých jedinců, ale také jím uspokojuje jejich vzdělávací potřeby (Palán, 1997, s. 135). Obvykle je vzdělávání iniciováno samotným jedincem, jeho potřebami a vnitřním rozhodnutím. Ve výběru aktivit se promítá osobnost individua, jeho hodnotový systém, dosavadní zkušenosti, dovednosti, schopnosti či postoje (Šauerová, 2012, s. 160). Zájmové vzdělávání vede k rozvoji zálib dle motivace a výběru konkrétní osoby (MŠMT, 2010, s. 83). Tato oblast vzdělávání je velmi rozmanitá. Zájmové vzdělávání má přitom rozličné typy jeho zaměření. Příkladem lze uvést oblast kulturní, estetickou, pohybovou, sportovní, zdravotní či environmentální, oblasti

výchovy, cestování a turistiky, vědeckotechnickou a jazykovou oblast vzdělávání, náboženskou a duchovní výchovu. Vzdělávání v muzeu, vytváření doprovodných programů a aktivit, kterých se dospělí návštěvníci mohou účastnit, přitom spadá pod kulturní a estetickou výchovu. Těchto pestrých výchovně-vzdělávacích aktivit se dospělí mohou účastnit dle svého zájmu a nabídky konkrétního muzea či jeho zaměření (Šerák, 2009, s. 137–142). Nejčastějším motivem k účasti na zájmovém vzdělávání mimopracovního charakteru je snaha o osobní rozvoj (Knotová, 2006, s. 75). Dalším motivem dospělých k účasti na zájmovém vzdělávání může být také individuální potřeba a zájem dospělého, ale i únik z nudy, motiv získat nové vědomosti a osvojit si další dovednosti, navázat nové společenské kontakty a uniknout tak z osamocení, chuť učit se pro radost z poznávání, splnit očekávání dalších autorit, poptávku konkurenceschopnosti a prestiže či může být důvodem obecně narůstající vliv dalšího vzdělávání (Procházka, Somr, 2008, s. 14). Tradičně nejčastěji uváděnou aktivitou zájmového vzdělávání mimopracovního charakteru je navštěvování výuky cizích jazyků, sportovních aktivit a kurzů vaření. Další obsáhlou skupinou často absolvovaných kurzů zájmového vzdělávání je participace v hudebních, tanečních či výtvarných kurzech (ČŠÚ, 2018, s. 39).

3.1 Účastníci vzdělávání dospělých

Lze dále konstatovat, že účastníci dalšího vzdělávání jsou často odlišní od jednotlivých skupin obyvatelstva. Zda se dospělý jedinec účastní dalšího vzdělávání je podmíněno osobní charakteristikou, tedy jeho věkem, pohlavím, ale také životní situací, okolím či společenským nastavením a přístupem ke vzdělávání ve společnosti (Beneš, 2003, s. 132). Nejčastěji jsou k účasti na dalším vzdělávání určující socioekonomické faktory jako je pohlaví, věk či nejvyšší dosažené vzdělání. Kombinace těchto faktorů je společně s dalšími okolnostmi významná k participaci v aktivitách dalšího vzdělávání.

Z hlediska pohlaví vykazují vyšší účast na vzdělávání muži (42 %) v porovnání s ženami (32 %). Přes vyšší míru účasti mužů je vzdělávání žen mírně intenzivnější. Ženy se věnují více vzdělávacím aktivitám a také jim věnují více času. Obvykle se také ženy účastní častěji soukromě orientovaného vzdělávání, muži raději volí pracovně orientované neformální vzdělávání. Velmi vysoký vliv na účasti dospělých ve vzdělávání můžeme nalézt také z hlediska jejich věku, zaměříme-li se na věkové zastoupení jedinců v mimopracovně orientovaném neformálním vzdělávání. Nejvýznamněji je zastoupená nejmladší věková skupina účastníků od 18 do 24 let, kde byl zaznamenán vysoký podíl studentů a jejich souběžné zapojení jak do formálního, tak neformálního vzdělávání mladých žen (23 %) i mužů (14 %). Účast v mimopracovně orientovaném vzdělávání má s narůstajícím věkem sestupnou tendenci

u obou pohlaví. Ženy se na neformální vzdělávání orientují stále, u mužů se ale podíl vzdělávání redukuje a ve věkové skupině 55 až 64 let se neformálního vzdělávání účastnilo již jen 8 % žen a 4 % mužů. Muži se nepřestali vzdělávat úplně, dále se ale vzdělávají téměř výhradně pouze v pracovně orientovaném neformálním vzdělávání. Dle nejvyššího dosaženého vzdělávání platí, že čím vyšší dosažené vzdělání, tím přímo úměrně roste míra pravděpodobnosti, že se dospělí neformálního vzdělávání účastní, a to jak pracovně, tak mimo pracovně orientovaného. Lze tak například konstatovat, že vysokoškolsky vzdělaná žena má až 5x větší pravděpodobnost, že se účastní nějaké aktivity dalšího neformálního vzdělání, nežli žena se základním vzděláním (ČSÚ, 2018a, s. 28–29).

Účast na dalším i neformálním vzdělávání v České republice se zvyšuje. Tento trend je možné přisuzovat jak jinému přístupu ke vzdělávání společnosti, rozvolňování formální vzdělávací dráhy, větší propagaci a důrazu na další vzdělávání, tak změně životního stylu obecně (Rabušic, Rabušicová, 2008, s. 66). Celková účast osob produktivního věku na neformálním vzdělávání, které je pro muzejní edukaci významné, v České republice dosáhla celkem 45 %. Jedná se tedy o více jak polovinu české populace, která se do neformálního vzdělávání nezapojila a nevzdělávala se. Z těch, kteří se do vzdělávání zapojili, absolvovali téměř dvě třetiny (63 %) z nich pouze jednu aktivitu neformálního vzdělávání a jedna čtvrtina (26 %) z nich se v rámci této skupiny účastnila za rok alespoň 2 aktivit. Průměrně tak na každého účastníka neformálního vzdělávání připadá 1,6 neformálních aktivit, kterými průměrně za rok ve sledovaném období strávil 36 hodin. V porovnání s uplynulými 5 lety se jedná o nárůst přibližně 10 % účasti na neformálním vzdělávání v České republice.

Narůstající trend v účasti na dalším vzdělávání může mít dopad také na muzejní edukaci v ohledu rostoucího zájmu o tuto oblast. Charakteristiky účastníků by měly být významné pro muzejní pedagogy z hlediska příprav doprovodných edukačních programů a aktivit. Dále je nutné říci, že rozdíly v oblasti dalšího vzdělávání existují také mezi dotazovanými zeměmi Evropské unie. Dalšího vzdělávání se nejčastěji účastní obyvatelé skandinávských zemí jako je Finsko, Dánsko, Švédsko, ale také třeba Švýcarsko, Rakousko či Nizozemsko. Naopak nejmenší účast zaznamenává jižní Evropa a země jako je Makedonie, Chorvatsko, Ukrajina či Rumunsko. Česká republika se nachází na pomyslném průměru Evropské unie (ČSÚ, 2018a, s. 25–26). Možným vysvětlením těchto zjištěných národních rozdílů je odlišná kulturní politika, institucionální prostředí, stav ekonomiky a vládní financování podporující kulturní život občanů povzbuzující k dalšímu vzdělávání (Falk, Katz-Gero, 2015, s. 146–147). Vliv na účast dospělých v dalším vzdělávání a možné vysvětlení, proč v jiných zeměpisných oblastech je

procento účasti na dalším vzdělávání odlišné, má dle autorů také jak pozitivní působení sociálního státu, tak hrají roli individuální dispozice dospělého a to, jaké má jedinec postoje a životní strategie k dalšímu vzdělávání (Desjardins, Rubenson, 2013, s. 262).

3.2 Bariéry vzdělávání dospělých

Záměrem vzdělávací politiky Evropské unie je přilákat co nejvíce účastníků a odstraňovat bariéry, které účasti ve vzdělávání dospělých brání. Primárně se jedná o skupiny, které jsou nějakým způsobem znevýhodněné, tedy především osoby starší, ekonomicky neaktivní nebo méně kvalifikované (Evropská komise, 2015, s. 2–3, 145). Odborná literatura popisuje poměrně velkou shodu v tom, jaké překážky se v ohledu vzdělávání dospělých objevují (Desjardins & Rubenson, 2013; Nowacki, 2015; Rabušic, Rabušicová, & Šedřová, 2008; Rubenson, 2011). Bariéry ke vzdělávání dospělých se obecně dají rozdělit na 3 typy – situační, institucionální a dispoziční. Toto rozdělení, které autoři povětšinou využívají, navazuje na dělení autorky Patricie Crossové, která jako první přinesla základní 3 typy překážek, s kterými se dospělí mohou setkat (Zirkle, 2006, s. 1). Bariéry situační dle ní souvisejí s oblastí socioekonomickou, tedy například nedostatkem finančních zdrojů či rodinnými překážkami pro dospělého. Institucionální bariéry nejčastěji představují bariéru na straně nabídky vzdělávání. Příkladem je nedostatečná kvalita či špatná informovanost o konání vzdělávání. Dispoziční bariéry představují překážky v oblasti osobnostní. Může se jednat například o postoj a přesvědčení dospělého, že vzdělání již nepotřebuje (Cross, 1981, s. 72).

Na základě výzkumného šetření provedeného na vzorku 2 000 respondentů Janem Kalendou a Ilonou Kočvarovou v roce 2005 a následně v roce 2015, které se zaměřovalo na bariéry dalšího vzdělávání dospělých v České republice lze konstatovat, že překážky a omezení k účasti jsou zastoupené komplexně ve všech 3 formách zmíněných bariér. Studie zároveň dospěla k výsledku, že míra pocíťovaných bariér k dalšímu vzdělávání v poslední dekádě mírně narostla, ač záměrem vzdělávací politiky České republiky je ji snižovat. Důvodem tohoto nárůstu vnímaných bariér v České republice je pravděpodobně transformace trhu práce a vyšší nároky kladené na pracující bez rozdílu socioekonomického statusu.

Z hlediska situačních bariér nejvíce dotazovaných uvádělo, že na další vzdělávací aktivity nemá čas v 47 %, v 56 % překážku dotazovaní shledávali ve velkém pracovním nasazení. 57 % dotazovaných dále uvádělo jako bariéru nedostatek finančních prostředků, v 21 % shledávali bariéry ve zdravotním omezení a v 35 % uváděli dotazovaní nutnost péče o další rodinné příslušníky, která jim ve vzdělávání brání (Kalenda, Kočvarová 2017, s. 76). Ladislav Kesner

tento globální trend, kdy se objem času vyhrazený na mimopracovní aktivity a odpočinek tříští na drobné a nepravidelné úseky, zaznamenává také. Řešení shledává v inovaci nabídky kulturních organizací a například prodloužení otevírací doby. Obecně však faktor, kdy lidé nemají dostatek času k návštěvě muzeí, komentuje jako svým způsobem maskující jiný důvod propojující a ovlivňující další praktické a psychologické bariéry účasti. Fakticky tak nedostatek času zaměňuje za nedostatečnou motivaci k návštěvě (Kesner, 2005 s. 96–105). Nárůst objemu pracovních hodin, a tedy i navyšující se zaneprázdnění dospělých, lze očekávat i nadále. Podíl žen a mužů v České republice, kteří pracují více jak 40 hodin týdně, vzrostl u žen z 51 % na 55 % a u mužů ze 47 % na 52 %. Důvodem je aktuální nedostatek pracovní síly a navyšování počtu odpracovaných hodin (Eurofound, 2010,2015).

Institucionální bariéry prošly v posledních letech největšími změnami. Respondenti se v ohledu institucionálních bariér stali kritičtějšími na základě toho, jak jsou o dostupných kurzech informováni. Počet dotazovaných, kteří se domnívají, že kurzů není dostatek či nejsou vhodné, narostl oproti roku 2005 z 28 % na 49 %. Obdobné je tomu v otázce nedostatečné informovanosti, kdy se počet respondentů navýšil z 31 % na 46 %. Tento nárůst nespokojenosti v oblasti institucionálních bariér je pravděpodobně spojen se vzdělávací politikou, která je v tomto období zaměřena primárně na rozvoj nabídky a je spojena s rozsáhlými investicemi z evropských strukturálních fondů. Vytváření nabídky tak vycházelo primárně z potřeb evropských sociálních fondů, nikoliv z potřeb lokální poptávky. Obecně se díky tomu snížila rivalita mezi organizacemi a výsledkem je jak snížení kvality, tak dostupnosti dalšího vzdělávání (Kalenda, Kočvarová, 2017, s. 78, 84).

Dispoziční bariéry jsou socioekonomicky nejvíce podmíněné. Roli hraje jak nejvyšší dosažené vzdělání, tak socioekonomický status jedince (Rubenson, Desjardins, 2013, s. 280). Obecně z hlediska dispozičních bariér představuje největší problém pro jedince smysluplnost a motivace k absolvování kurzu, která byla uváděná v 50 %. Dotazovaní nevidí význam, proč by se vzdělávání měli účastnit a jaké výhody jim z toho plynou (Kalenda, Kočvarová, 2017, s. 79). Mluvíme-li o dalším vzdělávání obecně, dospělí jedinci nemají v současné době ani potřebu vzdělávat se za účelem zlepšení své pozice na trhu práce. Na základě výzkumu Pracovních podmínek v Evropě se většina dotazovaných v České republice nebojí o ztrátu svého zaměstnání a není tak nucena svou kvalifikaci, znalosti či kompetence navyšovat (Eurofound, 2015). Mezi další zmíněné dispoziční bariéry patří nedostatek důvěry v sebe sama v celých 38 % uváděných odpovědí (Kalenda, Kočvarová, 2017, s. 79).

Obdobné výsledky přineslo také šetření provedené Českým statistickým úřadem v roce 2016 v rámci Adult Education Survey. Nejčastěji uváděným důvodem pro neúčast na dalším vzdělávání, zde byla zmiňována nechť se dále vzdělávat a celkové přesvědčení, že další vzdělávání dotazovaní nepotřebují a jejich úroveň dosaženého vzdělání je dostatečná v 68 %. Dalším důvodem, který ve výzkumu byl uváděn k neúčasti na dalším vzdělávání, je nedostatek času či jiné osobní důvody v 11 %. Ostatní typy bariér jako je vysoká cena vstupného, nevyhovující čas výuky, zdravotní důvody, či vzdálenost v tomto šetření již nebyla markantního rozsahu. Na základě tohoto šetření tak lze konstatovat, že osobní motivace a vlastní iniciativa je při dalším vzdělávání tím nejvýznamnějším popudem k účasti (ČSÚ, 2018a, s. 45).

3.3 Dospělí návštěvníci muzeí

V Evropě jsou tradiční cílovou skupinou muzeí školní skupiny a děti. Ty návštěvu využívají zejména jako doplnění školních osnov formálního vzdělávání. Muzea ale v poslední době usilují o nalákání různorodějších cílových skupin, kterými jsou i dospělí, kterým se tak dostává větší pozornosti. Důvodů k zaměření se muzeí také na dospělé návštěvníky je více. Zejména se jedná o tlak veřejnosti i státních orgánů na tento typ institucí, aby ukazovali jejich společenskou hodnotu, reagovali na potřeby a očekávání veřejnosti, fungovali nad rámec svých tradičních činností, rozvíjeli koncept celoživotního vzdělávání, ale také nabízeli možnosti, jak trávit volný čas v dnešním konkurenčním prostředí (O'Connor, 2016). Je třeba přitom mít na mysli, že kategorie dospělých je bezesporu odlišná od ostatních návštěvnických skupin. Dospělé osoby lze charakterizovat mnoha odlišnostmi, nejenom věkem, ale také rozličnou úrovní vzdělání, diferenciovaným a kritickým přijímáním poznatků, životní a pracovní zkušeností, odlišnými postoji a motivací, dobrovolným a aktivním vztahem ke vzdělávání, samostatným myšlením a jednáním, specifickými vzdělávacími potřebami, důrazem na praktické myšlení a mnoha dalšími (Procházka, Somr, 2008, s. 14). Dospělý návštěvník muzea se navíc může lišit od organizovaných po neorganizované, od laiků po odborníky, od motivovaných po osoby bez motivace apod. Ke každému návštěvníkovi muzea je třeba přistupovat individuálně a brát v potaz tyto odlišnosti (Šobánková, Čapková, 2015, s. 26).

Charakteristika tradičního návštěvníka muzea koresponduje s účastníkem dalšího vzdělávání popsaným výše. Dle Ladislava Kesnera se typický návštěvník kulturních institucí vyznačuje tím, že je vzdělanější, má vyšší příjmy a vyšší sociální status. Podíl žen navštěvujících instituce muzea navíc převažuje nad muži a etnické menšiny jsou v něm zastoupeny pouze marginálně

(Kesner, 2005, s. 99). Jednoznačný vliv výzkumu nebyl potvrzen, nicméně je mnohočetně empiricky poukazováno na skutečnost, že lidé vzdělanější bývají od dětství vystavováni více formám kulturní a umělecké nabídky (Schuster, 1991; Bourdieu a Darbel, 1990). Tyto a další citované studie potvrzují, že návštěvníci kulturních institucí se rekrutují z vyšších společenských vrstev a je tedy možno konstatovat, že v čím vyšší sociální třídě se dospělý nachází, tím je větší pravděpodobnost, že navštíví muzeum (DiMaggio, 1996, s. 161).

Na základě provedených šetření také vyplývá, že ženy do muzea chodí častěji, nežli muži a tradičně se, jak již bylo zmíněno, více účastní mimopracovních volnočasových aktivit (srov. Bennett a kol., 2013, Coulangeon 2013).

Nejčastější návštěvnickou skupinou jsou přitom rodiny, konkrétně se jedná o dospělé osoby od 25 do 44 let v doprovodu dětí od 5 do 9 let. Naopak starší dospívající v letech od 16 do 19 do muzea chodí nejméně (Buchtová, 2011, s. 4).

Na základě průzkumu zabývajícího se tématem kulturního dědictví, provedeného napříč celou Evropskou unií se návštěvnost těchto institucí značně odlišuje, obdobně jako je tomu u dalšího vzdělávání. Česká republika se v porovnání s ostatními evropskými státy nachází někde uprostřed. Nejčastěji muzea navštěvují lidé ve Švédsku či Nizozemsku, naopak nejnižší návštěvnost byla zaznamenána v Portugalsku a Řecku (Evropská komise, 2017, s. 6, 50).

3.3.1 Typologie dospělých návštěvníků muzeí

Snahou muzejních institucí je prohlubovat znalosti o cílových skupinách, které do muzea přicházejí. Muzejní publikum představuje rozmanitou škálu individuálních návštěvníků i skupin. Výzkumy zabývající se profily návštěvníků muzeí umožňují objektivněji a efektivněji oslovovat potenciální návštěvníky s různými potřebami a zájmy. Navíc tyto výzkumy přispívají k lepší marketingové a komunikační strategii jednotlivých muzeí (Lewalter a kol., 2015, s. 370). Muzea proto stále častěji vnímají konkrétní skupiny návštěvníků, kteří do muzea přijdou, jejich členění, charakteristiku, potřeby, chování, specifika vzdělávání, motivaci či bariéry, které shledávají. Každá z těchto skupin návštěvníků muzea má svá vlastní specifika, která by měla být zohledněna při vytváření konkrétních doprovodných programů.

Návštěvníci mohou být dělení na základě věku, motivace, zájmů, znalostí, četnosti a frekvence návštěv, dosaženého vzdělání, profese, socioekonomického statusu a na základě mnoha dalších kategorií. Řádově se jedná o desítky takových typologií, které bychom mohli popsat (srov. Hooper-Greenhill, 1996; Talboys 2000; Kesner, 2005). Ve snaze neopomenout žádnou z těchto skupin, je možné na problematiku nahlížet obecněji, tedy optikou pedagogických,

psychologických a sociálních aspektů (Jagošová, 2010b, s. 180). Kesner (2005, s. 147) na základě toho charakterizuje návštěvníky dle hlediska:

- **geografického** (Turisté vs. domácí návštěvníci),
- **demografického** (Věk vs. pohlaví vs. socioekonomický status),
- **psychologického** (Vzdělání vs. životní styl vs. hodnotová orientace),
- **behaviorálního** (Způsob využití nabídky),
- **zájmového** (Rodiny s dětmi vs. turisté vs. studenti),
- a dle **četnosti** návštěv (Náhodní vs. občasní vs. pravidelní návštěvníci).

Falk a Dierking (2013, s. 156) charakterizuje skupiny dospělých návštěvníků konkrétněji dle toho, jaký je jejich záměr, proč do muzea přišli. Prvním typem jsou osoby, které muzeum shledávají jako místo, kde mohou uspokojovat své edukační potřeby. Druhou skupinou jsou dospělí jedinci, kteří přicházejí do muzea s úmyslem strávit zde smysluplně volný čas. Třetí kategorií jsou osoby, které si muzeum cíleně vybrali na základě konkrétních expozic, zájmů a nabízených programů. Posledním typem jsou dospělí návštěvníci, kteří do muzea přicházejí se záměrem rozvíjet sociální vazby.

Specifičtější dělení 3 kategorií návštěvníků využívá také Mrázová na základě toho, s jakou úrovní vědomostí dané muzeum navštívili. Jedná se o skupinu vědců, kteří do muzea přišli za konkrétní vědeckou sbírkou, knihovnou či odbornými pracovníky. Následuje skupina návštěvníků se speciálními zájmy. Do této početné kategorie řadíme také školní skupiny. Ti přišli do muzea primárně za doplněním si vědomostí novými informacemi, čísly, údaji a muzea jim umožňují využít vystavené části sbírek. Poslední kategorii návštěvníků tvoří relaxační návštěvníci. Tuto skupinu zajímá primárně nabídka muzeí a nepředpokládá se přitom, že mají potřebné znalosti a zájmy konkrétní tematiky expozice. Jsou pro ně důležité zejména zážitky (Mrázová, 2014, s. 125). Beneš dospělé návštěvníky dělí obdobně jako Mrázová, tedy na základě jejich motivace a úrovně znalostí. Upozorňuje v té souvislosti na skutečnost, že by muzea měla brát v potaz úroveň informovanosti návštěvníka, kterého dělí na informovaného, neinformovaného a dezinformovaného. K tomuto dělení dále nabízí členění návštěvníků, které bere v potaz jak motivaci, tak očekávání příchozích. Jedná se o osoby náhodné, které nemají specifická očekávání. Další skupinou jsou osoby zvědavé, které očekávají, že zjistí něco nového a odejdou se zajímavou zkušeností. Dále se jedná o osoby zainteresované, které přicházejí se záměrem prohloubit své znalosti a prostředí muzea jim není neznámé. Poslední skupinou osob jsou ti, kteří se o určitou oblast zajímají a v prezentované tematice se orientují. Takový

návštěvník by rád prohloubil své dosavadní znalosti a od muzea očekává přidanou hodnotu a rozšíření svých znalostí (Beneš, 1980, s. 278–279).

Segmentace dospělého návštěvníka v muzeu je možná i na základě věkových kategorií. Autorka Freydanková jej dělí na skupiny od 16–17 let, 18–25 let, 26–35 let, 36–50 let, 51–64 let, 65let a výše. Každá z této skupiny dospělých má svá specifika edukace, která se odrážejí od konkrétního věku návštěvníků (Freydank, 2011, s. 56) Na základě toho, v jaké fázi dospělosti se návštěvníci nacházejí, dochází k proměnám preferencí výběru zaměření expozic a tématu edukačních programů. Preference dospělých se tak odráží zejména od aktuálních sociálních rolí, které se s věkem pojí. Raná dospělost je specifická zaměřením jedinců na profesní a rodinný život, střední dospělost se vyznačuje orientací na společenská, občanská a sociální témata. Pozdní dospělost se pojí se snahou interpretovat proměňující se kulturu a hodnotit již prožité (Hooper Greenhill, 1996, s. 272).

Motivace k návštěvě muzea

Různé typy kulturních organizací navštěvují různí lidé s různým záměrem a zkušenostmi. Otázkou zůstává, co konkrétně jednotlivce motivuje k tomu, aby muzeum navštívili. Na základě výzkumu provedeného Nickem Merrimanem, který se zabýval motivací a důvody k návštěvě muzea ve Velké Británii, lze konstatovat, že čím častěji návštěvník do muzea přichází, tím specifičtější bývají důvody jeho návštěvy. Tito pravidelní návštěvníci do muzea obvykle přicházejí z důvodu svého specifického zájmu, za konkrétní výstavou či zážitkem. Naopak čím méně frekventovaněji do muzea návštěvník přichází, tím obecnější a nespecifická bývá jeho návštěva. Takové osoby velmi často muzeum navštěvují při příležitosti pobytu v zahraničí, úniku před klimatickými podmínkami nebo se do muzea dostávají jako doprovod dalších osob (Merriman, 2006, s.153). Motivaci k návštěvě kulturních institucí nám mohou pomoci pochopit také potřeby návštěvníků, kterými jsou nejčastěji potřeby estetické, vzdělávací, společenské, rekreační, participační, vzpomínkové, zážitkové, vizuálně smyslové potřeby nebo samotná zvědavost návštěvníků (Kotler a kol., 2008, s. 24).

V rámci výzkumu provedeného v Americe bylo dotázáno 1231 respondentů na jejich zkušenost a hodnocení návštěvy kulturních institucí v posledních 12 měsících. Motivace k návštěvě tohoto typu institucí byla velmi rozličná a potvrzuje výše zmíněné. Nejčastěji osoby udávaly důvod k návštěvě rozvoj osobnosti v 65 %, zájem o vystavené objekty v 56 %, smyslový požitek v 55 % a socializační prvek v 45 %, který se pro ně s návštěvou pojí. Návštěvníci dále zmiňovali důležitost místní komunity v 27 %, ale i levné vstupné v 24 %. Na druhou stranu

výzkum přinesl zajímavé výsledky v tom, že většina dotázaných, kteří uvedli jako motivaci k návštěvě muzejních institucí důvod primárně získat vědomosti a nové informace, se pouze 51 % shodlo na tom, že by tomu tak skutečně bylo. Podobně jako 55 % dotazovaných očekávalo, že jejich návštěva bude emocionálního charakteru a pouze 35 % z nich se shodlo na tom, že by tomu tak bylo (Ostrower, 2005, s.2–6).

Pro výsledky obdobných šetření nicméně můžeme využít také průzkumy lokalitou méně vzdálené. Podíváme-li se na výzkumy zabývající se motivací k návštěvě muzea realizované v Evropě či České republice, výsledky jsou obdobné. Motivace k návštěvě muzea je velmi specificky vyhraněná a obvykle se do rozhodnutí navštívit muzeum promítají jak potřeby, hodnoty, zájmy či víra daného člověka (Kesner, 2005, s. 115). Výzkum provedený v roce 2015 Karinou Kottovou, který se zabýval diváckým prožitkem z umění, prokázal, že návštěva muzea či galerie je hodnocená jako aktivita, která je navíc doprovázená příjemnými pocity, rozvojem fantazie, ale také je důvodem k potěšení z estetického zážitku. Dále je návštěva muzea doprovázená také pragmatickým důvodem, jakým je například potřeba mít přehled o aktuálním dění (Kottová, 2015, s. 105).

Bariéry návštěvy muzea

Jedním z hlavních záměrů kulturních zařízení je navyšování, případně udržování stávající návštěvnosti. Aby tento cíl mohl být splněn, je nutné eliminovat překážky, které návštěvníkům v návštěvě muzeí brání. Nowacki rozlišuje hlavní důvody nezájmu k návštěvě kulturních institucí do 3 segmentů. Prvním je skupina osob, která je specifická nedostatkem času. Obvykle se jedná o osoby mladé, vzdělané, s optimálním příjmem, žijící ve velkých městech. Největším lákadlem jsou pro tyto osoby specifické události, kterými je například muzejní noc či den otevřených dveří, které je zaujmou. Druhým segmentem jsou osoby, které mají nějaké intrapersonální omezení. Tyto osoby obvykle nemají zájem, dostatek času nebo hodnotí vstupné jako příliš vysoké. Nejčastěji jde o osoby starší, se základním nebo odborným vzděláním a nižšími příjmy. Tuto skupinu návštěvníků nejvíce lákají festivaly či veletrhy, které jsou určené pro nenáročné publikum a které u nich mohou vyvolat zájem. Třetím segmentem jsou osoby, pro které jsou kulturní instituce obecně nepřitažlivé. Tyto důvody nejčastěji uvádí osoby nejméně vzdělané, žijící ve větší vzdálenosti od kulturní instituce v malých městech a s malým příjmem. Tento segment návštěvníků je velmi obtížné zaujmout. Nejúčinnější formou k přilákání této skupiny jsou komunitní a regionální aktivity, které jsou jak nenáročné finančně, tak obsahem (Nowacki, 2015, s. 31).

Kesner tyto důvody, které brání návštěvě muzea dále rozpracovává a dělí je do dvou základních skupin. První jsou překážky praktické, tedy bariéry fyzické dostupnosti, nedostatečné informovanosti, vysoké ceny nebo nedostatku volného času. Druhou skupinu bariér shledává v psychologicky-kulturní rovině. Potenciální návštěvník v tomto případě muzeum hodnotí jako nezajímavé, se špatnou pověstí, nebo pro něj není muzeum relevantní volnočasovou institucí (Kesner, 2005, s. 104).

Bariérami k návštěvě muzeí a galerií se zabývalo také sociologické šetření realizované v roce 2004 v Středočeském kraji a Praze. Výzkum byl proveden na souboru 760 respondentů. Z uskutečněného reprezentativního šetření vyplynulo, že hlavní překážkou k navštívení muzea je nedostatečná atraktivita těchto institucí. Obvykle respondenti nakonec dali přednost jiným aktivitám před návštěvou muzea z různých důvodů. Nejčastěji byla uváděna vzdálenost muzea, nevhodná nabídka a další nepříznivé okolnosti (Cultropa, 2004, s. 71).

4 Empirické šetření – Možnosti a realizace edukačních aktivit pro dospělé návštěvníky muzeí ve Středočeském kraji

Předmětem této kapitoly je empirické šetření zabývající se realizací edukačních aktivit ve vybraných muzeích ve Středočeském kraji s ohledem na specifika dospělých jako cílové skupiny. Nejprve bude popsána metodika šetření společně s hlavními cíli, výzkumným problémem a výzkumnými otázkami. Následně bude představen výběr a charakteristika výzkumného vzorku, sběr a vyhodnocení dat. Poté bude pozornost věnována samotným výsledkům šetření. Závěr kapitoly se bude zabývat shrnutím a diskuzí k empirickému šetření.

4.1 Metodika šetření

4.1.1 Cíle šetření

Cílem empirického šetření je zmapování realizace vzdělávání dospělých v muzeu z pohledu muzejních pracovníků. Záměrem je zjistit, zda muzea obsahem a realizací edukačních programů reflektují v nabídce specifika dospělého návštěvníka jako cílové skupiny, jaké metody a formy vzdělávání a učení využívají a jaké bariéry a možnosti v této souvislosti shledávají.

Dospělý jedinec byl pro účely tohoto výzkumného šetření definován jako osoba, v produktivním věku, která dosáhla plnoletosti. Zákon č. 89/2012 Sb., *občanský zákoník* zletilost určuje dovršením osmnáctého věku roku, kdy se člověk stává plně svéprávným. Dospělost lze dále vymezit z hlediska roviny právní, sociologické a z hlediska beroucí v potaz vývojovou psychologii. Tyto roviny se mohou vzájemně propojovat.

4.1.2 Výzkumný problém a výzkumné otázky

Výzkumným problémem tohoto empirického šetření je tedy vzdělávání dospělých v muzeu z pohledu muzejních pracovníků. Na problém je pohlíženo ze strany muzeí, respektive osob, které se na vzdělávání dospělých, na vytváření edukačních programů a aktivit v oblasti edukace podílejí. Hlavním cílem empirického šetření bylo zjistit, jaké možnosti ke vzdělávání muzea ve Středočeském kraji pro dospělé návštěvníky nabízejí. Hlavní výzkumná otázka, která je základem tohoto šetření, tedy zní: **Jaké programy a aktivity muzea pro dospělé jedince realizují?** Na základě této hlavní výzkumné otázky byly následně formulovány 4 dílčí otázky, které ponechávají dostatek prostoru respondentům a umožňují následně pečlivé prozkoumání jevů spojených se vzděláváním dospělých a zároveň téma detailněji rozpracovávají. Tyto otázky dílčích výzkumných otázek zní:

- **Reflektují vybraná muzea dospělé návštěvníky jako cílovou skupinu svých programů a aktivit?**
- **Jaké formy vzdělávacích aktivit vybraná muzea nabízejí dospělým?**
- **Jaké bariéry muzejní pracovníci při tvorbě a realizaci edukačních programů shledávají?**
- **Jaké možnosti naopak při tvorbě a realizaci edukačních programů identifikují?**

Záměrem dílčích výzkumných otázek je zjistit, jak pracovníci muzeí zohledňují specifika dospělých jedinců v muzeu, ale také jak vypadá praxe muzejní edukace, které formy programů a aktivit tradičně realizují, jaké bariéry v rámci edukačního působení pocítují a které příležitosti ke zlepšení muzejní pracovníci naopak identifikují.

4.1.3 Metodika zkoumání

Pro výzkumné šetření byl zvolen kvalitativní přístup, jehož záměrem je porozumět zkoumanému sociálnímu problému. V rámci kvalitativního přístupu není využíváno měřitelných charakteristik, ale naopak je na problém nahlíženo v pro něj autentickém prostředí, kde je možné zaznamenat výpověď dotazovaných a zároveň porozumět zkoumanému problému v jeho pravé podobě. V případě tohoto výzkumného šetření může kvalitativní přístup pomoci odhalit podstatu jevů, porozumět zkušenostem a vzhledu muzejních pedagogů a osob zaštiťující vzdělávání. Reichel popisuje také komplikace, které při tomto přístupu nalézá. Dle jeho názoru je pro výzkumníky náročné identifikované jevy zobecnit ve výsledky. Další komplikaci při provedení kvalitativního přístupu shledává v možnosti ovlivnění empirického šetření výzkumníkem (Reichel, 2009, s. 40–41). V kvalitativně zaměřeném přístupu je na počátku výzkumu zvoleno téma a základní výzkumné otázky. Tyto otázky mohou být v průběhu celého výzkumu, během sběru dat i při jejich analýze dále modifikovány a doplňovány. Kvalitativně zaměřený výzkum je vzhledem k jeho pružnosti ideální pro explorační témata, která dosud nejsou dostatečně prozkoumaná (Hendl, 2016, s. 46). Tento přístup je tedy pro naše účely ideální, jelikož fenomén vzdělávání dospělých v muzeu, pochopení tohoto tématu a zkušenosti muzejních pedagogů nejsou v rámci studií a výzkumů realizovaných v České republice dostatečně probádané.

Výzkumnou metodou empirického šetření byl zvolen polostrukturovaný rozhovor, někdy též nazvaný rozhovor pomocí návodu. Tento typ rozhovoru se vyznačuje tím, že je předem připraven soubor témat a otázek, které je třeba respondentům položit. Tazatel při polostrukturovaném rozhovoru může formulaci pokládaných otázek částečně modifikovat,

doplňovat a je mu tak ponecháno více volnosti, kterou může využít k navození přirozenějšího kontaktu s respondentem (Reichel, 2009, s. 112). Tento výzkumný nástroj poskytuje příležitost proniknout do hloubky uvažování dotazovaného individua, uchopit systém hodnot a norem respondenta. Je tak vytvořena specifická forma interakce, která vzniká mezi výzkumníkem a respondentem. Metoda polostrukturovaného rozhovoru zároveň umožňuje prostřednictvím autentických výpovědí respondentů zachytit každodenní praktiky dotazovaných a současně se obsahem a komunikací pohybuje v daných mezích relevantního výzkumného zájmu (Maříková, Křížková, Vohlídalová, 2012, s. 69).

Polostrukturovaný rozhovor obsahoval 20 otázek, viz Příloha A. Otázky byly vytvořeny na základě prostudované literatury použité v této práci a díky osobní zkušenosti na pozici muzejního pedagoga. Koncipované byly do 3 tematických okruhů, které korespondovaly s výzkumnými otázkami již popsány. Okruhy byly zaměřeny na dospělé návštěvníky muzeí jako cílové skupiny, na konkrétní formy edukačních programů a aktivit využívaných muzejními pedagogy a na bariéry a možnosti, které muzejní pedagogové při tvorbě a realizaci edukačních programů shledávají. Rozděleny byly následovně:

- **Informace týkající se dospělých návštěvníků jako cílové skupiny**
 - Aktuální nabídka a možnosti účasti dospělých
 - Pohlížení na specifika dospělých
 - Obecná strategie muzeí k práci s dospělou skupinou účastníků
 - Motivace k účasti dospělých na neformálním vzdělávání v muzeu
- **Formy vzdělávacích aktivit**
 - Využití konkrétních metod a forem
 - Aktuální nabídka muzeí pro dospělé návštěvníky
 - Zájem o dané aktivity
 - Přístup k technologiím a jejich zařazování do programů
 - Frekvence a četnost jejich využití
 - Výbava muzea od technického po personální zabezpečení
- **Hodnocení aktuální situace při tvorbě a realizaci edukačních programů**
 - Vize a očekávání, návrh ideálního stavu
 - Bariéry a omezení, které muzejní edukaci dospělých brání
 - Propagace a prezentace, kterou využívají

4.1.4 Charakteristika výzkumného vzorku

Výběr výzkumného vzorku patří k jedné z klíčových otázek empirického šetření. Výzkumný vzorek byl v tomto případě vytvořen ze základního souboru, který je možné vymezit, identifikovat a využít (Reichel, 2009, s. 77). V rámci tohoto empirického šetření se tímto základním souborem stala muzea různých měst lokalizovaných na území Středočeského kraje. Středočeský kraj byl pro empirické šetření vybrán z důvodu absence dostupných průzkumů, jejichž data jsou dohledatelná v odborné literatuře nebo na internetu, které by se obsahem věnovaly této konkrétní lokalitě detailněji. Tématem vzdělávání dospělých a souvislostmi muzejní edukace a dospělých jedinců v muzeu se začínají sice zabývat také některé diplomové a bakalářské práce (např. Broušková, 2016; Vašková, 2016; Hercogová, 2017), ty ale na tematiku pohlížejí obecněji a obsahem jejich empirického šetření jsou muzea zejména působící v Praze. O tom, jaký je stav mimo území hlavního města, již výzkumy neinformují.

Z tohoto základního výzkumného souboru proběhl záměrný nepravděpodobnostní výběr, který funguje na principu, že každý z prvků tohoto výběru nemá stejnou možnost, pravděpodobnost, být součástí výběrového souboru. Obvykle je tento výběr využíván v rámci kvalitativních šetření, kde výzkumník vybere respondenty sám na základě vlastního úsudku a výzkumných záměrů (Reichel, 2009, s. 80–83). Kritériem pro výběr muzeí, byl v tomto empirickém šetření zaprvé výběr různých muzeí z různých okresů v rámci možností ve vyrovnaném zastoupení. Dále ve výběru hrála roli vzdělávací nabídka konkrétního muzea, která byla dostupná na internetových stránkách. V případě, že muzea poskytovala další aktivity návštěvníkům, tak na stránkách byly uvedené v sekci pro veřejnost nebo v oddílu doprovodných programů, nejčastěji v podobě přednášek, besed a komentovaných prohlídek nebo nebyly zmíněny vůbec. Pouze výjimečně v nich byl ovšem osloven dospělý návštěvník.

Jelikož dobrovolný svaz muzejních institucí Asociace muzeí a galerií České republiky poskytuje přehledný adresář dostupných muzeí a galerií, byl využit jako výchozí bod k výběru. Byla vyselektována muzea, která jsou jejími členy, jelikož v podmínkách svého členství mají povinnost vést „*odborné kurzy, školení a jiné vzdělávací akce včetně lektorských činností*“ (AMG, 2018). Na území Středočeského kraje bylo konkrétně identifikováno celkem 147 muzeí a galerií. Další výběr muzeí, které byly následně osloveny do tohoto výzkumného šetření, probíhal na základě selekce dle toho, zda nějakým způsobem vytváří doprovodné programy, aktivity či jiné činnosti pro jakoukoliv věkovou skupinu svých návštěvníků. Po prozkoumání internetových stránek muzeí bylo zjištěno, že jich 38 z nich nějakým způsobem vytváří další aktivity pro své návštěvníky. Vzhledem k tomu, že záměrem bylo oslovit muzea také adekvátně

vyrovnaně procentuálně zastoupené z různých okresů v rámci Středočeského kraje, tak jich bylo v závěrečné fázi příprav výzkumného šetření osloveno 15. Do šetření se jich bylo ochotno zapojit 10 z nich, přičemž velmi často udávali oslovení důvod, že jako pracovníci muzeí jsou povinni se do výzkumného šetření zapojit, jelikož badatelskou činnost mají v popisu práce. Vzhledem k tomuto počtu respondentů nemohou být výsledky empirického šetření reprezentativní. Záměrem tohoto šetření, jak již bylo uvedeno v úvodu, nebylo získat kvantitativně co největší počet respondentů, ale zejména zde byla snaha oslovit takový vzorek muzejních institucí, které by byly rozmanité povahy a umožnily tak zachytit stav muzejní edukace dospělých návštěvníků na území Středočeského kraje. Zbylé oslovené muzejní instituce se do empirického šetření odmítly zapojit, jelikož neměly osobu, která by tyto aktivity konkrétně zastřešovala či jejich odpověď byla bez reakce. Jeden z odmítnutých respondentů uvedl důvod, že pracovník lektorského centra podal výpověď. Výzkumný vzorek nakonec tvořili muzejní pedagogové, edukátoři, lektori, případně pracovníci, kteří se nějakým způsobem podíleli na vzdělávání návštěvníků muzea či práci s veřejností, která se nacházela na území Středočeského kraje. Celkem jsem realizovala 10 rozhovorů. Provedeny byly ve městě Říčany, Čáslav, Rakovník, Kolín, Kutná Hora, Beroun, Mělník, Jílové u Prahy, Mladá Boleslav. Jednotlivými respondenty byli pracovníci v těchto muzeích:

Respondent 1: koordinátorka vzdělávacích aktivit v Muzeu Říčany

Muzeum Říčany je vlastivědným muzeem a příspěvkovou organizací. Zřízeno je městem Říčany. Součástí muzea je také Didaktické centrum geologie a dvě venkovní expozice.

Svou činností se muzeum zaměřuje na kulturní aktivity a výukové programy pro děti i dospělé. K tradičním výstavám muzeum realizuje také dílny, semináře, přednášky, kroužky, výukové programy, řemeslné dílny či prezenční studium pro badatele (Muzeum Říčany, 2018).

Respondent 2: pedagožka zajišťující edukativní činnost v Městském muzeu Čáslav

Městské muzeum Čáslav patří mezi nejstarší venkovská muzea v Čechách. V rámci svých sbírek nabízí možnost shlédnout nálezy archeologických výzkumů, přírodovědnou, národopisnou a umělecko-průmyslovou expozici.

Muzeum se svými aktivitami podílí zejména na spolupráci se školami, a to jak možností docházky historika do školy, tak přednáškami v prostředí muzea. Tematicky jsou zaměřeny přírodovědně a na dějiny Čáslavi různých historických období (Muzeum Čáslav, 2018).

Respondent 3: lektorka v Muzeu T.G.M. Rakovník

Muzeum T.G.M. Rakovník je příspěvková organizace zřizovaná Středočeským krajem. Muzeum má pobočku v Lánech, Novém Strašecí, Jesenici a ve Skryjích. Muzeum aktuálně díky Evropskému fondu pro regionální rozvoj do svých expozic zařazuje nejmodernější technologie a interaktivní prvky jako jsou dotykové obrazovky, audio efekty, 3D technologie apod.

Muzeum realizuje jak vzdělávací programy pro školy, tak má specifický kulturní program pro dospělé návštěvníky. Vzhledem k zatraktivnění současných expozic muzeum plánuje navýšit také možnosti ke vzdělávání návštěvníků (Muzeum T.G.M. Rakovník, 2018).

Respondent 4: pedagog volného času se zaměřením na vzdělávání v Regionálním muzeu v Kolíně

Regionální muzeum v Kolíně je příspěvkovou organizací. Sbírková činnost je soustředěna zejména do oblasti archeologie, historie, dějin umění či národopisu. Součástí muzea je také pobočka v Českém Brodě, Kouřimi a Hraděnině. Muzeum disponuje dále odbornou knihovnou a podílí se na průvodcovských službách.

Vzhledem k působení na veřejnost se tematicky muzeum zaměřuje především na krátkodobé výstavy, přednášky týkající se historie a přírodovědy a také exkurze po památkách historického centra města. Další doprovodné lektorské programy jsou určeny zejména dětem. Obsahem jsou tyto programy věnovány činnosti a fungování muzejní instituce jako takové a historii dějin nejstaršího Kolína (Muzeum Kolín, 2018).

Respondent 5: vedoucí lektorského centra v Galerii Středočeského kraje v Kutné Hoře

Galerie Středočeského kraje v Kutné Hoře (GASK) se svou sbírkou i programem výstav zaměřuje na 20. a 21. století. Svým působením se instituce snaží co nejvíce přiblížit současným trendům. Návštěvníci při návštěvě mohou využít prostor kavárny, dětského koutku, knihkupectví nebo designshopu. V rámci svých prostor disponuje také knihovnou.

Muzeum je v realizaci doprovodných programů velmi aktivní. Workshopy a programy jsou připravovány v návaznosti na výstavní program. Muzeum poskytuje příležitost účastnit se edukačních programů pro školní a zájmové skupiny, komentované prohlídky, přednášky, filmy, výtvarné dílny pro děti, mezigenerační programy pro rodiny, výtvarné dílny pro studenty, dospělé a seniory či se podílí na spolupráci s handicapovanými skupinami obyvatel (GASK, 2018).

Respondent 6: vedoucí Muzea berounské keramiky

Muzeum berounské keramiky je otevřené velmi krátce, od roku 2015. Pro své návštěvníky nabízí multifunkční prostor a kulturní centrum, kde součástí expozice je také funkční keramická dílna. Expozice jsou zasvěcené jak historii hrnčířství, tak berounské keramice samotné.

Muzeum pořádá hlavně tvůrčí kurzy a workshopy. Svým obsahem se zaměřují na děti, dospělé návštěvníky i jiné věkové kategorie, kterým každý měsíc nabízí kulturní i vzdělávací program (Muzeum berounské keramiky, 2018).

Respondent 7: muzejní pedagog Regionálního Muzea Mělník

Muzeum Mělník je příspěvkovou organizací Středočeského kraje. Expozice jsou zaměřené na historii, přírodu, české vinařství a dobové hračky. Muzeum podporuje řadu neziskových organizací a podílí se na rozvoji komunitního života. Disponuje také kavárnou.

V rámci svých expozic nabízí muzeum mnoho interaktivních programů, kdy bere v potaz dospělého i dětského návštěvníka. Každoročně vydává katalog vzdělávacích aktivit pro školy, konkrétně pořádá celoročně přednášky, projekty, výstavy a další akce (Muzeum Mělník, 2018).

Respondent 8: muzejní edukátor v Regionálním muzeu v Jílovém u Prahy

Muzeum v Jílovém u Prahy se svými expozicemi specializuje na těžbu zlata v České republice, historii regionu a přírodní tematiku. V rámci prohlídky je možné navštívit muzejní štolu a naučnou stezku. K těmto stálým expozicím muzeum pořádá například dny řemesel či možnost účastnit se dalších rozmanitých aktivit jako je rýžování zlata.

Doprovodné a interaktivní programy, besedy, přednášky či tvůrčí dílny muzeum vytváří pro školy, ale i další návštěvníky různých věkových kategorií. Muzeum poskytuje školám stále vzdělávací programy a pracovní listy (Muzeum v Jílovém u Prahy, 2018).

Respondent 9: muzejní pedagog v Muzeu Škoda, Mladá Boleslav

Expozice se týkají historie celosvětově proslulé automobilové značky Škoda, její historii, slavnými osobnostmi a podobně laděnými tématy. Muzeum disponuje také kavárnou.

Primárně muzeum pořádá komentované prohlídky expozic. Doprovodnými aktivitami se muzeum zaměřuje především na dětské návštěvníky, pro které vytváří také pracovní listy, které mohou využít v expozicích děti z mateřských škol a žáci prvního i druhého stupně. Dále muzeum organizuje dětská odpoledne, letní školy či pololetky. Pro dospělé návštěvníky nabízí

rozličné přednášky zaměřené různými směry a kulturní aktivity. Prostory muzea jsou dále využívány k pořádání bohatých kulturních a vzdělávacích akcí (Muzeum Škoda, 2018).

Respondent 10: lektor v Rabasově Galerii v Rakovníku

Galerie sídlí v bývalé budově synagogy, založena byla Společností přátel umění v Rakovníku, již v roce 1939. Obsah expozic je věnován tematicky dílu krajináře Václava Rabase, který ve svých dílech zachytil zejména prostředí a krajinu Rakovnicka.

Doprovodné aktivity vytváří spíše výjimečně. Zejména organizuje komentované prohlídky k vybraným výstavám a přednášky na témata s tím související (Rabasova galerie Rakovník, 2018).

4.1.5 Sběr a vyhodnocení dat

Muzea byla vybrána a oslovena emailem prostřednictvím nepravděpodobného výběru dle jejich dostupných internetových stránek a toho, zda poskytují doprovodné programy či nikoliv a na základě jejich lokality. V případě, že internetové stránky nabízely k dispozici kontakt na osobu, která se vzděláváním specificky zabývala, byl dotazován o možnou spolupráci tento konkrétní jedinec napřímo. V případě, že nikoliv, bylo osloveno celé muzeum s prosbou o možné zaslání kontaktu na někoho, kdo se edukací v muzeu zabývá. V příloze B je tento úvodní email k dispozici. Respondenti byli informováni jak o tématu výzkumu, tak měli k dispozici předem předběžný seznam otázek.

Rozhovory jsem vedla s respondenty individuálně, vždy na základě domluvy a v prostředí muzea, kde byli zaměstnáni. Byla přitom reflektována koncepce polostrukturovaného rozhovoru a následné metody zakotvené teorie. Pořadí otázek nebylo striktně dáno a odvíjelo se od toho, jakým směrem se rozprava ubírala, a proto byl respondentům ponechán volný průběh v odpovědích. Podmínkou však bylo, že zodpovězeny musely být všechny otázky. Rozhovory probíhaly od dubna do května roku 2018 a byly se souhlasem respondentů zaznamenávány na diktafon a následně přepsány do textové podoby. Vzor informovaného souhlasu je k dispozici v příloze C. Byla využita forma doslovné transkripce, přičemž slovní výplně a témata s touto prací nerelevantní byla vypuštěna. Přepis není součástí této práce, jelikož by rozsah diplomové práce navýšil do nepřijatelných rozměrů. Konkrétně se jednalo o transkripci rozhovorů, která svým rozměrem zabírala přibližně 110 normostran. Délka rozpravy nad tématem realizace a možnostmi vzdělávání dospělých v muzeu z pohledu muzejních pracovníků se obvykle pohybovala od 45 do 60 minut v závislosti na tom, jak byl respondent časově vytížený, sdílný a nakolik byl ochotný jít do hloubky dané problematiky.

Nahrané rozhovory byly zvukovou stopou přibližně 12 hodin dlouhé. V rámci empirického šetření byla zachována anonymita respondentů a dotazovaní byli ujištěni, že jejich výpovědi budou využity pouze pro účely této diplomové práce.

K vyhodnocení dat, která byla v tomto výzkumném šetření zásadní, byla zvolena analytická metoda postavená na kvalitativním pojetí výzkumu, označovaná jako zakotvená teorie (grounded theory). Ta pochází od autorů Barneyho Glasera a Anselma Strausse. Tato metoda využívá induktivního zkoumání jevu postaveného na systematickém souboru postupů, jehož výsledkem je teoretické vyjádření a vysvětlení probádané oblasti. Jejím záměrem je tedy nechat, aby se významné jevy ve výzkumné oblasti sami vyjevily. Metoda zakotvené teorie se navíc uplatňuje v jistém způsobem vymezeném prostředí, populaci nebo době a je tedy pro naše účely vhodná (Hendl, 2016, s. 127–130). Ústředním procesem metody zakotvené teorie, kdy zjišťované údaje jsou rozebrány, konceptualizovány a znovu složeny v jeden celek, jsou tři způsoby kódování, díky nimž je s těmito jevy systematicky pracováno.

Konkrétně se jedná o fázi otevřeného kódování, kdy v přepsaných již zrealizovaných rozhovorech byly analyzovány, porovnávány a organizovány jednotlivé zajímavé výpovědi dotazovaných. Hledána byla specifická témata, případy, události či myšlenky, které by byly relevantní k tomuto empirickému šetření. Podobným seskupeným jevům byly přiřazené kategorie a subkategorie, s nimiž bylo dále pracováno prostřednictvím axiálního kódování. Tento typ kódování využívá určitých spojení mezi kategoriemi a subkategoriemi. Záměrem bylo nalézt další koncepty a kategorie, které by spolu mohly souviset. V této části empirického šetření bylo využito barev, kdy každá obecnější kategorie měla svou vlastní a dle toho byly vytvořeny skupiny poznámek k jednotlivým tématům. Pozornost byla kladena zejména na určení několika obecnějších kategorií na základě kontextu výpovědí dotazovaných. Po shromáždění dostupných údajů a jejich analýze axiálního kódování následuje selektivní kódování, které je postavené na integraci materiálů a jejich interpretaci v jeden souvislý celek vybraných hlavních témat zobecněných vztahů. Ty jsou těžištěm celého empirického šetření. (Strauss, Corbin, 1999, s. 23–105). K interpretacím hlavních témat byly připojeny přímé citace dotazových, které by měly korespondovat s výsledky empirického šetření. Citované osoby jsou uváděny pod heslem (R1) jako respondent 1, (R2) jako respondent 2 a tak dále.

4.2 Výsledky šetření

4.2.1 Dospělý návštěvník jako cílová skupina muzeí

Všechna dotázaná muzea se primárně zaměřují na dětské návštěvníky a školní skupiny. Respondentka z Muzea v Jílovém u Prahy tuto skutečnost popsala následovně. „*Dle mého*

názoru je hlavním cílem většiny edukačních aktivit v muzeu vzdělávat zejména děti a školní skupiny (...) na dospělého návštěvníka se pak vztahují přednáškové činnosti, semináře a samozřejmě komentované prohlídky.“ (R8). Na druhou stranu muzea cílovou skupinu dospělých reflektují. „Muzeum pochopitelně musí brát v potaz dospělého návštěvníka i v rámci vzdělávacích programů. Proto jsou pořádány odborné semináře, workshopy a přednášky pro dospělé.“ (R9) Všechna oslovená muzea tradičně nabízejí alespoň některou z aktivit a programů, které mohou využívat také dospělí. „Snad pro vás nebudou naše aktivity zklamání, zaměřujeme se zejména na školní skupiny. Pro dospělé organizujeme komentované prohlídky a ve výjimečných případech také besedy.“ (R10) Nejčastěji se přitom jedná o pořádání přednášek a besed. Další edukační programy a aktivity vyžadující určitým způsobem aktivitu jsou zařazovány hojně, ale lze konstatovat, že převládají aktivity teoretického zaměření. „(...) takřka výhradně jsou mými cílovými skupinami v edukačních projektech dětské návštěvnícké skupiny.“ (R7) Podíváme-li se na četnost, s jakou jsou tyto programy pro dospělé realizované v poměru s těmi určenými dětem, pomůže nám odpověď lektorky z Galerie Středočeského kraje „Připravila jsem si pro vás takovou malou statistiku, kterou si interně vedeme. Jsou to čísla zatím za tenhle rok, takže šest měsíců (...) na kurzy, besedy projekce, přišlo 543 dospělých osob za tenhle rok (...) pro děti to bylo 722 účastníků, většina z nich přišla v projektu organizovaném s názvem Gask dětem a také tu budeme mít teď tábory. Tak to s čísly zase trochu zamíchá“ (R5) Poměr realizovaných aktivit pro děti versus pro dospělé i u dalších respondentů odpovídal poměru 3:2 nebo dokonce 3:1. Je tak možné konstatovat, že oproti programům určeným dětem, jsou ty pro dospělé uskutečňovány méně „(...) je pravdou, že příslušných edukačních aktivit nabízíme méně než pro děti (...)“ (R4)

Některá muzea ve svých doprovodných programech chápou dospělého návštěvníka jako cílovou skupinu a vytváří jim programy na míru. V těchto případech muzea reflektují jejich časové možnosti, specifika apod. „(...) jsme si vědomi toho, že občas spojit dohromady osobní a pracovní život je náročné. Nejenom proto umožňujeme návštěvníkům, aby se mohli, i skupinově objednat a přijít třeba mimo otevírací dobu. Mají také svoji hlavu, je to s nimi náročnější, na dlouhé lokte (...)“ (R8) Zajímavým zjištěním je, že respondenti vytváření programů určených dospělým hodnotí jako dostačující a neshledávají na této situaci nic, co by bylo třeba změnit vzhledem k četným bariérám, které v souvislosti s realizací programů a aktivit pro dospělé shledávají „Myslíme si, že stávající nabídka programů pro dospělého návštěvníka je dobrá, ale do budoucna se nebráníme jejímu navýšení. Je to hodně závislé na počtu zaměstnanců, lektorů, a jejich časových možnostech, aby u programů mohli asistovat.

Kdybych to měla nějak říci konkrétněji, tak nabídka programů pro dospělé, je tak přibližně třetinou všech edukačních programů.“ (R5) Tento názor lze nalézt prakticky u všech dotázaných. A ač je tedy programů pro dospělé v tomto ohledu realizovaných méně, obvykle to respondenti nevidí jako něco, co by bylo nějakým způsobem limitující. „Také pořádáme pravidelné výstavy a vernisáže, i zde máme v drtivé většině dospělé návštěvníky. Ale obecně, jako dospělý člověk nemám pocit, že by nabídek bylo málo, naopak je někdy těžké stihnout vše, co by za to stálo (...)“ (R6) Z empirického šetření tak vyplývá, že přístup k dospělým návštěvníkům je ze strany muzeí adekvátní. Záměrem muzejních pedagogů je programy udržovat, tematicky vylepšovat, ale početně nenavyšovat.

Z hlediska toho, kdo tyto programy nejvíce využívá, výzkumné šetření dospělo k závěru, že se jedná o osoby spíše vzdělanější, s chutí objevovat nové informace bez ohledu na věk. *„Specifikace dospělého návštěvníka, který využívá vzdělávací aktivity v muzeu je obtížná. Záleží na zaměření muzea a nabídce edukačních aktivit. Obvykle jsou to lidé s touhou objevovat a poznávat bez ohledu na věk nebo profesi. Faktem je, že například u návštěvníků zmiňovaných přednášek převládá účast seniorů.“ (R8) Největší roli sehrávající k návštěvě muzea byl zájem o vystavované objekty. „Určitě je to člověk, který se zajímá o automobilovou kulturu, který rád tráví čas v muzejním prostředí a přeje si vše vidět v reálné velikosti a barvách.“ (R9) Dále jsou tradičními účastníky z pohledu respondentů osoby vzdělanější „V rámci svého odhadu se budu opírat především o Klub přátel muzea, jehož členové představují významnou složku dospělých návštěvníků, kteří programy pro dospělé využívají. Celkově převažují lidé starší nad mladšími, často až důchodového věku a ženy nad muži, i když ne nijak výrazně. Odhadoval bych, že drtivá většina z nich má minimálně středoškolské vzdělání (...)“ (R4) A spíše jsou účastníky edukačních programů a aktivit připravovaných muzeem více ženy nežli muži. „Je to zajímavé, ale keramiku a tvůrčí aktivity vůbec preferují v drtivé většině ženy. Typickým návštěvníkem našich akcí je žena středního věku, tedy asi od 30 do 60 let, u vernisáží je to genderově vyrovnané, ale převažují starší ročníky.“ (R6)*

Z empirického šetření dále vyplynulo, že tyto programy nejsou věnovány specificky dospělým, ale věnují se práci s širokou veřejností. *„Žádná věková kategorie by neměla v muzejnictví být prioritní. Muzeum musí oslovit všechny návštěvníky bez rozdílu věku. Programy i výstavy tedy musí vykazovat značnou variabilitu a musí se potřebám všech návštěvníků přizpůsobit. Statisticky však muzea nejvíce cílí na školní skupiny, které představují nejčastější a nejpočetnější návštěvníky muzeí.“ (R8) Dospělý návštěvník tak není osloven přímo. Ukázalo se, že k dospělým návštěvníkům se přistupuje jako ke skupině osob, která není v tomto ohledu*

nijak specificky vymezená. Na základě toho je možné z této větší nespécifikované skupiny dospělých, definovat dílčí cílové skupiny, které jsou chápány jako synonymní k dospělým a kterými jsou osoby v produktivním a postproduktivním věku. Podíváme-li se na tyto cílové skupiny konkrétně, jedná se o skupinu handicapovaných, maminek na rodičovské dovolené, osob účastnících se univerzity třetího věku, osob jinak znevýhodněných, seniory, rodiny s dětmi, badatele, osoby školící se a organizované skupiny.

Osoby na rodičovské dovolené a rodiny s dětmi

Cílovou skupinou, která se v odpovědích respondentů objevovala nejčastěji a na kterou je při přípravě doprovodných programů myšleno zejména, jsou osoby na mateřské dovolené a rodiny s dětmi. „(...) vytváříme komentované prohlídky a výtvarné dílny pro maminky na mateřské dovolené projektu GASK bez bariér. Máme prohlídky jak pro maminky samotné, tak i pro jejich děti. Můžou přijít sami ve večerních hodinách, kdy jim doma někdo pohlídá nebo jde o program, kdy mohou spolupracovat (...)“ (R5) Tyto programy jsou obsahem uzpůsobeny tomu, pro koho jsou určeny a zároveň umožňují využívat dostupných herních ploch, přebalovacích pultů, možnost navštívit expozice s kočárkem. Dále dva respondenti uvedli, že jsou ochotní se těmto skupinám návštěvníků přizpůsobit a je reálné doprovodné programy absolvovat ve večerních hodinách. Ráda bych na tomto místě připomenula, že většina připravovaných řízených doprovodných programů je určena školním skupinám. Muzejní pedagogové mají s touto cílovou skupinou největší zkušenost. Zároveň děti vidí jako příležitost, jak do muzea přilákat také dospělé prostřednictvím jejich rodičů. „(...) často nás navštěvují rodiče s dětmi. Rádi bychom je naučili navštěvovat muzeum co nejčastěji. Nejlépe je naučit nějaké pravidelnosti, i rodičům tak chceme pomoci, aby si na chvíli odpočinuli a program za ně vymyslel někdo jiný. Děti to baví, něco vytvoří, něco se naučí a dospělým většinou už nezbyvá, než dělat to samé a myslím, že rádi (...)“ (R1)

Senioři a účastníci U3V

Pět respondentů uvedlo, že muzea shledávají jako instituci, která se na vzdělávání seniorů v muzeu či ve spolupráci s univerzitami třetího věku významně podílí. Příkladem je Muzeum v Mělníce, kde lektorka zmínila „(...) máme však již třetím rokem připraven program pro seniory, jeho návštěvnost je velmi dobrá (...)“ (R7) Muzeum T.G.M. Rakovník je součástí projektu Akademie třetího věku pod hlavičkou Vzdělávacího institutu Středočeského kraje a vydavatelské činnosti. „(...) v našich programech se nezaměřujeme pouze na mládež, ale také seniory. Jelikož máme vysokou účast na programech pro ně. Tvoříme jarní a letní cyklus.

Výhodou je velký zájem a pravidelnost, jak chodí. Víte, tím že mají hodně času a jsou vděční za každou příležitost vyjít ven. Připravujeme pro ně různé akce a aktivity. Přicházejí k nám třeba odborníci na daná témata, hodně se zaměřujeme na sociální vědy (...).“ (R3) Další muzea o práci se seniory minimálně uvažují. Důvodem tohoto zájmu je, jak již bylo zmíněno, zájem této skupiny návštěvníků o doprovodné programy, množství volného času, kterým disponují, ale také demografický vývoj této početně narůstající skupiny obyvatel. „Zvažujeme, zda se v rámci dospělých nezaměřit více na aktivní seniory. Ten potenciál by zde určitě byl.“ (R6) Zajímavý projekt zaměřený na seniory zmínila také lektorka Galerie Středočeského kraje. „Ten projekt už je starší, ale můj kolega v minulosti zinscenoval plán, jak naložit s obrazy, které leží v depozitáři. Vymyslel, že obrazy by mohly udělat radost lidem v domově důchodců. Slovo dalo slovo a vznikl z toho krásný projekt, který byl ovšem náročný z hlediska bezpečnosti vystavovaných děl a myslím, že už se znovu nezopakuje (...) asi s tím bylo hodně práce. Obraz byl na dvacet čtyři hodin zapůjčen těmto lidem. Je hezké, že vybrán byl pečlivě dle toho, aby stáří obrazu bylo identické s věkem toho člověka, kterému byl zapůjčen. Byl z toho pak vytvořen ještě videozáznam, kde ti lidé vzpomínají a s kterým by se mohlo něco stát, někdo by to mohl zpracovat do dokumentu. Kolega je ale pryč a tento projekt zatím stále leží nedodělaný.“ (R5)

Handicapovaní

Respondenti také uváděli skupinu handicapovaných. Reflektováni jsou minimálně takovým způsobem, aby měli možnost bezbariérové návštěvy a dostupnosti k muzeu. Pro dospělé osoby, konkrétně pro osoby nějakým způsobem handicapované, jsou mimoto vytvářeny také specifické muzejní doprovodné programy a aktivity. „Cílíme v rámci našich příprav také na návštěvníky s různými formami znevýhodnění. Pracujeme například na projektu GASK bez bariér. Máme 5 vystavených děl doplněných o Braillovo písmo plus je náš prsto naprosto bezbariérový. Na zdech máme také orientační systém v Braillově písmě, který těmto lidem usnadňuje pohyb v nových prostorech. Naprosto narovinu se ale přiznám, že ať si myslím, že v téhle oblasti vidím velký potenciál, tak to moc nejde. Nemáme žádnou instituci, s kterou bychom dlouhodobě spolupracovali, což je samozřejmě škoda, protože naše Lektorské centrum vytvořilo jak haptické přepisy obrazů i edukační programy pro nevidomé a neměli jsme dosud žádnou skupinu k realizaci (...).“ (R5) Příprava těchto programů se objevuje poměrně rozšířeně, ať již se jedná o omezení zrakové, kdy muzea nabízejí možnost hapticky si exponáty osahat či jsou zařazeny zvukové instalace. „Ano, máme také hmatovou výstavu. Funkční už je poměrně dlouho, tuším, že od roku dva tisíce. Lidé se zrakovým handicapem mají možnost osahat si historické automobily, i si přečíst informace k nim. Musíme být takovýmhle lidem otevření.“

(R9) Velmi často muzea využívají spolupráce s dalšími institucemi, kteří se handicapovaným věnují, jak potvrzuje také respondent z Rakovníka. *„Pokud mezi dospělé návštěvníky budeme počítat i hendikepované, spolupracujeme s denním stacionářem Ráček. Tyto aktivity jsou však čistě improvizované.“* (R10)

Osoby ve výkonu trestu

Je zajímavé, že respondenti nejsou lhostejní ani k osobám nějakým jiným způsobem znevýhodněným a snaží se spolupráci s těmito institucemi navázat. S myšlenkou projektu Věznice: místo pro umění přichází také lektorské centrum v GASKU. *„(...) jednalo se o dlouhodobý projekt, který měl podpořit sociální inkluzi znevýhodněných lidí, kteří si odpykávají svůj trest. Nakonec ale nebyl dodělán námi, ale myšlenka je vlastně naše. Nebylo to nic jednoduchého, příprava a tak. Ale šlo o to, aby se vězni zapojili do spolupráce s odborníky ve vytváření uměleckých děl. Ty měly být následně ukázané světu, vystavené u nás. Co vím, tak výsledek byl ohromný a proslavil se i mimo Českou republiku (...)“* (R5) Rozhodně se nejedná o projekt ojedinělý, jak potvrzuje galerie v Rakovníku. *„V minulosti jsme se pokoušeli nabízet speciální program i věznicí v Oráčově, kterou využili pouze jednou a neshledali návštěvu naší galerie nijak přínosnou. Tak už to neděláme, nechal bych to, až by přišli oni za námi.“* (R10) Záměrem muzeí je často také eliminovat názor, že muzea jsou určena elitám. *„(...) ukázat, že to není finančně náročná záležitost a že přijít může opravdu každý, jakéhokoliv věku, barvy, minulosti no, ne vždy to jde.“* (R2)

Badatelé

Další již méně frekventovanou cílovou skupinou jsou badatelé z řad veřejnosti, kteří mohou využít prostor muzea a jejich sbírkových předmětů, dostupných knih a publikací k vlastnímu studiu. Takovou možnost, kterou návštěvníci mohli využít, uvedli tři respondenti. Obvykle je schůzka nutná domluvit předem a řádově se jedná o desítky osob, které o tuto formu edukace mají zájem.

Vzdělávání pedagogů

Muzea se dále podílejí na vzdělávání pedagogů a dalších odborných pracovníků. Muzeum Říčany například díky podpoře Evropské unie spolupracuje na školení a rozvoji učitelů mateřských a základních škol. Jejich záměrem je prostřednictvím vzdělávání pedagogů zavést nové metody a postupy, které by uplatnili ve své výuce.

Organizované skupiny

Muzea dnes již také počítají s možnými organizovanými skupinami, které do muzea přicházejí a které mají příležitost se na konkrétní či specifické prohlídky předem objednat. Regionální muzeum v Jílové u Prahy při této příležitosti obvykle reflektuje konkrétní věkovou kategorii skupiny, zda se jedná o odbornou exkurzi či zájezd. Na základě těchto požadavků připravují konkrétní program, který může být určený také dospělým.

4.2.2 Programy a aktivity muzeí pro dospělé jedince

Programy jsou obvykle respondenty připravovány s rozmyslem a pečlivým plánováním. Obdobně jako nabídka doprovodných programů není nahodilá a jedná se o koncepční promyšlenou záležitost. *„Hlavní motivací je zejména přesný popis činnosti, vyjádření toho, co může zájemce od programu očekávat, aby nemarnil svůj čas. Musí být dostatečně jasně vysvětleno, že aktivita, kterou si může vyzkoušet je jedinečná a znalost, kterou získá v našem muzeu jen tak někde jinde nezíská.“* (R8). Obdobný názor má také respondentka z Muzea v Mělníce. *„Cílem je, aby ty programy nějak byly navázané na téma výstavy nebo měly nějakou přidanou hodnotu, hodně se snažíme dělat to, aby pro návštěvníky něco znamenaly, zanechaly v nich třeba nějakou stopu, působily třeba na životní prostřední nebo směrem kulturního rozvoje.“* (R7) To, zda jsou programy kompatibilní také s věkovou skupinou dospělých a požadavky konkrétních skupin, je reflektováno částečně a obvykle je to otázka improvizace. *„Většinou hrozně záleží na tom, kdo přijde. Není to ani tak o věku, jako o složení celé té skupiny, jejich vlastní a tak. Občas skupina hodně diskutuje, doptává se, to mě baví. Někdy se ale stane, že návštěvníci spíš chtějí přijímat informace a není pro ně důležité zjišťovat co a jak.“* (R2)

Doprovodné programy jsou připravovány v součinnosti s dalšími pracovníky v muzeu. Obvykle je naplánovaný program na budoucí rok, o kterém se nejdříve diskutuje. *„Nabídku vzdělávacích programů by měl vždy vytvářet muzejní pedagog ve spolupráci s oddělením komunikace s veřejností, PR a grafikem, aby byly pozvánky co nejatraktivnější (...) dále jednáme s kurátory a dalšími pracovníky (...)“* (R8) Muzejní pedagogové mají v této souvislosti danou předlohu, jak by to mělo vypadat, kolik lidí by to mělo přilákat a podobně. Doprovodné programy jsou dle respondentů následně připravovány s ohledem na další pracovníky v muzeu, ale také aby byly koncepčně a tematicky jednotné a provázané. Vedeny jsou muzejním pedagogem nebo jiným externím pracovníkem v případě, že pozice lektora v muzeu neexistuje nebo není přítomen.

Doprovodné programy a aktivity ke stálým expozicím i krátkodobým výstavám zaujímají ve vztahu k veřejnosti nezastupitelnou roli. Záměrem doprovodných programů je přilákat nové

návštěvníky, ale také mají fungovat jako nadstavba běžné výstavy a exponátů. Jejich výhodou je přitom také to, že mají k dispozici osobu, která jim obtížně sdělitelný obsah může pomoci vysvětlit. „*Jsmo tu od toho, aby návštěvník odcházel s pocitem, že všemu rozumí. Což se v případě individuálního procházení expozicemi může snadno stát. Že člověk vlastně neví. Neví, o čem to celé bylo, proč tím vlastně ztrácel čas.*“ (R2) Jedná se o doplňkovou činnost, kterou dnes řada muzeí v různých podobách nabízí a která doprovází hlavní činnost muzea. Programy pro návštěvníky, které jsou shledávány muzejními pracovníky jako nejoblíbenější, jsou obvykle dle poměru teoretických poznatků a praktických činností spíše ty teoretické. „*Pro návštěvníky se snažíme připravovat akce různé. Chceme měnit místo, kde se odehrávají, chceme po nich, aby hodně komunikovali, chceme je rozhýbat. Ale to záleží, máme také aktivity, kde nic nevyžadujeme a jenom ukazujeme a návštěvník po nás opakuje. To se setkává s největším úspěchem. Chápeme to. Většina lidí si sem chodí odpočinout a nechtějí dělat nic náročného.*“ (R1) Programy teoretického zaměření jsou například komentované prohlídky, přednášky, besedy a podobně, důraz je při nich kladen na práci s teoretickými poznatky.

Všechna dotazovaná muzea se shodla v tom, že mají ve své náplni alespoň nějakou aktivitu či program, který mohou dospělí navštívit. Množství a rozmanitost aktivit byla závislá zejména na personálních možnostech a velikosti daného muzea. Čím větším personálem muzeum disponovalo, tím větší byla pravděpodobnost, že jejich aktivity budou zaměřené také dospělé. Je zajímavé, že uváděný nedostatek finančních prostředků na realizaci edukačních programů a aktivit s velikostí muzea nesouvisel a byl uváděn obecně všemi respondenty. Těmi konkrétními vzdělávacími programy a aktivitami byly zmiňované:

Komentované prohlídky

Nejčastěji realizovanou formou aktivit pro dospělé návštěvníky jsou komentované prohlídky výstav a expozic. „*(...) komentované prohlídky máme od začátku našeho působení. Je to takové vděčné na přilákání lidí, stejně jako vernisáže (...)*“ (R1) Komentované prohlídky jsou u respondentů pojímány jako úplný základ. „*Hlavní položku v případě vzdělávání dospělých představují přednášky, kterých se odehraje asi tak 15 až 20 ročně, další program představují komentované prohlídky výstav nebo ale i výlety a exkurze, těch tento rok pořádáme 3 (...)*“ (R4)

Komentovanými prohlídkami provází muzejní pedagogové, odborníci, kurátoři výstav, ale i externí pracovníci. Záměrem této formy edukačních programů je uvést do dané problematiky, pomoci se návštěvníkovi zorientovat v informacích, ale také je zaujmout. „*Osvědčilo se nám, když provádí také člověk, který za tím vším stojí (...)*“ (R8) V rámci komentovaných prohlídek

muzejní pedagog či jiná odborná osoba podává formou výkladu účastníkům zejména teoretické poznatky a informace, na které v obvyklých prezentačních prostředcích jako jsou například textové popisky nezbylo místo či jsou doplněním vystavovaných exponátů. Jedná se o formu, která není finančně náročná, není třeba dalších specifických prostor, pomůcek ani technického vybavení. „*V podstatě celé naše působení naší galerie je postavené zejména na komentovaných prohlídkách (...)* (R10)

Ve výpovědích respondentů se objevovala také realizace komentovaných prohlídek doplněná o nějakou aktivitu. Jednalo se o program vytváření k různým speciálním událostem, nikoliv běžnou praxi. Programy byly určeny zejména rodinám s dětmi. Konkrétně tyto aktivity byly realizovány v expozici i mimo ni. Komentovaná prohlídka tak byla doplněna drobnými vstupů, ať již výtvarnými, interaktivními nebo dramatickými.

Besedy

V podobném zastoupení jako komentované prohlídky se dále objevuje realizace besed. Také se jedná o zástupce tradičního teoretického programu. Obvykle je beseda koncipována jako dialog muzejního pedagoga nebo pozvaného hosta s účastníky. Na počátku dochází nejčastěji k úvodnímu vstupu osoby, která přednáší. Následuje výměna názorů formou diskuze. Záměrem je návštěvníky edukovat, ale také je aktivizovat takovým způsobem, který by je vedl k formulaci nových otázek a utváření vlastního názoru. „*Za besedu se nic neplatí, maximálně nějaký dobrovolný vstupní poplatek. Očekává se ale, že je to inspiruje k návštěvě výstavy nebo přijdou jednoduše zas.*“ (R1)

Přednášky

Přednášky jsou dalším programem, který realizují všechna dotázaná muzea. V rámci tohoto typu programu je tradičně využíváno jedné či více přednášejících osob, které obvykle hovoří na konkrétní téma. Jedná se ale o monologickou formu a neprobíhá zde až taková výměna názorů jako u organizovaných besed. Přednášky ve všech případech dotazovaných respondentů nespádají do kompetencí muzejních pedagogů, ale na starost je tradičně mají erudovaní odborníci na konkrétní téma. Namátkou můžeme zmínit Muzeum Říčany, které realizovalo například cyklus přednášek na téma Švédsko, přednášejícím byl Jindřich Částka. Muzeum v Čáslavi uvedlo přednášku například na téma Zikmunda Lucemburského, i zde přednáší obvykle osoba odborná, v tomto případě profesor Petr Čornej. T.G.M. Muzeum Rakovník uvádí přednáškový cyklus Čtyři zastavení v rámci Prahy, přednáší odborná pracovnice. Jejich záměrem je návštěvníky nejen edukovat, ale také je nějakým způsobem aktivizovat „*(...) máme*

ozkoušené, že lidé se bojí nebo stydí, tak se snažíme při přednáškách zapojovat hodně vystavené exponáty, různé obrázky, kombinovat to s reálným životem a zkušenostmi návštěvníků (...)“ (R2) Ukázalo se, že přednášky jsou velmi často zaměřované na regionální téma, které tradičně láká nejvíce návštěvníků. *„Například většinu dospělých návštěvníků u regionálních muzeí tvoří místní rodáci, tudíž jsou častými návštěvníky přednášek (...) v případě Regionálního muzea v Jílovém konaných v rámci tzv. Muzejní akademie (...) na konci přednáškového cyklu obdrží diplom, tudíž jsou motivováni příslibem odměny formou uznání. V případě seminářů a workshopů je to rozhodně rezervační formulář (...) motivací je zároveň příslib naučení určité dovednosti a případně si odnést hotový produkt s sebou.“* (R8)

Výtvarné ateliéry, tvůrčí dílny

Velmi oblíbené, ač početně méně zastoupené oproti komentovaným prohlídkám, přednáškám či besedám jsou výtvarné ateliéry, tvůrčí dílny a obecně možnost workshopu, kde by si návštěvník mohl prakticky ozkoušet diskutované jevy. Objevují se při té příležitosti i programy určené dospělým jedincům. *„V našem případě pravděpodobně chuť vyzkoušet si možnosti a limity vlastní zručnosti a odnést si domů něco hmatatelného, pěkného a originálního. Keramika prostě zrovna frčí. A to i pro dospělé (...)*“ (R6) Programy mohou mít souvislost s vystavovanými díly a sbírkovým fondem, ale mohou se zabývat také uchopením a pochopením konkrétního uměleckého díla, jeho technikami, kterými je dílo ztvárněné či souvislostmi. Větší muzea dnes již disponují vybavenými ateliéry či výtvarnými dílnami, kde organizují mnohdy i několikadenní praktické vzdělávací cykly či workshopy pro dětské i dospělé návštěvníky. Nejčastěji se však jedná o tvůrčí dílny pro rodiče a jejich děti. Možnost navštívit je, je celoroční záležitostí, v letních měsících ale muzea vykazují největší návštěvnost. *„Aktuálně máme napilno. Již nyní probíhá první turnus příměstského tábora, očekáváme nárůst návštěvnosti. Budou přijíždět turisté, ale také rodiny s dětmi, které přes prázdniny využívají této možnosti, jak se zabavit.“* (R7) Do nabídky muzeí se dostávají i další zmíněné formy doprovodných aktivit. Již ale nejsou realizované v takové míře a jedná se spíše o události méně často frekventované. Patří k nim vytváření animačních či mezigeneračních programů, ale také podílení se na vzniku zvláštních edukačních programů jako jsou výlety, exkurze, festivaly, dny otevřených dveří, seminářů a odborných konferencí.

Animační programy

Animace má být pro návštěvníky aktivizující činností. Vedle předávání teoretických informací usiluje muzejní animace také o aktivizaci návštěvníků, jejíž záměrem je návštěvníky vytrhnout

z nečinnosti prostřednictvím zážitku, různorodých praktických činností a objevování smyslu uměleckého díla. „Animace využíváme v kontaktu s dětmi. Je to pro ně snazší na pochopení a delší dobu udrží pozornost. Pracujeme v rámci programů s hudbou, s artefaktikou a tak. Může to pro děti být cesta, jak u kultury zůstat. Držíme se v rámci toho také hodně regionálních otázek.“ (R6) Animace navyšuje také prožitek, jaký si z výstavy návštěvník odnáší prostřednictvím zážitku. Trendem současné doby je využívat v edukaci v muzeu nejenom zrak, ale také hmat, sluch a čich. To samozřejmě vyžaduje větší nároky na přípravu, pomůcky i prostor. „Náročné to je, ale často si pak ten prožitek zafixuje a určitě jej sdílí i s okolím“ (R8)

Mezigenerační programy

Stále populárnější jsou také záměrně koordinované mezigenerační muzejní programy. Potenciál pro mezigenerační učení nalezneme všude tam, kde se setkávají lidé různého věku a různých generací, což muzea bezesporu jsou. „Mezigeneračních programů pro rodiny s dětmi máme za sebou už hodně. Realizujeme je snad jako první v republice. Aktuálně jedeme Spolu, dostanete takový speciální dialogový list, tašku s věcmi, které k tomu potřebujete, tak vám půjčíme. Nic navíc tedy není třeba, stačí dojít. Ty listy jsou dělané tak, aby vás to provedlo výstavou, a ještě jste poznal lidi, co s vámi jsou. Postavené je to celé na příbuzenském vztahu autorů, které poznáváte“ „...cena je úplně symbolická, za dvacku. Ale moc se nám teď na to nedaří naučit lidi. Hledáme důvod, proč využití opadlo, možná to je menším počtem rodin v okolí, chceme tomu zvednout propagaci.“ (R4) Obecně si mezigenerační učení klade za cíl sdružovat lidi cílevědomými a prospěšnými aktivitami. Záměrem je vybudovat porozumění a respekt mezi generacemi. „Měli jsme program jak pro rodiny s dětmi, tak se nám podařilo dát dohromady místní ústav pro seniory a mateřskou školku. Vytvářeli spolu takovou malou výstavu, poznávali expozice. Myslím, že to bylo hodně fajn pro obě strany“ (R7)

Semináře, odborné konference, školení

K edukačním programům teoretického rázu patří také vedení odborných konferencí. Ty obvykle nejsou pořádány nikterak pravidelně a zaštitují je tradičně opět zejména větší muzea, která disponují vhodným prostorem. „V nově zrekonstruované budově je k dispozici přednáškový sál s příslušnou audiovizuální technikou, umožňuje nám to se na seminářích pro veřejnost podílet“ (R4) V Jílovém u Prahy proběhlo například Fórum cestovního ruchu. Obsah seminářů a konferencí se může zaměřovat jak na muzejní sbírky samotné, tak na aktuální dění v muzejní pedagogice, ale i mimo ni. „naposledy tady byla na konci roku konference na ochranu sbírek a památek. Přednášející byli z Polska, z Čech, z Anglie návštěvnost byla vysoká.

Pro dospělé návštěvníky pravidelně nabízíme taky workshopy s umělci, přednášky, komentované prohlídky, ale i akreditované kurzy pro pedagogy mateřských škol“ (R5) Muzea i v některých dalších případech zaštiťují odborné vzdělávání pedagogů a vytvářejí semináře pro učitele. „V muzeu podporujeme pedagogy v jejich profesním rozvoji. Na tom se já konkrétně nepodílím, ale kolegové školení na pravidelné bázi tvoří“ (R7) Nebo alespoň pronajímají své prostory k dalšímu školení. „(...) enviromentální poradnu máme, různé letáky, knihy a jsme schopní na ledasco odpovědět (...) k dispozici jsou vlastní školící prostory, ty dále pronajímáme. Jsou kompletně vyplněné sociálním zařízením, interaktivní tabulí, ledničkou, rychlovarnou konvicí. Jsme schopní jim k tomu zajistit obědy či tam můžou přespat“ (R1)

Výlety a exkurze

Oblíbenou formou aktivit a programů určených široké veřejnosti jsou exkurze a výlety či expozice mimo prostory muzea. „okouknout zvířata, voliéry, jak se jim tam žije. Tahle venkovní expozice je pro relaxaci, ale i pro vzdělávání. Doprovodné programy tam probíhají také (...).“ (R1) Muzeum v Čáslavi při té příležitosti například pořádá vlastivědné výlety po blízkém okolí. Těch se povětšinou účastní právě rodiny s dětmi nebo senioři, u kterých je o tuto aktivitu tradičně největší zájem.

Festivally a hudební programy

Mezi zvláštní edukační programy lze zahrnout stále častěji se objevující netradiční programy a mimořádné akce muzeí. Velmi oblíbené jsou speciální hudební večery či tematické akce související s určitou kulturou, historickými událostmi, ročním obdobím a podobně. „Ze své zkušenosti mohu říci, že pro dospělé návštěvníky jsou velmi oblíbené adventní koncerty nebo pořádání koncertů duchovní hudby. Velmi navštěvované jsou také kinokavárny či filmové večery.“ (R3) T.G.M Rakovník například pořádá Varhanní léto, při němž tradičně proběhne série koncertů. Velmi často muzea v těchto případech také kooperují s dalšími institucemi. „Pro návštěvníky každoročně organizujeme vyhledávaný Jílovský masopust. Je to akce plná soutěží pro děti, ale také programu a hudby pro jejich rodiče. Akce je organizována ve spolupráci s městem, takže máme velkou podporu také v něm.“ (R8)

Zvláštní edukační programy

Velmi populární je také pořádání autorského čtení, taneční či divadelní vystoupení. Lektorka z regionálního muzea Mělník také říká „Spolupracujeme se školami na různých soutěžích, hledání talentů, zápůjčkách didaktických předmětů a tak. Do školy i za přednáškami docházíme. Ne vždy to funguje tak, že chodí školy za námi“ (R7) Muzea, která svou specializací jsou

nějakým způsobem specifická navíc organizují aktivity dle svého zaměření. Ať se jedná o Muzeum berounské keramiky a kurzy keramiky, Muzeum Škoda zase vytváří ukázky či přehlídky automobilové techniky nebo GASK činí programy zaměřené na výtvarné techniky. *„Vytváříme programovou nabídku pro školy, ale máme taky přednáškové cykly určené široké veřejnosti. Ted' aktuálně nás čekají akce zaměřené na automobily první republiky, prezidentovy automobily nebo přednáška týkající se čerpacích stanic. Pro milovníky tohoto světa je toho opravdu hodně. Nezapomínáme ale ani na doprovod, někoho auta prostě nebaví, proto se snažíme vymyslet i akce navíc.“* (R9)

Nově se objevují také aktivity méně navázané na expozice a obvykle s menším edukačním rozměrem. *„(...) realizujeme čtvrtěční jógu v našich zahradách, degustaci vína naopak v prostorech interních, využíváme toho úchvatného a zrekonstruovaného prostoru v centru města naplno (...)“* (R5) Muzea dnes již velmi často navíc disponují prostorem, který jim tuto činnost umožňuje a má podobu zahrady, návštěvu kavárny či sportovních aktivit v netradičních prostorech muzea. Příkladem jsou noční prohlídky určené zejména místním obyvatelům nebo nově velmi populární videomapping vytvářený ve spojení s muzei. *„Naše lektorské oddělení chce nalákat místní. Těch nám do muzea nepříjde až tolik, většinou se jedná o stále ty stejné osoby, ale mohlo by to být lepší. Stále máme na čem pracovat, ale je to těžký. Podle mě komunitní vzdělávání přispívá k lepším vztahům a menší nevráživosti ve městě. To, co se teď děje v našem zastupitelstvu kvůli stromům, je něco.“* (R1)

4.2.3 Bariéry při tvorbě a realizaci edukačních programů

Bariéry, které respondenti uváděli nejčastěji, se týkaly obecně cílové skupiny dospělých, personální pod-dimenzovanosti, ale také finančních prostředků, kterých se jim na realizaci programů nedostává nebo časové vytiženosti na straně účastníků i respondentů samotných.

Problém vzdělavatelnosti dospělých

Důvody, proč nejsou ze strany muzeí vytvářeny edukační programy v takové míře jako pro dětské návštěvníky se různily. V empirickém šetření se objevily názory u šesti respondentů, že dospělý návštěvník je kritičtější a náročnější v mnoha ohledech. Příprava doprovodných programů pro tuto cílovou skupinu tedy vyžaduje větší nároky na vytváření programů, a i komplikuje následnou práci s dospělými návštěvníky obecně. *„Přijdou s hodně vysokým očekáváním, ale naše možnosti jsou postavené buď na vytváření něčeho kreativního nebo na přednáškách a prohlídkách. Kdybych to zkombovala, myslím, že by se polovina z nich zalekla a polovina by to hodnotila jako nepřínosné. Každý má jiné tempo a chuť něco vytvářet, každý*

je zde sám za sebe, s jinou zkušeností a znalostmi. Co tím ale chci říct, nikdy nelze uspokojit všechny a zároveň ty aktivity musí být dokonale promyšlené, aby je to mělo šanci zaujmout.“ (R3) Další početnou skupinou odpovědí, která se objevila u čtyř respondentů, se týkala časové vytíženosti dospělých. *„Největší překážkou dospělého je rozhodně nedostatek času. Musí vědět, že aktivita za to stojí a bude mu k něčemu užitečná, aby byl ochoten svůj čas obětovat.“* (R8) *„Po práci většinou nikoho nenapadne, skvěle, teď si zajdu do muzea. Obvykle je to dnes o preferencích, jsme válcováni jinými možnostmi (...) spousta zaměstnaných je také unavených po práci, mají hodně dalších povinností, děti, uvařit, jejich zájmem je potom odpočinek a vytváření něčeho nenáročného.“* (R1) S tím souvisí i další bariéra, kterou muzejní pedagogové v souvislosti s dospělým, realizací a přípravou edukačních programů shledávali, u dvou respondentů se jednalo o výpověď, kdy dospělí obecně mají nechuť tyto programy absolvovat. *„(...) ale oni většinou nechtěj nic takového dělat. Dospělé tyto programy vůbec nelákají, proto se ani nepokoušíme na nich nějak intenzivněji pracovat. Tradičně přicházejí sami, nebo s rodinou. O co je ale velký zájem, to jsou komentované přednášky a nějaké besedy navíc, bez toho bychom nemohli fungovat a lákají.“* (R10) Cílová skupina dospělých návštěvníků tak je hodnocena jako velmi náročná *„Dospělým osobám je třeba v mnohém vyjít vstříc.“* (R7)

Propagace a obtížné oslovení dospělých

Empirické šetření poukázalo dále na vnímání dospělých účastníků muzejními pedagogy nejenom jako náročného publika, ale také jako cílové skupiny, která je obtížně oslovitelná. Muzea naráží na problém že *„(...) školní skupiny už se naučily do muzea jakžtakž chodit, máme dobrou zpětnou vazbu, to funguje. Je pro nás těžké ale naučit to ty další.“* (R10)

Otázkou mnohých respondentů bylo, jak s co největší úspěšností zařídit, aby dospělí do muzea zavítali. *„Mají velké množství dalších příležitostí, jak ho trávit, přitom mají nedostatek volného času. Existují bohužel levnější možnosti.“* (R4) Na základě toho, že dospělí mají větší škálu možností, jak trávit volný čas, je propagace z pohledu respondentů velmi důležitá. Na druhou stranu v této otázce naráží na problém, jak informace sdílet s potenciálními návštěvníky. *„Někdy je skutečně těžké informace o akcích k lidem dostat. Využíváme různé kanály, klasický výlep plakátů, tištěné letáky, web, Facebook, prezentaci v regionálních rádiích. Ale i tak jsou mnozí vůči jakýmkoliv informacím imunní. Problematicky vnímám hlavně Facebook, kde všichni vše lajkují jako diví, ale aby zvedli své pozadí a skutečně fyzicky dorazili, toho je někdy obtížné docílit.“* (R6)

Tradiční cesta propagace ve formě aktualizovaných webových stránek, inzerce v regionálních denících či emailová komunikace je hodnocena jako nedostatečná. „(...) účast na přednáškách je vzhledem k velikosti přednáškového sálu uspokojivá, kapacita autobusu v případě výletů je také naplněna. Do velké míry je to zásluha zmíněného Klubu přátel muzea, které pravidelně informujeme o akcích, co pořádáme. Voláme jim, ale také pišeme e-maily. V případě propagace pro veřejnost vytváříme letáky a posíláme krátké články do novin. Už zbývá jenom zlepšit komunikaci na sociálních médiích. Naší cílovkou jsou hodně senioři a u těch to funguje“ (R4). Obdobný názor shledává také respondent z Muzea v Mladé Boleslavi. „Prezentace programů dospělým návštěvníkům je nejvhodnější formou události na sociálních sítích a pochopitelně dostatečné množství letáků a plakátů na různých místech (...) veřejná info tabule, obchody a tak (...) důležité je také publikovat programy v regionálním tisku.“ (R9) Jiný pohled na to má lektorka v Čáslavském muzeu „stěžejní jsou pro nás webové stránky, inzerujeme v místních novinách, máme letáčky. Umím si ale představit i velkoplošnou reklamu v podobě nějakých billboardů při vjezdu do města nebo i rádiu. Akce pořádáme, jen o nich dát vědět světu.“ (R2)

Personální pod-dimenzovanost

Ne každé muzeum má samostatné lektorské oddělení, které by zajišťovalo celou tuto činnost. Empirické šetření potvrzuje skutečnost, že muzea menší využívají jednu osobu, která má na starost veškeré vedení doprovodných programů a nemusí se přitom jednat o lektora, muzejního pedagoga či edukátora. Mnohdy tuto pozici zastupují osoby na pozicích knihovnic či kurátorů. Co ale mají tyto osoby společné, je vzdělání. Empirické šetření potvrdilo ve všech případech, že se jedná o osoby vysokoškolsky vzdělané. Vzdělání, ale také vřelý vztah k návštěvníkům či organizační schopnosti byli přitom hodnoceny jako jedny z nejvýznamnějších faktorů, kterými by muzejní pedagog měl disponovat. „Zásadní je řada faktorů; od konzultace s učiteli (...) přes dostatek financí na nákup vybavení až po sepsání metodiky. Nejdůležitější je dle mého názoru vzdělání muzejního pedagoga, jeho edukativní a organizační schopnosti a aktivní přístup k programům. Na prvním místě je to samozřejmě vřelý vztah k návštěvníkům bez rozdílu věku.“ (R8) V jednom z realizovaných rozhovorů se objevil také názor, že muzejní pedagog by měl být profesionálem v oblasti nejenom pedagogiky, ale také v oblasti, na kterou je výstava zaměřena. *Možná je to můj osobní problém, nechci, aby to působilo špatně, já se věnuju programům vytvářeným a určeným dětem, které mě baví, v tom se vyznám. Ale problém vidím v tom, že dospělí ani nějaké programy nějakým způsobem vedené, když se nebavíme o komentovaných prohlídkách či besedách, navíc nechtějí. Možná kdyby to vedl odborník, tak by k tomu přistupovali trochu jinak (...)*“ (R2)

Ve výpovědích respondentů se dále objevovala bariéra v počtu zaměstnanců a případná nekompetence lektora v případě nutnosti zastoupit. *„Častou překážkou bývá, nikoli v našem případě, nespolupráce ostatních pracovníků muzea s muzejním pedagogem či nedostatečné podmínky k realizaci vzdělávacích programů, z nichž je nejčastější malý či nevhodný prostor. Další bariérou je nedostatek kompetentních lektorů, kteří jsou schopni muzejního pedagoga případně i plně zastoupit.“* (R8) Lektor má na starost vymýšlení aktivit, jejich přípravu, realizaci, ale také výstupy, které z aktivit vyllynuly. S nedostatkem personálu, ale i času se tak potýkají muzea větších i menších rozměrů a nehraje roli, zda úlohu vzdělávání zastávají 2 osoby či 6 osob *„Co by pro tento vývoj mohlo být problém je počet lektorů v muzeu, jelikož čím širší nabídka, tím více starostí, času, příprav a dozajista by to potřebovalo i větší tým lektorů“* (R9) Obecně je ale nedostatek pracovníků, kteří by se podíleli na přípravách edukačních programů, markantní.

Čas

Dalším důvodem k nerealizování doprovodných programů a aktivit určeným dospělým byl uváděn respondenty důvod, že na přípravy jednoduše nemají čas. *„Snad jen více času a prostoru pro tvůrčí činnost. Toho však nebude nikdy dost (...).“* (R1) Tento argument je v těsné blízkosti s personální pod-dimenzovaností lektorských oddělení. Obvykle respondenti odpovídali, že nestíhají připravovat koncepčně rozmanité programy ani pro skupinu dětí, ač je zde možnost, že je mohou následně zopakovat při jiné skupině dětí. U dospělých jedinců jsou obvykle dle jejich názorů programy připravovány na míru a jejich šance na zopakování je tak minimální. *„(...) důvod je bohužel prostý. Díky vysoké poptávce a naplněné kapacitě mi prostor pro dospělé návštěvníky jako muzejnímu pedagogovi příliš nezbyvá.“* (R7)

Finance

Dotazovaní se v rámci empirického šetření dále odkazovali na problematiku nedostatečného finančního zabezpečení ze strany muzea. *(...) máme k dispozici mnohem více než v minulosti, finance by se nám samozřejmě hodily. Na lepší propagaci, na další vybavení, vždy se dá něco nového vymyslet.“* (R7) S tím se dále pojil problém nedostatečného prostorového a technického vybavení či nevhodných prostor. *„Velmi rádi bychom naši nabídku rozšířili o besedy s historickou, uměnovědnou nebo společenskou tematikou. O podobné akce ale mají v dnešní hektické době zájem zejména senioři a naše muzeum bohužel nemá bezbariérové prostory.“* (R6) Finance byly uváděny jako důvod k nerealizaci programů cílených na dospělé u všech respondentů a vliv neměla ani velikost organizace ani počet realizovaných programů či počet

pracovníků zabývajících se vzděláváním v organizaci. „Materiální i technické zázemí na realizaci programů máme. Vždycky je však možné se pokusit je zdokonalit kvalitativně i kvantitativně pomocí financí z dotací či grantů.“ (R9)

Přístup vedení a kooperace se spolupracovníky

V některých výpovědích se projevil problém komunikace mezi samotnými spolupracovníky a vedením. Muzejní pedagogové se obvykle nepodílejí na vytváření konkrétní podoby expozic. To může být v některých případech problematické. Bariéru tak shledávají v následné obtížnější implementaci edukačních materiálů a dalších prvků do programů a aktivit. Na základě toho reflektují obecně náročnější podmínky k realizaci a znesnadněnou komunikaci napříč institucí.

„Víte, určitě máme možnost se na nějaké spolupráci s kurátory podílet (...) funguje to tak, že oni téma s odborníky nějakým způsobem podchytí, vytvoří, dají tomu směr. Potom se to všechno dlouho připravuje, kde, co bude, jak, to téma je jejich záležitostí. Záleží na nich, jestli si nás přizvou ke spolupráci. Ale měli jsme tu teď pěkný dětský projekt, kdy to fungovalo, kdy se nám do expozic podařilo dát nějaké hrací aktivity a domysleli jsme to již v základech. Děti, ale představte si, že i návštěvníky jiné to bavilo. Lidi obecně na předměty rádi sahají. To už asi bude taková naše vlastnost.“ (R5) Muzejní pedagog je tak závislý na kooperaci s kurátory a dalšími pracovníky, vzhledem k tomu, že obvykle do úvodních příprav výstavy není přizván.

„V případě spolupráce s některým z odborných pracovníků pak může představovat problém velká vytíženost na jeho straně.“(R1) V některých případech dochází také k omezení v možnosti plně se realizovat. Ne vždy je muzejní pedagog nezávislou jednotkou, která by mohla programy kompletně celé připravovat a vymýšlet bez kooperace s vedením a dalšími spolupracovníky. „V rámci muzea na žádné výraznější bariéry nenarážím (...) jisté mantinely pochopitelně nastavuje vedení muzea. U nás například platí požadavek, aby byl program vždy tematicky provázán s aktuální výstavou či expozicí. Vidím ale prostor i v dalších realizacích, které tuto podmínku nesplňují.“ (R2)

Obava dospělých z instituce muzea

Dále respondenti zmiňovali velmi čteně obavu návštěvníka z muzejních institucí a ze situací, kdy by měl zažít něco nového „Největší bariérou je pro dospělého on sám, obává se neznámého, obává se vstupu na galerijní půdu, předpokládá, že toto prostředí pro něho není, že umění nerozumí, že by to nepochopil, že se na něho ostatní budou divně koukat apod. Takže v účasti na programech si nejvíce brání on sám a jeho obavy“ (R10) Stejně tvrzení, že lidé se novým situacím obvykle brání, měla také lektorka z Muzea Berounské keramiky „Zřejmě strach

z vlastního selhání „To neumím – nezvládnu – nikdy jsem nezkoušel“, ale také přízemní důvody jako nedostatek volného času nebo financí“ (R6)

4.2.4 Možnosti a vize v tvorbě a realizaci edukačních programů

Technologie

Kde naopak dotazovaní vidí prostor ke zlepšení jsou technologie. *„(...) sledovat trendy je pro naši činnost zásadní. Funkčnost by měla být jasná“ (R8)* Ty byly takřka pro všechny oslovené respondenty významné. Nelze říci, že by k nim muzea přistupovala nějak významně pozitivně či negativně. Lze ale hodnotit, že technologie byly shledávány jako něco, co navyšuje příležitost k oslovení návštěvníků, ale také edukační efekt expozic. *„Internet a sociální sítě jsou nezbytným prvkem v propagaci muzea, proto je využíváme ve velké míře a je zřejmé, že častá aktivita například na facebookových stránkách muzeum zviditelňuje a je tak pro návštěvníka atraktivnější.“ (R8)*, *„V technologiích vidím sílu. Postupně muzeum prochází renovací a některé expozice jsou již plně modernizované. V expozicích tak máme dotykové obrazovky, hmatové stoly a další možnosti“ (R9)*

Uváděna byla v expozicích přítomnost tabletů, audioprůvodců a jiných technických vylepšení. *„Produkty jsou určitě vyhledávané. Líbí se jim myslím názornost a možnost si to na vlastní ruce a sluch ozkoušet. Máme v expozicích vždy asi tak dvě zařízení. Využíváme dále přehrávání filmů a krátkých projekcí.“ (R5)* Nadstavbou ve využití audiovizuálních nahrávek je audiovizuální rekonstrukce, která návštěvníkům umožní pochopit, jak se daný předmět využíval či jakým způsobem konkrétní aktivita probíhala. *„Mohlo by dojít k rozšíření nabídky o programy s aktivnějším zapojením účastníků. Mělo by být ještě více možností k praktickému vyzkoušení si některých technických postupů.“ (R9)*

Specifickým příkladem v této tematické oblasti jsou virtuální muzea, která nejsou svázána s reálným prostorem, ale tvoří součást kyberprostoru. Návštěvníkům následně umožňují prostřednictvím technologií virtuálně využívat komentovaných prohlídek či digitalizovaných vystavovaných produktů. Virtuální muzea slouží ke zpřístupňování sbírek části nebo celého digitalizovaného obsahu veřejnosti. Digitalizované sbírky jsou bezplatně dostupné a mohou být využívány jako elektronické výukové materiály všem institucím i jednotlivcům. Příkladem je regionální muzeum v Jílovém u Prahy, které návštěvníkům umožňuje navštívit virtuální prohlídku muzejní sbírky na téma trampingu a přírody dolního Posázaví. Vzhledem k rychlému vývoji technologií lze předpovídat, že aktivity virtuálních muzeí se budou stále rozšiřovat. Očekává se jejich aktivita v podobě pořádání online výstav, ale i navýšení aktivizace uživatelů a dalšího zpřístupňování zázemí muzea návštěvníkům a podobně. Je výhodou, že návštěvník je díky tomu

nezávislý časově a prohlídku tak může absolvovat kdykoliv. Na svých internetových stránkách nabízejí ale možností více. Galerie Středočeského kraje i Muzeum keramiky v Berouně uvažují či přímo již realizují svým způsobem možnosti virtuálních muzeí. *„Pokud jde o další vzdělávání, rádi bychom postupně na našem webu zpřístupnili relevantní písemné materiály týkající se historické keramiky, které je věnována naše stálá expozice. Zde je velký prostor pro rozšíření naší vzdělávací nabídky.“* (R6)

Další variantou, kterou v expozicích můžeme nalézt jsou tzv. informační kiosky. Ty mohou mít podobu panelu s mechanickými tlačítky či dotykovou obrazovku. Objevit se v něm mohou texty, grafy, videa a podobně. Využívá jej například Muzeum Škoda v Mladé Boleslavi.

Další technologií, která nachází své uplatnění při edukaci návštěvníků v muzejních institucích, jsou tzv. QR kódy. Označení nese zkratku Quick Response a prozatím jsou využívány zejména k přenosu informačního textu do mobilního zařízení. Zkušenost s ním má Galerie Středočeského kraje, která jej běžně ve svých expozicích využívá. Po nasnímání kódu mobilním telefonem je uživatel převeden na doplňující text nebo na mobilní internetové stránky. *„Budoucností QR kódů jsou hry. My zatím převádíme pouze text. Ale stejně jako lidé honily pokemony, je možné chodit po galerii a hledat umělce. Vytvoření je ale finančně hrozně náročné a sami na to nemáme.“* (R5)

Muzea technologie využívají také k vlastní sebe prezentaci. *„Rozhodně ano. Momentálně je nicméně využíváme poměrně jednoduše, tedy k propagaci na webových stránkách a sociálních sítích (...).“* (R3)

Interaktivní prvky

S technologiemi souvisí zařazování interaktivních prvků do expozic, a tedy i do doprovodných programů a aktivit. *„Dospělý návštěvník dle mého názoru hodnotí zejména informační potenciál programu podaný vhodnou zábavnou a aktivní formou.“* (R9) Manipulace s předměty je pro respondenty v rámci dalších aktivit důležitá. *„Návštěvníkovi se musí nabídnout něco netradičního, něco, co si jinde nevyzkouší (...) nebo musí mít alespoň ten pocit (...) je dobré, když je za svou aktivitu nějak odměněn, nejlépe vlastnoručním výrobkem, případně nezapomenutelným zážitkem.“* (R1) Hodnotí ji však ne vždy jako vhodnou. *„(...) naráželi jsme na problém poruchovosti. Vždycky to někdo urval. Kustodky, které expozice hlídají, tak ty věci neuměly zapnout, návštěvníky musely stále okřikovat. Jsme si ale vědomí toho, že pro návštěvníky je to důležité. Pochopí tím ten systém, jak věci fungují. (...) Přišli sem hlavně za nějakým zážitkem, něco se naučit je hned druhý důvod (...) jako to funguje v zahraničí. Ve Vídni,*

Londýně, Římě, kdekoliv jsem byla, tak je to tak 70 % interaktivních věcí a 30 % exponát či popisky (...)“ (R5)

Aktivní zóny jsou ale dle respondentů stále prozatím spíše v útlumu. „*Zatím to u nás moc nefunguje (...)*“ (R2) A nahrazují je tak zejména pracovní listy, které šest respondentů v rámci svých programů má k dispozici. Propracované pracovní listy, které nabízí také rodinám s dětmi, má k dispozici Muzeum Škoda, Galerie Středočeského kraje či Muzeum v Jílovém u Prahy.

Dospělý návštěvník

Potenciál při realizaci doprovodných edukačních programů je shledáván ale i u dospělých návštěvníků. „*(...) se školami spolupracujeme již velmi dlouho a máme proto dobře nastavenou komunikaci, máme pravidelné paní učitelky na zajímavé projekty, preventivní aktivity. Snažíme se vždy vycházet ze zájmů školy a myslím, že se nám v tom daří. Umím si představit, že by to stejně mohlo fungovat s dospělými, ale je to naprosto odlišná věc. Jak zařídit, aby sem skupina přišla v jeden konkrétní čas a jak zařídit, aby to všechny zaujalo? Je to jednoduše běh na delší trať.*“ (R7) Nejvyhledávanější cílovou skupinou, u které muzea očekávají nárůst v návštěvnosti, jsou právě senioři. Důvodů již bylo zmíněno několik. Zejména to jsou jejich časové možnosti, nenáročnost připravovaných doprovodných programů jim určených, ale také možnost setkat se s lidmi stejného věku. Komunitní setkávání v tomto ohledu respondentům dává největší smysl, co se dospělých týká a v budoucnu by se tímto směrem rádo vydalo pět respondentů, tedy polovina dotazovaných.

Nová témata výstav a programů

Respondenti si dále byli vědomí toho, že možnosti k získání nových návštěvníků stále nevyčerpali. „*V muzeu se mohou setkávat osoby všech kultur, věků, národností, jazyka. V tom vidím jeho podstatu.*“ (R1) Vize, jak nabýt nových návštěvníků a rozšířit působení muzeí, je shledávána v nových tématech výstav a programů. Z empirického šetření vyplynulo, že témata regionálně zaměřená mohou být další cestou, jak přivést obyvatele konkrétního města. „*To je dle mého velice individuální, nicméně jsem vyzoroval, že větší účast zajišťuje lokální téma přednášky, tedy něco, s čím se mohou návštěvníci ztotožnit, jako třeba známé jméno v případě přednášející a tak. Vnitřní motivací, tedy zejména starších účastníků, pak často bývá snaha někam patřit a žít kulturně. Tento typ programů by se měl rozšířit.*“ (R10)

4.3 Diskuse k empirickému šetření

Realizované empirické šetření ve vybraných muzeích na území Středočeského kraje se snažilo zjistit, jak muzejní pracovníci zajišťující vzdělávání reflektují přístup a možnosti k dospělým návštěvníkům jako cílové skupiny. Šetření ukázalo, že **na dospělého návštěvníka je nahlíženo jako na širokou veřejnost** a specificky vymezená cílová skupina dospělých návštěvníků v doprovodných programech není frekventovaněji oslovována. To prakticky znamená, že dospělý návštěvník se neobjevuje, až na výjimky, v konkrétních připravovaných programech. Dospělí jedinci tak sice mohou absolvovat programy určené široké veřejnosti, ale shledávám zde velkou slabinu muzeí, jelikož dospělý jedinec, kterého v této práci chápeme jako osobu v produktivním věku, která dosáhla věku 18 let, má určitá specifika, která by měla být dále v přípravě edukačních programů a aktivit reflektována konkrétněji. Jak z empirického šetření vyplynulo, dospělý jedinec má odlišnou motivaci k účasti na doprovodných programech a aktivitách, zároveň se jedná o náročnějšího konzumenta volnočasových aktivit, dále má jiné penzum znalostí, zkušeností a dovedností. V neposlední řadě má obecně odlišný přístup od dalších cílových skupin, které v této souvislosti byli identifikovány.

Na základě provedeného šetření lze dále konstatovat, že nalézt je možné **rozdíly i v rámci samotné cílové skupiny dospělých návštěvníků**. Jak již bylo naznačeno v empirickém šetření, osoby v produktivním věku a střední dospělosti si do muzea chodí spíše odpočinout, osoby v postproduktivním věku naopak touží spíše po znalostech a osoby v mladé dospělosti chtějí prozkoumávat nová témata a využívat k tomu co nejvíce technologie. Tyto odlišnosti, kterými se dospělí, byť v rámci jedné cílové skupiny vyznačují, by měly být brány v potaz také v konkrétních tématech připravovaných programů. Nelze zaujmout všechny, ale vzhledem k výsledkům tohoto šetření lze říci, že **programy nejsou specificky cílené konkrétním skupinám**. V rámci výzkumného šetření v této souvislosti dále bylo zjištěno, že muzea nepřipravují programy pro dospělé, ale soustředí se v rámci dospělé populace na cílové skupiny, kterými jsou zejména **rodiny s dětmi**. Respondenti dále zmiňovali skupinu **handicapovaných**, ať již vytvářením specifických programů pro ně, zajišťováním vhodných podmínek či kompenzačních pomůcek. Dále se jedná o cílovou skupinu **seniorů**, kteří jsou také započítáváni do skupin osob dospělých. Specifický přístup a programy jsou dále muzejními pracovníky vytvářeny pro **osoby na rodičovské dovolené**, které mají příležitost přijít jak ve večerních hodinách, tak například mohou využít speciálních prostor, kde si jejich děti mohou hrát, zatímco ony se mohou účastnit některého z programů nebo se na programu mohou participovat dohromady s dětmi. Další cílovou skupinou, která byla zmiňována jako významná, jsou **osoby**

jinak znevýhodněné. V této souvislosti se nejčastěji jednalo o spolupráci s věznicemi. Poslední skupinou, která se v realizovaných rozhovorech objevovala, byla skupina organizovaných návštěvníků, badatelů či osob účastnících se vzdělávacích kurzů, seminářů a školení.

Na základě provedených rozhovorů lze dále konstatovat, že v ohledu na dospělé návštěvníky **nejčastěji muzea v rámci svých edukačních programů cílí na rodiny s dětmi** a již zmíněnou obecně pojímanou širokou veřejnost. Vzhledem k vysoké návštěvnosti rodin s dětmi některá muzea již využívají v této situaci příležitosti a zajišťují pro děti hlídání. Umožňují tím návštěvníkům nerušeně se věnovat doprovodnému programu či dalším aktivitám. Dále zde vidím prostor pro další vytváření například souběžných programů, které by byly koncipovány zvlášť pro děti a zvlášť pro rodiče. Takové aktivity muzea prozatím nezmiňovala, ale v rámci těchto řízených programů pro dospělé a dětské návštěvníky zároveň, by mohlo dojít k uspokojení obou zmíněných skupin, jejich edukaci a zároveň by jim bylo umožněno participovat na edukačních aktivitách přiměřených jejich věku, tedy určené dospělým a dětem.

Největší potenciál pro budoucí vytváření programů, které by byly určené dospělým návštěvníkům, shledávají dotazovaní ve skupině seniorů. Ve výpovědích se objevuje názor, že **senioři** nejsou sužováni nedostatkem času a doprovodné programy hodnotí, dle názoru dotazovaných, velmi pozitivně a mají zájem se jich opakovaně účastnit. Vzhledem k demografickému vývoji lze navíc očekávat, že osob postproduktivního věku bude nadále přibývat. Potenciál těchto aktivit a programů je dle jejich názoru nenaplněný.

Obecně lze z šetření usuzovat, že prakticky každé muzeum pro dospělé návštěvníky pořádá alespoň nějaké programy a aktivity. Nejčastěji se jedná o realizaci **komentovaných prohlídek** a vedení **přednášek**. Tato forma edukačních programů je jistotou, kde muzejní pedagogové nemohou udělat chybu v oslovení potenciálních návštěvníků a zároveň se jedná o formu programů, která je nejvíce navštěvovaná. Důvodem pro tuto oblíbenost ze strany návštěvníků je respondenty uváděna nejčastěji jejich nenáročnost. Z empirického šetření vyplývá, že teoretické programy jsou vyhledávané 2x častěji nežli kurzy prakticky zaměřené. Ač méně frekventovaněji navštěvované, přesto vyhledávané, jsou také tedy **workshopy a kreativní dílny**, kde dospělí mají příležitost něco tvořit. Méně navštěvované jak přednášky, komentované prohlídky a kreativní dílny jsou ve výpovědích dále uváděné **animační programy**, které kombinují poměr praktického a teoretického poznání, a **mezigenerační programy**, které jsou postavené na mezigeneračním dialogu. V zásadě každé muzeum dále navíc ke svým tradičním aktivitám v podobě přednášek a komentovaných prohlídek připravuje **specifické edukační**

programy v podobě koncertů, exkurzí, výletů, dnů otevřených dveří, muzejních nocí a mnoha dalších rozmanitých možností, které realizují jak sami, tak mnohdy ve spolupráci s další organizací, případně městem, kde sídlí či které se nachází poblíž.

Ukázalo se, že **řízené edukační programy** jsou nejčastěji cílené dle očekávání na školní skupiny. Je však zajímavé, že k dospělým návštěvníkům je v tomto případě přístup relativně nerealizovatelný a dá se říci, že z pohledu muzejních pracovníků skeptický. Vidím zde potenciál v tom, že by děti mohly s dospělými návštěvníky kurzy navštěvovat souběžně. Případně by zde mohl fungovat efekt sněhové koule, tedy že by děti a obecně školní skupiny, které tyto programy hodnotí dle výpovědí respondentů velmi pozitivně, dospělé návštěvníky do muzea dále přivedly, vzhledem k jejich dobré zkušenosti. Myslím, že je zde příležitost, jak oslovit právě děti a zároveň s nimi přilákat do muzea rodiče a rozšířit tak základnu dospělých, nikoliv, že by tomu bylo naopak. Je však na tomto místě nutné dodat, že dotazovaní nevidí v tomto směřování, tedy v organizaci řízených programů pro dospělé, smysl. Důvodem je jejich nezájem o absolvování takových aktivit a obecně nemožnost respondentů podchytit skupinu dospělých jako jeden celek.

Důvody, proč muzejní pedagogové nerealizují ve větší míře doprovodné programy určené dospělým, jsou udávány různé. Ať již se jedná o **nedostatek času**, který dle dotazovaných dospělí jedinci na návštěvu muzea mají, ale zároveň ani oni, jako tvůrci, nemají čas tyto programy připravovat. Nedostatek času je úzce svázán s **nedostatkem odborného personálu** a tradičně zmiňovanými financemi. **Nedostatek financí** je bohužel dalším faktorem, který respondenti těžko mohou změnit. Je proto třeba účinněji pracovat s finančními zdroji, časem a možnostmi, které muzejní instituce mají k dispozici. Zaměstnanci v současné době ovšem nejsou motivováni k tomu, aby například ze zdrojů určených na vytváření programů pro školní skupiny finanční prostředky ponížily, a naopak dodaly nějaké zdroje na programy určené dospělým. Východiskem zde vidím možnost využít také původní či finančně nenáročné materiály, které by šly aplikovat do relativně nenáročných doprovodných programů a aktivit věnovaných dospělým.

Naopak pozitivní je, že **nabídka je vytvářena s ohledem na poptávku**, s největším úspěchem se setkávají regionálně zaměřená témata, která pojednávají obsahem o něčem, co je návštěvníkům blízké. Programy nefunkční naopak bývají poupravované či zrušené. Dále je v tomto ohledu pro respondenty důležité neustále přicházet s novými tématy a nabídkou takových programů, které by měly šanci dospělé publikum zaujmout. Na druhou stranu programy a aktivity osvědčených forem zůstávají na listině těch stálých. Nejčastěji se jedná o

komentované prohlídky stálých expozic či workshopy, na které již mají respondenti vytvořený materiál.

Ukázalo se také, že pracovníci, kteří mají vzdělávání dalších osob v muzeu na starost, jsou ve všech případech **vysokoškolsky vzdělané osoby**. Obvykle mají vystudovaný obor z oblasti sociálních věd, pedagogiky či muzeologie, nikoliv však z oblasti andragogiky.

Empirické šetření se také dotazovalo na to, jaké bariéry vnímají respondenti vzhledem k dospělým návštěvníkům. Je zajímavé, že **muzejní pracovníci neshledávají problém na své straně**, tedy například, že by nepřicházeli s tématy pro dospělé atraktivními. Spíše respondenti vidí bariéry na straně dospělého a jeho „vybíravosti, nedostatku času a nechuti do muzea přicházet.“ Na základě výpovědí respondentů lze dále vyvodit, že dospělí jedince hodnotí jako osoby, které **nemají čas do muzea chodit**. V tomto ohledu bych ráda dodala, že muzea otevírací dobu mají velmi omezenou a neexistuje otevírací doba, která by se dospělým návštěvníkům přizpůsobovala. Východiskem této situace vidím alespoň jeden den, který by umožňoval návštěvu také v pozdějších večerních hodinách. Předpokládám, že taková otevírací doba by návštěvníkům alespoň umožnila zkombinovat pracovní život a volnočasové aktivity v muzeu. Obdobné je to také s fungováním programů o víkendech, kdy fungují pouze zřídka. To je obvykle zapříčiněno tím, že jsou pracovníci muzeí přítomni pouze ve všední dny. To vzhledem k omezeným finančním zdrojům bohužel nelze řešit novými zaměstnanci či rozšířením jejich pracovní doby.

Muzeum je dle respondentů hodnoceno jako instituce, která **v porovnání s dalšími volnočasovými institucemi není až tak vyhledávaná**. Důvodem tohoto nezájmu je specifická tato instituce, ale také odbornost vystavovaných exponátů. Dle názoru respondentů by dospělí návštěvníci uvítali zejména možnost si odpočinout a činit něco méně náročného. Dále empirické šetření poukázalo na skutečnost, že pracovníci hodnotí **dospělé jedince jako náročné konzumenty**. Dospělí návštěvníci dle jejich názoru přicházejí s tím, že očekávají zábavu, zároveň se chtějí něco naučit, přičemž aktivita, která se s tím pro dospělé pojí, by měla být dle jejich názoru co nejméně náročná, a to jak fyzicky, tak psychicky. Návštěvníci proto vyhledávají profesionála, odborníka na danou tematiku, ale chtějí také komika, který by do programu přinesl zábavu a uvolnění. To klade na muzejní pedagogy vysoké nároky a pro respondenty je následně obtížné nalézt správný poměr těchto dvou složek.

V rámci uváděných bariér muzea dále trápí otázka, **jak dospělé návštěvníky do muzea přilákat** a na potenciální návštěvníky zapůsobit. Jak již bylo zmíněno, mají k dispozici

rozmanité formy aktivit a doprovodných programů dle jejich zaměření. V uskutečněných rozhovorech je však problém přisuzován nevhodné či nefunkční propagaci. Musím v této části také podotknout, že již při samotné přípravě tohoto výzkumného šetření a oslovování potenciálních respondentů na základě doprovodných programů inzerovaných **na webových stránkách**, jsem narážela na nepřehlednost, mnohdy neaktuálnost a bohužel i na nedostatečnou propagaci aktivit, kterých se dospělí návštěvníci mohou účastnit, ale o kterých zde nebyla zmínka. **Propagace muzea** by ale měla být naprostým základem a pro návštěvníky by mělo být naprosto zřetelně čitelné, pro jakou skupinu je aktivita určená a koho konkrétním programem muzea chtějí zaujmout. Samozřejmě není prioritou pouze věk, ale také to, zda se jedná o skupinu **místních obyvatel** či je program **vhodný pro široké okolí** a například **cizince**. Řešení vidím také ve vhodně označené budově, kde by na první pohled mělo být jasné, že se jedná o muzeum, které je otevřené veřejnosti. Webové stránky, inzerce v místních novinách a na veřejných místech je dle mého názoru naprostým základem. Dalším vhodným místem k propagaci muzeí mohou být **infocentra**, kam obvykle zavítají osoby, které chtějí navést na zajímavosti a aktivity, které mohou absolvovat v blízkém okolí. Turisté, ale i občané samotní by pak měli mít možnost se rozhodnout, zda je pro ně návštěva muzea zajímavou volbou. Jak již bylo zmíněno v samotném šetření, není třeba zbytečně nákladných propagačních materiálů. Otázka muzejního marketingu je tak jistě prostorem, který není dostatečně probádaný.

V souvislosti s propagací bych ráda poukázala na problém, kterým je **nalezení vhodného tématu, které by pro návštěvníky bylo dostatečně atraktivní**. Samozřejmě nezáleží pouze na tématu samotném. Neméně důležitou zde shledávám nutnost informovat účastníky těchto programů a aktivit předem o tom, co je obsahem a záměrem. Účastníci by dopředu měli mít informace, které s programem souvisí. Může se jednat o míru aktivity, kterou dospělý účastník bude muset vyvinout, o poměru teoretických informací a praktických možnostech, které bude při programu mít možnost zažít, o délce programu, o tom, co bude celé akce výstupem a podobně. Tyto informace se v nabídce neobjevují v žádném z oslovených muzeí, ač záměrem muzejních institucí by mělo být v prvé řadě zaujmout. To je také dalším možným důvodem, proč respondenti poukazovali **na obavy dospělých**, které z muzea a programů mají. Empirické šetření dále poukázalo na skutečnost, že do muzea přicházejí stále tytéž lokální osoby a pro respondenty je těžké oslovit i další návštěvníky z blízkého okolí. Vzhledem k těmto obavám návštěvníků by bylo záhodné **vyjasnit si délku trvání a toho, co je předmětem nabízených aktivit a programů**. Věřím, že propracovaná anotace těchto doprovodných programů by měla větší šanci nové návštěvníky zaujmout.

Budoucnost doprovodných programů a aktivit je respondenty sledována zejména **v technologiích a možné manipulaci s předměty**. Ať se již jedná o tradiční využití audio průvodců, televizních obrazovek či tradičních informačních kiosků nebo propracovanějších technologií v podobě QR kódů a virtuálních muzeí. Dle respondentů se jedná o základ, s kterým by respondenti v budoucnu rádi pracovali. Na základě empirického šetření lze také hodnotit, že respondenti věří, že technologie mohou být cestou, jak se současnými konzumenty nalézt společnou komunikaci a vidí v nich budoucí směřování. S tím souvisejí také již zmiňovaná **nová témata programů**, která jsou východiskem z aktuální situace stále stejných osob, které do muzea přicházejí.

5 Závěr

Muzea se v budoucnu budou stále více muset snažit zaujmout potenciální návštěvníky svou činností, aby mohla konkurovat nabídce dalších volnočasových aktivit, které se objevují stále početněji. Úkolem muzeí je vymanit se z nahlížení veřejnosti na ně jako na rigidní statické instituce a jejich záměrem by měla být snaha přizpůsobovat se obsahem a tématy svých doprovodných programů a aktivit současné společnosti a potřebám dospělých návštěvníků. Úlohou muzeí přitom již není pouze shromažďovat a uchovávat sbírkové předměty, ale stále více je jejich role postavená na edukaci a na práci s veřejností.

V této práci byl popsán vývoj muzejní edukace ve světě, ale i na území České republiky. Nastíněn zde byl také aktuální stav muzejního vzdělávání a praxe muzejních pedagogů. Dále práce pojednávala o charakteristických rysech muzejní edukace a potenciálu vzdělávacích aktivit, který muzea vzhledem ke svým sbírkám mají. Prostor zde byl věnován také osobě muzejního pedagoga, která hraje v celém vzdělávacím procesu klíčovou roli. V kapitole pojednávající o dospělých návštěvnících v muzeích bylo přiblíženo téma vzdělávání dospělých, ale také zde byl popsán a vymezen tradiční návštěvník muzea.

Cílem empirického šetření bylo analyzovat realizaci edukačních aktivit v muzeích s ohledem na specifika dospělých jako cílové skupiny. Záměrem bylo zjistit, zda muzea obsahem a realizací edukačních programů reflektují v nabídce specifika dospělého návštěvníka, jaké metody a formy vzdělávání a učení využívají a jaké bariéry a možnosti v této souvislosti shledávají. Empirické šetření mapovalo možnosti vzdělávání dospělých v muzeu z pohledu muzejních pracovníků.

Muzea reflektují cílovou skupinu dospělých návštěvníků nepřímo. Na dospělého návštěvníka je v přípravách muzejních doprovodných programů nahlíženo jako na širokou veřejnost a specificky vymezená cílová skupina dospělých návštěvníků v doprovodných programech není oslovována. Dospělý návštěvník se tak neobjevuje, až na výjimky, v konkrétních připravovaných programech. Cílovou skupinou, která je při přípravě reflektována a do které lze počítat také dospělé, je skupina seniorů, handicapovaných osob, rodin s dětmi, osob na rodičovské dovolené, osob jinak znevýhodněných, badatelů, organizovaných skupin a osob účastnících se seminářů a školení.

Dle předpokladu nejčastěji realizovanou formou doprovodných programů, která je určena dospělým návštěvníkům, jsou komentované prohlídky a přednášky. Další frekventovaněji zmiňovanou formou, kterou muzejní instituce využívají, jsou workshopy a kreativní dílny. Již méně realizovaným typem doprovodných programů jsou animační a mezigenerační programy.

V zásadě každé muzeum navíc ke svým tradičním aktivitám připravuje specifické edukační programy v podobě koncertů, exkurzí, výletů, dnů otevřených dveří, muzejních nocí a mnoha dalších doprovodných aktivit.

Nejčastěji uváděnými bariérami byl relativně skeptický přístup muzejních pedagogů k realizaci edukačních programů věnovaných dospělým návštěvníkům. Důvodů, proč muzejní pedagogové nerealizují ve větší míře doprovodné programy určené dospělým, se ukázalo být více. Jednalo se zejména o argumenty týkající se nedostatku financí, času a odborného personálu. Další důvody se týkaly cílové skupiny dospělých osob obecně. Nejčastěji byly dospělé osoby označovány jako nároční konzumenti. Respondenti shledávali také problém v jejich nechtivosti programů se účastnit, malou úspěšnost, jak cílovou skupinu dospělých obsahem programů oslovit a zaujmout, ale také fakt, že dospělé osoby nemají takové časové možnosti, kdy do muzea za aktivitami docházet.

Vize a možnosti, které respondenti naopak uváděly, se týkaly možností pracovat s rozličnými technologiemi a pomůckami. Tyto doplňky shledávali jako funkční příležitost, jak nabídku aktivit a nových témat v budoucnu dále rozšířit. V této souvislosti byly uváděny interaktivní prvky v expozicích, které edukační efekt programů a doprovodných aktivit mohou dále navýšit. Spíše nežli samotný dospělý návštěvník, se v centru zájmu muzejních pedagogů a osob zajišťujících vzdělávání objevovala cílová skupina seniorů. Ti disponují dle respondentů dostatkem volného času a zejména chutí účastnit se doprovodných programů opakovaně.

V rámci diskuze v závěru empirického šetření byla nastíněna současná situace vzdělávání dospělých v muzeích, ale také možná východiska těchto zjištění. Řada nálezů by mohla být základem a námětem pro další výzkum. Objevila se zde například další neprobádaná témata zaměřená na muzejní marketing a propagaci doprovodných programů a aktivit. Dále by bylo zajímavé se v rámci výzkumu orientovat na cílovou skupinu seniorů, pro které by edukační programy v muzeích mohly být vhodně cílené a navštěvované. Navrhovala bych také výzkumné šetření, které by se zabývalo celou tematikou z pohledu dospělého. Tedy to, jak on sám možnosti doprovodných programů a aktivit vnímá. Co jej na těchto programech láká a naopak, jak hodnotí muzejní doprovodné programy a aktivity ze svého úhlu pohledu.

Jak bylo již předesláno v úvodu této diplomové práce, její záměr nebyl problematiku vzdělávání dospělých v muzeu popsat do všech detailů a souvislostí. S ohledem na šíři a rozmanitost této problematiky muzejního vzdělávání to ani není reálné. Úmyslem bylo zprostředkovat náhled na celou oblast muzejního vzdělávání v širších souvislostech a poskytnout vhled do problematiky tohoto tématu, který má mnoho dílčích jevů, které lze dále obsáhnout.

6 Soupis bibliografických citací

AMG. *Muzeum a vzdělávací systém v České republice: V. celorepublikové kolokvium na aktuální téma českého muzejnictví: Brno, 11.-12. listopadu 2008: sborník příspěvků*. Praha: Asociace muzeí a galerií České republiky, 2010. ISBN 978-80-86611-39-6.

AMG. *Muzeum a změna* [online]. Praha: Asociace muzeí a galerií ČR, 2016a [vid. 2018-03-25]. Dostupné z: http://www.cz-museums.cz/web/muzea_zmeny/uvod/

AMG. *Základní kurs Školy muzejní propedeutiky* [online]. Praha: Asociace muzeí a galerií ČR, 2016b [vid. 2018-03-25]. Dostupné z: <http://www.cz-museums.cz/web/amg/muzejni-propedeutika/zakladni-kurs>

AMG. *Asociace muzeí a galerií České republiky* [online]. Praha: Asociace muzeí a galerií ČR, 2018 [vid. 2017-08-10]. Dostupné z: <http://www.cz-museums.cz/web/amg/titulni>

ANDERSON, David a kol. *Research informing the practice of museum educators: diverse audiences, challenging topics, and reflective praxis* [online]. Rotterdam: Sense Publishers, 2015 [vid. 2018-04-07]. Dostupné z:

<http://eds.b.ebscohost.com/eds/detail/detail?vid=0&sid=1c8c5656-42a3-449c-b8e4-b311a9b7c551%40sessionmgr120&bdata=Jmxhbm9Y3Mmc2l0ZT11ZHMtbGl2ZSZzY29wZT1zaXRl#AN=pqe.EBC4396498&db=cat06216a>

BENEŠ, Josef. *Kulturně výchovná činnost muzeí*. Praha: SPN, 1981a. ISBN neuvedeno.

BENEŠ, Josef. *Muzejní prezentace*. Praha: Národní muzeum, 1981b. ISBN neuvedeno.

BENEŠ, Milan. *Úvod do andragogiky*. Praha: Eurolex Bohemia, 2003. ISBN 978-80-247-2580-2.

BENNETT, Tony a kol. *The Australian space of lifestyles in comparative perspective* [online]. *Journal of Sociology*, 2013, 49 (2) [vid. 2018-03-03]. ISSN 1741–2978. Dostupné z: <http://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/1440783313481523>

BOURDIEU Pierre a Alain DARBEL. *The Love of Art: European Art Museums and Their Public*. Stanford University Press, 1990. ISBN 978-08-0471-558-4.

BRABCOVÁ, Alexandra. *Brána muzea otevřená: [průvodce na cestě muzea k lidem a lidí do muzea]*. Náchod: Juko, 2003. ISBN 978-80-862-1328-6.

BRABCOVÁ, Alexandra. *Vzdělávání v muzeu jako veřejná kulturní služba*. In: *Muzeum a škola: sborník příspěvků z konference Muzeum a škola*, 2007. Zlín: Muzeum jihovýchodní Moravy, 2007, s. 30–32. ISBN 978-80-87130-01-8.

BROUŠKOVÁ, Zdenka. *Dospělý návštěvník jako cílová skupina edukační činnosti muzea* [online]. Brno: Univerzita Masarykova, 2016 [vid. 2018-07-06]. Dostupné z:

http://is.muni.cz/th/330876/ff_m/Diplomova_prace_Brouskova.pdf. Vedoucí práce Lucie Jagošová.

BUCHTOVÁ, Michaela. *Interaktivní technologie pro muzea* [online]. Museum: Museum & Regional Studies, 2011 [vid. 2018-03-03]. Dostupné z: <http://eds.a.ebscohost.com/abstract?site=eds&scope=site&jrnl=18030386&AN=76478993&h=jFsiqylmU0%2bF0Zoeq1iwMZk5PYzR9%2brQAD7jBH0D9a7nuU1uh7PI6KfU3%2bBLpFUW%2fhxj9PgqtTbj4ZXRbJDEyw%3d%3d&crl=f&resultLocal=ErrCrlNoResults&resultNs=Ehost&crlhashurl=login.aspx%3fdirect%3dtrue%26profile%3dehost%26scope%3dsite%26authtype%3dcrawler%26jrnl%3d18030386%26AN%3d76478993>

BUKAČOVÁ, Jana, Anna KOMÁRKOVÁ a František ŠEBEK. Interaktivní prvky muzejních výstav In: *Muzejní výstavnictví: učební texty nástavbového kurzu Školy muzejní propedeutiky Asociace muzeí a galerií České republiky*. Praha: Asociace muzeí a galerií České republiky, 2014, s. 165–175. ISBN 978-80-86611-62-4.

BULDIOSKI Goran a kol. *T-Kit, Základy školení*. Praha: Dům zahraniční spolupráce, 2014. ISBN 978-80-87335-71-0.

CES. *Historie muzeí a galerií* [online]. Praha: Centrální evidence sbírek muzejní povahy, 2002 [vid. 2017-08-20]. Dostupné z: <http://www.cesonline.cz/arl-ces/cs/ces-historie/>

CONN, Stephen. *Do museums still need objects?* University of Pennsylvania: Penn Press, 2010. 978-08-1222-155-8.

COOPER, Sunny. *Jack Mezirow. Transformational Learning* [online]. Australia: The University of Queensland, 2015 [vid. 2018-03-11]. Dostupné z: <http://www.lifecircles-inc.com/LearningTheories/humanist/mezirow.html>

COULANGEON, Phillipe. *Educational attainment and participation in 'highbrow culture'. A comparative approach in the european union* [online]. Paris: Observatoire Sociologique du Changement, 2013 [vid. 2018-03-03]. Dostupné z: <http://www.sciencespo.fr/osc/en/node/1219>

CROSS, Patricia. *Adults as learners. Increasing participation and facilitating learning* [online]. San Francisco: Jossey-Bass, 1981 [vid. 2018-03-03]. Dostupné z: <https://eric.ed.gov/?id=ED200099>

CULTROPA. *Muzea a galerie Středočeského kraje* [online]. Praha: Cultropa s. r. o., 2004 [vid. 2018-07-20]. Dostupné z: http://www.cultropa.cz/dox/Vyzkumna_zprava_muzea.pdf

ČR. Dekret č. 130/1945 Sb., Dekret presidenta republiky o státní péči osvětové. In: *Sbírka zákonů ČR* [online]. Česká republika, 1945 [vid. 2018-03-25]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1945-130>

ČR. Zákon č. 52/1959 Sb., o osvětové činnosti. In: *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé* [online]. Československo, 1959a [vid. 2018-04-02]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1954-53>

ČR. Zákon č. 54/1959 Sb., o muzeích a galeriích. In: *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé* [online]. Československá republika, 1959b [vid. 2017-12-11]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=54&r=1959>

ČR. Zákon 367/1990 Sb., o obcích (obecních nařízeních). In: *Zákon české národní rady*. [online]. Česká republika, 1990 [vid. 2017-12-11]. Dostupné z: https://www.fulsoft.cz/33/367-1990-sb-zakon-ceske-narodni-rady-o-obcich-obecni-zrizeni-platne-do-11-11-2000-uniqueidOhwOuzC33qe_hFd_jrpTsSJq9PWhQ3BNUdmJaIZ3O0CD-vMUnwPlw/?wa=www15i3%2520psp

ČR. Zákon č. 122/2000 Sb., ochraně sbírek muzejní povahy a o změně některých dalších zákonů. In: *Sbírka zákonů ČR* [online]. Česká republika, 2000 [vid. 2018-03-25]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2000-122>

ČR. Nařízení vlády č. 222/2010, Sb., o katalogu prací ve veřejných službách a správě. In: *Nařízení vlády* [online]. Česká republika, 2010 [vid. 2018-02-01]. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/files/clanky/8980/Katalog_praci_UZ_1_10_2010.pdf

ČR. Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník In: *Sbírka zákonů ČR* [online]. Česká republika, 2014 [vid. 2018-04-14]. Dostupné z: <http://zakony.centrum.cz/obcansky-zakonik-novy/cast-1-hlava-2-dil-2-oddil-1-paragraf-30>

ČR. Nařízení vlády č. 399/2017, Sb., o katalogu správních činností a nařízení vlády. In: *Nařízení vlády* [online]. Česká republika, 2017a [vid. 2018-02-01]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2017-399>

ČR. Zákon č. 474/2017 Sb., o státním rozpočtu České republiky na rok 2018. In: *Sbírka zákonů ČR* [online]. Česká republika, 2017b [vid. 2018-05-12]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2017-474>

ČSR. Zákon č. 67/1919 Sb., o organisaci lidových kursů občanské výchovy. In: *Sbírka zákonů a nařízení státu Československého* [online]. Československá republika, 1919 [vid. 2018-03-25]. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/vyhledavani-asp/?Id=968&Section=1&IdPara=1&ParaC=2>

ČSÚ. *Jednotlivci – Informační společnost v číslech – 2016* [online]. Praha: Český statistický úřad, 2016a [vid. 2018-04-04]. Dostupné z: https://www.czso.cz/documents/10180/42790941/06100416_C.pdf/fde15bda-831c-4f19-a745-3690937e0346?version=1.1

- ČSÚ. *Počty zaměstnanců, placený čas a hrubé měsíční mzdy v jednotlivých zaměstnáních* [online]. Praha: Český statistický úřad, 2016b [vid. 2018-03-11]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/45379596/11002617A22.pdf/3066cd32-ecae-4193-babd-ae189eede198?version=1.0>
- ČSÚ. *Jednotlivci v ČR používající počítač* [online]. Praha: Český statistický úřad, 2017 [vid. 2018-03-11]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/jednotlivci-vyuzivajici-vybrane-informacni-a-komunikacni-technologie-esxpa7wxnd>
- ČSÚ. *Šetření o vzdělávání dospělých – AES 2016 (Adult Education Survey)* [online]. Praha: Český statistický úřad, 2018a [vid. 2018-05-11]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/xu/setreni-o-vzdelavani-dospelych-aes-2016-adult-education-survey>
- ČSÚ. *Zaměstnanost a nezaměstnanost podle výsledků VŠPS - 1. čtvrtletí 2018* [online]. Praha: Český statistický úřad, 2018b [vid. 2018-05-11]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/cr/zamestnanost-a-nezamestnanost-podle-vysledku-vsps-1-ctvrtleti-2018>
- DEAN, David. *Museum exhibition: theory and practice*. London: Routledge, 1996. ISBN 978-04-1508-016-3.
- DELORS, Jacques. *Learning, the treasure within: report to UNESCO of the International Commission on Education for the Twenty-first Century*. [online]. Paris: Unesco, 1996 [vid. 2018-04-02]. ISBN 978-0-1198-4387-3. Dostupné z: http://www.unesco.org/education/pdf/15_62.pdf
- DESJARDINS Richard a Kjell RUBENSON. *Participation patterns in adult education: The role of institutions and public policy frame works in resolving coordination problems*. [online]. European Journal of Education, 2013 [vid. 2018-03-03]. Dostupné z: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/ejed.12029>
- DESJARDINS, Richard. *Political Economy of Adult Learning Systems: Comparative Study of Strategies*. London: Bloomsbury Academic, 2017. ISBN 978-1-4742-7364-0.
- DEWEY, John. *Škola a společnost: tři přednášky*. Praha, 1904. ISBN neuvedeno
- DIMAGGIO, Paul. *Are art-museum visitors different from other people? The relationship between attendance and social and political attitudes in the United States* [online]. US, 1996 [vid. 2017-06-25]. ISSN 0304422X. Dostupné z: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0304422X96000083>
- DOLEŽALOVÁ, Hana. Digitální vzdělávání a moderní historie v muzeu In: *Muzea a veřejnost – aktuální otázky: muzejní edukace, bezbariérová přístupnost: 200 let muzejnictví*. Praha: Národní muzeum, 2016, s. 53–59. ISBN 978-80-7036-515-1.

- DOSEDLA, Martin. *Digitální technologie a technika* [online]. Brno: Portál podpory tvorby školních vzdělávacích programů, 2006 [vid. 2018-01-13]. Dostupné z: <https://educoland.muni.cz/technicka-a-informacni-vychova/archiv/digitalni-technologie-a-technika/>
- DROBNÝ, Tomáš. Předmluva. In: DOLÁK, Jan et al. *Základy muzejní pedagogiky: studijní texty*. Brno: Moravské zemské muzeum, Metodické centrum muzejní pedagogiky, 2014, s.1–2. ISBN 978-80-7028-441-4.
- DROBNÝ, Tomáš. *Muzea a celoživotní vzdělávání – dvě poznámky k využití aktuálního potenciálu paměťových institucí* [online]. Brno: Moravské zemské muzeum, Metodické centrum muzejní pedagogiky, 2015 [vid. 2018-04-02]. Dostupné z: http://www.mcmp.cz/fileadmin/user_upload/o_nas/Texty_MCMP/13_Muzea_a_celozivotni_vzdelavani.pdf
- DVOŘÁKOVÁ Miroslava a ŠERÁK, Michal. Oblasti celoživotního vzdělávání a učení In: *Andragogika a vzdělávání dospělých: vybrané kapitoly*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2016, s. 106–121. ISBN 978-80-7308-694-7.
- EUROFOUND. *European Working Conditions Survey* [online]. Evropská unie: Eurofound, 2010 [vid. 2018-02-12]. Dostupné z <https://www.eurofound.europa.eu/cs/surveys/european-working-conditions-surveys/sixth-european-working-conditions-survey-2010>
- EUROFOUND. *European Working Conditions Survey* [online]. Evropská unie: Eurofound, 2015 [vid. 2018-02-12]. Dostupné z <https://www.eurofound.europa.eu/cs/surveys/european-working-conditions-surveys/sixth-european-working-conditions-survey-2015>
- EUROPEANA. *Europeana Collections* [online]. European Union, 2018 [vid. 2017-08-20]. Dostupné z: <https://www.europeana.eu/portal/cs/about.html>
- EUROSTAT. *Adult learning* [online]. European Commission, 2018 [vid. 2018-03-03]. Dostupné z <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>
- EVROPSKÁ KOMISE. *Memorandum o celoživotním učení* [online]. Zpravodaj, 2001 [vid. 2018-03-25]. Dostupné z: <http://www.nuv.cz/uploads/Periodika/ZPRAVODAJ/2001/ZP01PIIa.pdf>
- EVROPSKÁ KOMISE. *Národní strategický referenční rámec ČR 2007-2013* [online]. Praha: Ministerstvo pro místní rozvoj, 2007 [vid. 2018-03-25]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/media-centrum/predstavujeme/narodni-strategicky-referencni-ramec-strategicky-dokument-v-oblasti-operacnich-programu-38806/>
- EVROPSKÁ KOMISE. *Návrh společné zprávy Rady a Komise pro rok 2015 o provádění strategického rámce evropské spolupráce v oblasti vzdělávání a odborné přípravy (ET 2020)*

[online]. Praha: Ministerstvo pro místní rozvoj, 2015 [vid. 2018-05-08]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:52015DC0408&from=en>

EVROPSKÁ KOMISE. *Special Eurobarometer 466, Report: Cultural Heritage* [online]. Evropská unie, 2017 [vid. 2017-12-11]. ISBN 978-92-79-76436-3. Dostupné z: <http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm>

FALK, John Howard a Lynn Diane DIERKING. *Museum Experience Revisited* [online] USA: Walnut Creek, 2013 [vid. 2017-08-30]. ISBN 978-1-61132-562-1. Dostupné z: https://books.google.cz/books?id=X0n5BS0DL78C&pg=PA155&lpg=PA155&dq=social+interactions+in+all+adult+group+museum&source=bl&ots=8QnJ6NW0Qy&sig=kraLCTz3SLvSjfb9Q-xdWkMo5aE&hl=cs&sa=X&ved=0ahUKEwjS_5frhL3aAhUOr6QKHa1xANQQ6AEINzAC#v=onepage&q=adult%20visitor&f=false

FALK, Martin a Tally KATZ-GERO. *Cultural Participation in Europe: Can We Identify Common Determinants?* [online]. USA: Journal of Cultural Economics, 2015, 40 (2) [vid 2017-11-25]. ISSN 1270-1620. Dostupné z <https://link-springer-com.ezproxy.is.cuni.cz/content/pdf/10.1007%2Fs10824-015-9242-9.pdf>

FAURE, Edgar a kol. *Učit se být. Svět výchovy a vzdělání dnes a zítra*. Praha: Ústav školských informací, 1973. ISBN neuvedeno.

FIALOVÁ, Dagmar a Michal STEHLÍK. Role muzeí ve výukovém procesu-výsledky výzkumu práce muzeí s dětmi a mládeží. In: *Acta musealia: Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně*. Zlín: Muzeum jihovýchodní Moravy, 2005, s. 10–17. ISSN 08628548.

FISCHER Thomas, ed. *Intergenerational learning in Europe – policies, programmes, practical guidance: Final report* [online]. Brussels: Institute for Innovation in Learning, 2008 [vid. 2018-01-13]. Dostupné z: <http://www.menon.org/wp-content/uploads/2012/11/final-report.pdf>

FREYDANK, Ruth. Průzkum vztahu muzea a návštěvníka In: *Muzeologické sešity*. Brno: Moravské muzeum a Univerzita J. E. Purkyně, 2011, s. 85–130, VIII/81.

FRIEDLOVÁ, Martina. *Umění: prostor pro život a hru. Animátor umění*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2008. ISBN 978-80-244-1995-4.

FRÝDA František a Zdeněk DRAGON. *Muzeologie a památky* [online]. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2003 [vid. 2018-07-3]. Dostupné z: <https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:s1qH0PfQczUJ:https://www.kar.zcu.cz/studium/MUZELOGIE.doc+&cd=3&hl=cs&ct=clnk&gl=cz>

GALLUP, Anna Billings. *The Work of a Children's Museum*. USA: Nature Study Review, 1906. ISBN neuvedeno.

GASK. *O nás* [online]. Kutná Hora, 2018 [vid. 2018-07-19]. Dostupné z: <http://gask.cz/cs/navsteva/o-nas>

GASK. *SPOLU... rodinný průvodce stálou expozicí pro mezigenerační dialog*. [online]. 2017. [vid. 2018-02-12]. Dostupný z: <https://www.gask.cz/cs/doprovodne-programy/spolu-rodinny-pruvodce-stalou-expozici-pro-mezigeneracni-dialog>

GIBBS, Kirsten, Margherita SANI a Jane THOMPSON. *Lifelong learning in museums: a European handbook*. Ferrara: Edisai, 2007. ISBN 978-88-9506-200-6.

GREK, Sotiria. *In and Against the Museum: the contested spaces of Museum Education for Adults. Discourse: Studies in the Cultural Politics of Education* [online]. United Kingdom, 2009 [vid. 2017-9-1]. ISSN 0159-6306. Dostupné z: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/01596300902809237>

HÁJEK a kol. *Muzea v České Republice – Analýzy vybraných charakteristik* [online]. 2011, Časopis slezského zemského muzea [vid. 2017-9-1]. Dostupné z: <http://www.szm.cz/media/docs/cszm-b-2-2011-57a32b747f097.pdf>

HATTON-YEO, Alan a kol. Core Principles of Intergenerational Practice In: PINTO, Teresa Almeida, ed., *Guide of Ideas for Planning and Implementing Intergenerational Projects: Together: yesterday, today and tomorrow* [online]. Lifelong Learning Programme, 2008, s. 1–11 [vid. 2018-01-13]. ISBN 978-989-8283-01-6. Dostupné z: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED507349.pdf>

HAVLŮJOVÁ, Hana, Kateřina CHARVÁTOVÁ a Martina INDROVÁ. *Památky nás baví*. Praha: Národní památkový ústav, 2015. ISBN 978-80-905631-7-9.

HEIN, George. *Learning in the Museum*. London: Routledge, 1998. ISBN 978-020-3028-32-2.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-0982-9.

HERCOGOVÁ, Jana. *Role muzeí ve vzdělávání dospělých* [online]. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, 2017 [vid. 2018-07-06]. Dostupné z: [https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/165842/31984433/?q=%7B"_____searchform_____search"0%3A"role+ve+vzd%5Cu011bl%5Cu00e1v%5Cu00e1n%5Cu00ed+dosp%5Cu011bl%5Cu00fdch"%2C"_____searchform_____butsearch"%3A"Vyhledat"%2C"PNzzpSearchListbasic"%3A1%7D&lang=cs](https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/165842/31984433/?q=%7B) Vedoucí práce Michal Šerák.

- HOOPER-GREENHILL, Eilean. *Writing a Museum Education Policy* [online]. Leicester: University of Leicester. 1991 [vid 2017-9-1]. Dostupné z: https://members.museumsonario.ca/sites/default/files/members/EileanHooperGreenhillEducationPolicy_0.pdf
- HOOPER-GREENHILL, Eilean. *Museums and their visitors*. New York: Routledge, 1996. ISBN 978-04-15068-57-4.
- HOOPER-GREENHILL, Eilean. *Museum and education: Purpose, Pedagogy, Performance*. USA and Canada: Routledge, 2007. ISBN 978-04-153793-6-6.
- HORÁČEK, Radek. *Galerijní animace a zprostředkování umění: poslání, možnosti a podoby seznamování veřejnosti se soudobým výtvarným uměním prostřednictvím aktivizujících programů na výstavách*. Brno: CERM, 1998. ISBN 978-80-7204-084-1.
- HORÁČEK, Radek. Mezi dílem a divákem aneb padesát let českého ciceronství. In: GÉRINGOVÁ Jitka a kol. *Jaroslav Brožek – mezi umělcem, pedagogem a vědcem: (kritická edice tvorby)*. Ústí nad Labem: Univerzita J.E. Purkyně, Pedagogická fakulta, 2012, s. 25–43. ISBN 978-80-7414-563-6
- CHADWICK, Alan a Annette STANNETT. *Museums and Adult Learning: Perspectives from Europe*. Leicester: National Institute of Adult Continuing Education, 2000. ISBN 978-18-6201-021-5.
- CHROMÝ, Jan. *Materiální didaktické prostředky v informační společnosti*. Praha: Verbum, 2011. ISBN 978-80-904415-5-2.
- ICOM. *Profesní etický kodex ICOM pro muzea* [online]. Paris: ICOM, 2006 [vid. 2018-03-29]. ISBN 978-80-903422-3-1. Dostupné z: http://www.mzm.cz/fileadmin/user_upload/dokumenty_mzm/eticky_kodex_ICOM.pdf
- ICOM. *The Organization* [online]. Paris, 2010 [vid. 2018-01-21]. Dostupné z: <http://icom.museum/the-organisation/>
- ICOM. *The international Council of Museums* [online]. Paris, 2016 [vid. 2017-11-25]. Dostupné z: <http://network.icom.museum/ceca/publications/icom-education/>
- ICTOP. *Guidelines and programmes* [online]. Paris: ICOM, 2015 [vid. 2018-03-29]. Dostupné z: <http://ictop.org/resources/guidelines-programmes/>
- JAGOŠOVÁ, Lucie. Muzejní pedagog In: JAGOŠOVÁ, Lucie, Jůva VLADIMÍR a Lenka MRÁZOVÁ. *Muzejní pedagogika: metodologické a didaktické aspekty muzejní edukace*. Brno: Paido, 2010a, s. 141–167. ISBN 978-80-7315-207-9.

JAGOŠOVÁ, Lucie. Návštěvníci muzea. In: JAGOŠOVÁ, Lucie, Jůva VLADIMÍR a Lenka MRÁZOVÁ. *Muzejní pedagogika: metodologické a didaktické aspekty muzejní edukace*. Brno: Paido, 2010b, s. 167–203. ISBN 978-80-7315-207-9.

JAGOŠOVÁ, Lucie. Potenciál evaluace pro muzejního pedagoga. In *Muzeum a škola: sborník příspěvků z konference Muzeum a škola aneb Aby věci promluvíly 20. a 22. března 2013*. Zlín: Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně, 2013, s. 15–25. ISBN 978-80-87130-28-5.

JAGOŠOVÁ Lucie a Jitka KRÁLOVÁ. *Aktuální kontury profese muzejního pedagoga. Reflexe kvalifikační profilace pracovníků v oblasti muzejní pedagogiky na příkladu Komise pro práci s veřejností a muzejní pedagogiku AMG ČR* [online]. Masarykova Univerzita: Brno, 2017 [vid. 2018-04-10]. Dostupné z:

http://www.muzeologia.sk/index_htm_files/MKD_2_17_Jagosova_Kralova.pdf

JAGOŠOVÁ, Lucie a Lenka MRÁZOVÁ. Objektové učení jako základ muzejní didaktiky. In: HORÁČEK, Martin, Hana MYSLIVEČKOVÁ a Petra ŠOBÁŇOVÁ, ed. *Muzejní pedagogika dnes: sborník příspěvků z mezinárodní konference pořádané katedrou výtvarné výchovy PdF UP v Olomouci 6.5.2008*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2008, s. 225–236. ISBN 978-80-244-1993-0.

JAKUBÍKOVÁ, Dagmar. *Strategický marketing: strategie a trendy 2*. Praha: Grada, 2013. ISBN 978-80-247-4670-8.

JARVIS, Peter. *Globalization, Lifelong Learning and the Learning Society: Sociological Perspectives* [online]. London: Routledge, 2008 [vid. 2018-04-22]. ISBN 978-0-415-35543-8.

Dostupné z: https://yasamboyuogrenme.wikispaces.com/file/view/_Globalization_Lifelong_Learning_and_the_Learning_Society_Sociological_Perspectives_Lifelong_Learning_and_the_Learning_Society_.pdf

JEFFREY-CLAY, R. Kodi. *Constructivism in Museums: How Museums Create Meaningful Learning Environments* [online]. Routledge: Journal of Museum Education, 2015 [vid. 2018-01-13]. ISSN 1059-8650. Dostupné z: <https://www.tandfonline-com.ezproxy.is.cuni.cz/doi/pdf/10.1080/10598650.1998.11510362?needAccess=true>

JŮVA, Vladimír. *Dětské muzeum: Edukační fenomén pro 21. století*. Brno: Paido, 2004. ISBN 978-80-7315-090-7.

JŮVA, Vladimír. *Virtuální muzeum a nové možnosti vzdělávání* [online]. Praha: Pedagogická orientace, 2008 [vid. 2018-01-13]. ISSN 1211-4669. Dostupné z: <https://journals.muni.cz/pedor/article/view/1152/892>

- JŮVA, Vladimír. *Vznik a rozvoj muzejní pedagogiky* [online]. Praha: Národní muzeum, 2009 [vid. 2018-01-13]. ISSN 1803-0386. Dostupné z: <http://emuzeum.cz/archiv/muzeum-2-2009>
- JŮVA, Vladimír. Vznik a rozvoj muzejní pedagogiky In: JAGOŠOVÁ, Lucie, Jůva VLADIMÍR a Lenka MRÁZOVÁ. *Muzejní pedagogika: metodologické a didaktické aspekty muzejní edukace*. Brno: Paido, 2010a, s. 11–69. ISBN 978-80-7315-207-9.
- JŮVA, Vladimír. Muzejní pedagogika. In: JAGOŠOVÁ, Lucie, Jůva VLADIMÍR a Lenka MRÁZOVÁ. *Muzejní pedagogika: metodologické a didaktické aspekty muzejní edukace*. Brno: Paido, 2010b, s.69–140. ISBN 978-80-7315-207-9.
- KALENDA, Jan a Ilona KOČVAROVÁ. *Proměny bariér ke vzdělávání dospělých v České republice 2005-2015* [online]. Praha, Studia paedagogica, 2017 [vid. 2018-01-13]. Dostupné z: https://digilib.phil.muni.cz/bitstream/handle/11222.digilib/137155/1_StudiaPaedagogica_22-2017-3_7.pdf?sequence=1
- KARAS, František. Řízení kulturně výchovné činnosti. In: PONDĚLÍČEK, Jirí a kol. *Kulturně výchovná činnost*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1987, s. 140–150. ISBN neuvedeno
- KESNER, Ladislav. *Muzeum umění v digitální době: vnímání obrazů a prožitky umění v soudobé společnosti*. Praha: Národní galerie, 2000. ISBN 978-80-7203-252-5.
- KESNER, Ladislav. *Marketing a management muzeí a památek*. Praha: Grada, 2005. ISBN 978-80-247-6364-4.
- KLUSÁČEK Karel Ludvík a kol. *Národopisná výstava Československá v Praze 1895* [online]. Praha: J. Otto, 1896 [vid. 2018-01-05]. Dostupné z: http://kramerius4.nkp.cz/search/i.jsp?pid=uuid:a69c34d0-f3fe-11dc-a2df-000d606f5dc6#monograph-page_uuid:89616650-7b0a-11e6-ad48-005056825209
- KNOTOVÁ, Dana. *Neformální zájmové vzdělávání dospělých* [online]. Univerzita Brno: Filozofická fakulta, 2006 [vid. 2018-03-03]. Dostupné z: <http://www.phil.muni.cz/journals/index.php/studia-%20paedagogica/article/viewFile/427/583>
- KOPECKÝ, Martin. *Občanské vzdělávání dospělých v Evropě. Povaha, funkce a vybrané národní příklady* [online]. Praha: MŠMT, 2011 [vid. 2018-03-03]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/15059/download/>
- KOTÁSEK, Jirí. *Národní program rozvoje vzdělávání v České republice: Bílá kniha* [online]. Praha: Ústav pro informace ve vzdělávání, 2001 [vid. 2018-01-13]. ISBN 978-80-86723-74-7. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/dokumenty/bila-kniha-narodni-program-rozvoje-vzdelavani-v-ceske-republice-formuje-vladni-strategii-v-oblasti-vzdelavani-strategie-odrazi-celospolecenske-zajmy-a-dava-konkretni-podnety-k-praci-skol>

- KOTLER, Neil a kol. *Museum marketing and strategy: designing missions, building audiences, generating revenue and resources*. San Francisco: JosseyBass, 2008. ISBN 978-078-7996-918.
- KOTTOVÁ, Karina. *Instituce a divák* [online]. Masarykova Univerzita v Brně: Filozofická fakulta, 2015 [vid. 2018-03-03]. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/320568/ff_d/Instituce_a_diva_k.pdf
- KRATZ, Scott a MERRITT, Elizabeth. *Museums and the future of the education. On the horizon* [online]. U.S: Emerald Group Publishing Limited, 2011 [vid. 2017-11-25]. Dostupné z: <http://www.aam-us.org/docs/default-document-library/on-the-horizon-web-version.pdf?sfvrsn=0>
- KRYSTOŇ, Miroslav a kol. *Záujmové vzdelávanie dospelých. Teoretické východiská*. Banská Bystrica: Pedagogická fakulta UMB v Banskej Bystrici, 2011. ISBN 978-80-557-0211-7.
- KUCHYŇKA, Zdeněk. Edukátor a registrátor specialista v muzeích a galeriích. In: *Věstník Asociace muzeí a galerií České republiky* [online]. Praha: Asociace muzeí a galerií ČR, 2018, s. 24–25 [vid. 2018-03-25]. ISSN 1213-2152. Dostupné z: http://www.cz-museums.cz/UserFiles/file/2018/Vestnik/1_18_KOMPLET_web.pdf
- KULHAVÁ, Zdeňka. Muzejní pedagog jako klíčový nástroj v komunikaci s veřejností In: *Muzea a veřejnost-aktuální otázky: muzejní edukace, bezbariérová přístupnost:200 let muzejnictví*. Praha: Národní muzeum, 2016, s. 29–42. ISBN 978-80-7036-515-1.
- KYNČL, Jakub. *Muzeum: čím muzeum chce být?* [online]. Brno: Vysoké učení technické, 2002 [vid. 2018-03-25]. Dostupné z: <http://www.vutium.vutbr.cz/tituly/pdf/ukazka/80-214-2183-5.pdf>
- KYRIACOU, Chris. *Klíčové dovednosti učitele: Cesty k lepšímu vyučování*. Praha: Portál, 2004. ISBN 978-80-262-0052-9.
- LEWALTER, Doris a kol. *Investigating Visitor Profiles as a Valuable Addition to Museum Research* [online]. International Journal of Science Education, 2015 [vid. 2018-03-03]. ISSN 2154-8455. Dostupné z: <http://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/21548455.2015.1035688>
- LICHTWARK, Alfred. *Übungen in der Betrachtung von Kunstwerken*, Hamburg: Herbert Costard, 1897. ISBN neuvedeno.
- LONDON MUSEUM. *What should a policy contain?* [online]. London, 2011 [vid. 2018-02-12]. Dostupný z: <http://www.londonmuseums.org/policy.htm>
- LORD, Gail Dexter a Barry LORD, eds. *The manual of museum planning*. Walnut Creek, Calif: AltaMira Press, 2003. ISBN 978-0-7425-0406-6.

- MACHOVÁ, Eva. *Mezigenerační učení a mezigenerační programy v muzeu očima muzejních pedagogů*. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Ústav pedagogických věd, 2016.
- MAŇÁK, Josef a Vlastimil ŠVEC. *Výukové metody*. Brno: Paido, 2003. ISBN 978-80-7315-039-6.
- MAŘÍKOVÁ Hana, KRÍŽKOVÁ Alena a Marta VOHLÍDALOVÁ. *Živitelé a živitelky: reflexe (a) praxe*. Praha: Sociologické nakladatelství SLON, 2012. ISBN 978-80-7419-100-8.
- MAZÁNEK, Petr a MARTINEC, Vladimír. Moderní nástroje komunikace s návštěvníky expozic. In: *Muzejní výstavnictví*. Praha: Asociace muzeí a galerií České republiky, 2014, s. 200–207. ISBN 978-80-86611-62-4.
- MAŽÁROVÁ, Monika. *Strategické plánování vzdělávací činnosti muzea* [online]. Masarykova Univerzita: Museologica Brunensia, 2016 [vid. 2018-01-13]. ISSN 2464-536. Dostupné z: https://digilib.phil.muni.cz/bitstream/handle/11222.digilib/135579/2_MuseologicaBrunensia_5-2016-1_7.pdf?sequence=1
- McCRAY, Kimberly. *Gallery Educators as Adult Learners: The Active Application of Adult Learning Theory* [online]. Routledge: Journal of Museum Education, 2016, 41 (1) [vid. 2018-01-13]. ISSN 1059-8650. Dostupné z: <https://www.tandfonline.com.ezproxy.is.cuni.cz/doi/abs/10.1080/10598650.2015.1126058>
- MCMP. *Naše poslání* [online]. Metodické centrum muzejní pedagogiky, 2018 [vid. 2018-04-07]. Dostupné z <http://www.mcmp.cz/o-nas/nase-poslani/>
- MERRIMAN, Nick. Museum visiting as a Cultural Phenomenon. In: VERGO, Peter. *The New Museology* [online]. London: Reaktion Books, 2006, s. 149–172 [vid. 2018-03-03]. ISBN 978-18-61896-70-4. Dostupné z: <https://www.scribd.com/doc/33632033/New-Museology-edited-by-Peter-Vergo>
- MEZENSKÁ, Eliška. Muzeum ve veřejném prostoru. In DOLÁK, Jan, ed. *Muzeologie na začátku 3. tisíciletí: Museology at the Beginning of the 3rd Millennium: sborník z mezinárodního semináře Teorie a praxe 2008*. Brno: Technické muzeum, 2009, s. 200–229. ISBN 978-80-86413-61-7.
- MICROSOFT. *Can we have your attention please?* [online]. Microsoft, Sparkler, 2018 [vid. 2018-03-03]. Dostupné z: <http://www.sparkler.co.uk/microsoftattention/>
- MINISTERSTVO KULTURY. *Prohlášení vlády o podpoře kultury-Usnesení vlády č. 344 ze dne 7. dubna 2003* [online]. Praha: Ministerstvo kultury, 2003 [vid. 2018-03-01]. Dostupné z: <https://www.mkcr.cz/prohlaseni-vlady-o-podpore-kultury-usneseni-vlady-c-344-ze-dne-7-dubna-2003-91.html>

MINISTERSTVO KULTURY. *Komparace systémů finanční podpory kultury v ČR s vybranými vyspělými státy* [online]. Praha: Ministerstvo kultury, 2008 [vid. 2018-04-02].

Dostupné

z:

https://www.google.cz/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=3&ved=0ahUKEwjS3qWOhpzaAhXPKewKHTmqCw4QFgg4MAI&url=https%3A%2F%2Fwww.mkcr.cz%2Fdoc%2Fcms_library%2Fkomparace-systemu-financi-podpory-kultury-v-cr-s-vybranymi-vyspelymi-stat-30.pdf&usq=AOvVaw3D8AZ8_2lK3TudttfNeaQf

MINISTERSTVO KULTURY. *Koncepce rozvoje muzejnictví v České republice* [online]. Česká republika, 2015a [vid. 2018-02-25]. Dostupné z: <https://www.mkcr.cz/koncepce-rozvoje-muzejnictvi-v-ceske-republice-1594.html>

MINISTERSTVO KULTURY. *Státní kulturní politika na léta 2015-2020 (s výhledem do roku 2025)* [online]. Praha: Ministerstvo kultury, 2015b [vid. 2018-03-01]. ISBN 978-80-87546-25-3.

Dostupné

z:

<https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:cm6u9woVkrQJ:https://www.mkcr.cz/statni-kulturni-politika-69.html+&cd=1&hl=cs&ct=clnk&gl=cz>

MJVM. *Poradna, seznamka i výhodné vstupné pro seniory. Výstava hraček ve zlínském muzeu podporuje mezigenerační dialog* [online]. Zlín: Muzeum Jihovýchodní Moravy. 2018 [vid. 2018-02-12]. Dostupný z: <http://www.muzeum-zlin.cz/cs/aktuality/poradna,-seznamka-i-vyhodne-vstupne-pro-seniory.-vystava-hracek-ve-zlinskem-muzeu-podporuje-mezigeneracni-dialog/?months=5&year=2018>

MONITOR. *Státní monitor, ministerstvo kultury* [online]. Praha: Ministerstvo financí, 2017 [vid. 2018-03-25]. Dostupné z <http://monitor.statnipokladna.cz/2016/statni-rozpocet/oss-sf/00023671#rozpocet-vydaje-odvetvovy>

MRÁZOVÁ, Lenka. Didaktické aspekty muzejní edukace. In: JAGOŠOVÁ, Lucie, Jůva VLADIMÍR a Lenka MRÁZOVÁ. *Muzejní pedagogika: metodologické a didaktické aspekty muzejní edukace*. Brno: Paido, 2010, s. 203–261. ISBN 978-80-7315-207-9.

MRÁZOVÁ, Lenka. Úvod do muzejní pedagogiky a tvorby doprovodných programů v muzeu. In: *Muzejní výstavnictví*. Praha: Asociace muzeí a galerií České republiky, 2014, s. 125–127. ISBN 978-80-86611-62-4.

MŠMT ČR. *Strategie celoživotního učení ČR*. Praha: MŠMT, 2007. ISBN 978-80-2542218-2.

MŠMT. *Průvodce dalším vzděláváním* [online]. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy: Praha, 2010 [vid. 2018-03-03]. Dostupné z: http://www.msmt.cz/file/216_1_1/

MŠMT. *Strategie digitálního vzdělávání do roku 2020* [online]. MŠMT: Praha, 2014 [vid. 2018-01-13]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/34429/>

MŠMT. *Dlouhodobý záměr rozvoje vzdělávání a rozvoje vzdělávací soustavy* [online]. Praha, 2015 [vid. 2018-03-03]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/dlouhodoby-zamer-vzdelavani-a-rozvoje-vzdelavaci-soustavy-3>

MUNI. *Galerijní pedagogika a zprostředkování umění* [online]. Masarykova Univerzita v Brně: Filosofická fakulta, 2017 [vid. 2017-08-30]. Dostupné z: <https://www.muni.cz/uchazeci/navazujici-magisterske-studium/vyberte-si-obor/10475-galerijni-pedagogika-a-zprostredkovani-umeni>

MUNLEY, Mary Ellen. *Museum Education and the Genius of Improvisation* [online]. Leeds: Maney Publishing, 1996, 21 (1) [vid. 2018-01-13]. ISSN 1059-8650. Dostupné z: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/10598650.1996.11510315>

MUSEUM VIVUM. *Museum vivum: sborník Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm*. Rožnov pod Radhoštěm: Valašské muzeum v přírodě, 2005. ISBN 978-80-87210-53-6.

MUSÍLKOVÁ, Kateřina a HAVLÍKOVÁ, Ivana. Možnosti muzejní prezentace s využitím moderních technologií, In: *Muzejní výstavnictví*. Praha: Asociace muzeí a galerií České republiky, 2014, s. 300–312. ISBN 978-80-86611-62-4.

MUZEUM BEROUNSKÉ KERAMIKY. *Muzeum berounské keramiky* [online]. Beroun, 2018 [vid. 2018-07-19]. Dostupné z: <http://www.muzeumberounskekeramiky.cz/>

MUZEUM ČÁSLAV. *Muzeum* [online]. Čáslav, 2018 [vid. 2018-07-19]. Dostupné z: <http://muzeumcaslav.cz/muzeum/>

MUZEUM JIHOVÝCHODNÍ MORAVY VE ZLÍNĚ. *Muzeum a škola* [online]. Zlín, 2017 [vid. 2018-03-25]. Dostupné z: <http://www.muzeum-zlin.cz/cs/stranky/konference-muzeum-a-skola/>

MUZEUM KOLÍN. *O muzeu* [online]. Kolín, 2018 [vid. 2018-07-19]. Dostupné z: <http://www.muzeumkolin.cz>

MUZEUM MĚLNÍK. *Muzeum* [online]. Mělník. 2018 [vid. 2018-07-19]. Dostupné z: <https://www.muzeum-melnik.cz/muzeum/>

MUZEUM ŘÍČANY. *Poslání, cíle, směřování* [online]. Říčany, 2018 [vid. 2018-07-19]. Dostupné z: <http://www.ricany.cz/org/muzeum/o-muzeu/poslani-cile-smerovani>

Muzeum skla a bižuterie. *Muzejní noc pod Ještědem* [online]. Jablonec nad Nisou, 2016 [vid. 2018-02-12]. Dostupný z: <http://www.msb-jablonec.cz/muzeum-detem/archiv-programu-pro-deti>

- MUZEUM ŠKODA. *Základní informace* [online]. Mladá Boleslav, 2018 [vid. 2018-07-19]. Dostupné z: <http://museum.skoda-auto.cz/zakladni-informace>
- MUZEUM T.G.M. RAKOVNÍK. *O nás* [online]. Rakovník, 2018 [vid. 2018-07-19]. Dostupné z: <http://www.muzeumtgm.cz/o-nas/>
- MUZEUM V JÍLOVÉM U PRAHY. *O muzeu* [online]. Jílové u Prahy, 2018 [vid. 2018-07-19]. Dostupné z: <http://www.muzeumjilove.cz/o-muzeu/>
- MUZEUM VALAŠSKO. *Inovace v muzejní environmentální výchově* [online]. Valašsko, 2017 [vid. 2018-03-11]. Dostupné z: <http://www.muzeumvalassko.cz/projekty/inovace-v-muzejni-environmentalni-vychove-2/>
- MUŽÍK, Jaroslav. *Androdikatika*. Praha: ASPI, 2004. ISBN 978-807-3570-45-3.
- MUŽÍK, Jaroslav. *Profesní vzdělávání dospělých*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012. ISBN 978-80-7357-738-4.
- NÁRODNÍ MUZEUM. *Dotkni se 20. století. Metodika využití online sbírek ve výuce dějepisu* [online]. Praha, 2014 [vid. 2018-03-25]. Dostupné z: <http://docplayer.cz/1311578-Metodika-vyuziti-online-sbirek-ve-vyuce-dejepisu.html>
- NÁRODNÍ MUZEUM. *Hra na venkově* [online]. Praha, 2013 [vid. 2018-01-13]. Dostupné z: <http://penize.nm.cz/venkov/hra-na-venkove/>
- NÁRODNÍ MUZEUM. *Perspektivy české muzejní edukace* [online]. Národní muzeum, 2016 [vid. 2018-03-25]. Dostupné z: <http://emuzeum.cz/admin/files/sbornik-Perspektivy-V04.pdf>
- NĚMEČKOVÁ, Jana. Česká muzea pro rodinu: Výsledky dotazníkového průzkumu mezi účastníky semináře Muzeum a rodina. In. *Muzeum: Muzejní a vlastivědná práce*. Praha: Uměleckoprůmyslové museum v Praze, 2011, s 22–28. ISSN 1803-0386.
- NEMO. *Network of European Museum Organisations. Museums in the Digital Age. Museums and the Development of Active Citizenship* [online]. Romania: Bucharest, 2013 [vid. 2017-08-30]. ISBN 978-3-9816628-0-1 Dostupné z: http://www.nemo.org/fileadmin/Dateien/public/statements_and_news/NEMO_21st_Annual_Conference_Documentation.pdf
- NICHOLLS Ann and Margherita SANI, Manuela PEREIRA. *The Learning Museum: New trends in Museum* [online]. London, 2013 [vid. 2018-03-25]. ISBN 978-88-97281-13-9. Dostupné z: <http://online.ibc.regione.emilia-romagna.it/I/libri/pdf/LEM7th-report-new-trends-in-museums-of-the-21st-century.pdf>
- NICHOLLS Ann and Margherita SANI. *Learning Facilities and Learning Spaces in Museums* [online]. London, 2013 [vid. 2018-03-25]. ISBN 978-88-97281-13-9. Dostupné z: http://online.ibc.regione.emilia-romagna.it/I/libri/pdf/LEM_report_n8.pdf

- NIPOS. *Kultura České republiky v číslech: vybrané údaje ze statistických šetření* [online]. Praha: Národní informační a poradenské středisko pro kulturu, 2017a [vid. 2018-03-25]. ISBN 978-80-7068-272-2. Dostupné z: http://www.nipos-mk.cz/wp-content/uploads/2013/05/Kultura_v_cislech_2017_web.pdf
- NIPOS. *Základní statistické údaje o kultuře v České republice* [online]. Praha: Národní informační a poradenské středisko pro kulturu, Centrum informací a statistik kultury, 2017b. [vid 2018-04-06]. ISBN 978-80-7068-319-4. Dostupné z: http://www.nipos-mk.cz/wp-content/uploads/2013/05/Statistika_2016_I.KULTURNI_DEICTVI_web.pdf
- NOWACKI, Marek. *Constraints To Attendance At Visitor Attractions: The Case Of Museums, Zoos And Botanic Gardens* [online]. Poznan School of Banking, 2015, 25 (1) [vid. 2017-06-25]. ISSN 0867-5856. Dostupné z: <https://content.sciendo.com/view/journals/tour/25/1/article-p29.xml>
- NSK. *Národní soustava kvalifikací: Muzejní edukátor* [online]. Praha: Ministerstvo kultury, 2018 [vid 2018-04-14]. Dostupné z: https://www.narodnikvalifikace.cz/kvalifikace-1123-Muzejni_educator
- NSP. *Národní soustava povolání: Muzejní edukátor* [online]. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2017 [vid 2017-08-30]. Dostupné z: http://katalog.nsp.cz/karta_p.aspx?id_jp=102314
- O'CONNOR Mary-Clare. *How museums are changing their approach for an adult audience* [online]. European Commission: EPALE, 2016 [vid. 2018-03-03]. Dostupné z: <https://ec.europa.eu/epale/en/blog/museums-and-adult-audiences>
- OECD. *Culture and Local Development: Maximising the Impact* [online]. Venezie: OECD, 2017 [vid 2018-04-22]. Dostupné z: <https://www.oecd.org/cfe/leed/OECD-GUIDE-MUSEUMS-AND-LD-Dec-2017.pdf>
- OSTROWER, Francie. *Motivations Matter: Findings and Practical Implications of a National Survey of Cultural Participation* [online]. The Urban Institute, 2005 [vid. 2018-03-03]. Dostupné z http://webarchive.urban.org/UploadedPDF/311238_motivations_matter.pdf
- P21. *Framework for 21st Century learning* [online]. Washington: Partnership for 21st century learning, 2016 [vid 2018-04-07]. Dostupné z: <http://www.p21.org/index.php>
- PALÁN, Zdeněk. *Výkladový slovník vzdělávání dospělých*. Praha: DAHA, 1997. ISBN 978-80-902-2321-9.
- PALÁN, Zdeněk. *Lidské zdroje: výkladový slovník*. Praha: Academia, 2002. ISBN 978-80-200-0950-0.

- PEŠKOVÁ, Jitka. *Muzeum a jeho edukační potenciál* [online]. Masarykova Univerzita: Museologica Brunensia, 2013 [vid. 2018-01-13]. ISSN 2464-536. Dostupné z: <https://digilib.phil.muni.cz/handle/11222.digilib/131393>
- PROCHÁZKA Miroslav a Miroslav SOMR. *Didaktika vzdělávání dospělých*. České Budějovice: V-Studio, 2008. ISBN 978-80-254-1919-9.
- PRŮCHA, Jan, Eliška WALTEROVÁ a Jiří MAREŠ. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2003. ISBN 978-80-717-8252-0.
- PRŮCHA, Jan. *Pedagogická encyklopedie*. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-546-2.
- PRŮCHA, Jan a kol. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál. 2013. ISBN 978-80-262-0403-9.
- PRŮCHA, Jan. *Andragogický výzkum*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2014. ISBN 978-80-247-9341-2.
- RABASOVA GALERIE RAKOVNÍK. *Lektorská činnost* [online]. Rakovník. 2018 [vid. 2018-07-19]. Dostupné z: <http://rabasgallery.cz/lektor/index.php?jazyk=cz>
- RABUŠIC, Ladislav a Milada RABUŠICOVÁ. *Učíme se po celý život? O vzdělávání dospělých v České republice*. Brno: Masarykova univerzita, 2008. ISBN 978-80-210-4779-2.
- RABUŠICOVÁ, Milada, Ladislav RABUŠIC a Klára ŠEĎOVÁ. Motivace a bariéry ve vzdělávání dospělých. In: RABUŠIC, Ladislav a Milada RABUŠICOVÁ. *Učíme se po celý život? O vzdělávání dospělých v České republice*. Brno: Masarykova univerzita, 2008, s. 97–112. ISBN 978-80-210-4779-2.
- RABUŠICOVÁ Milada a kol. *Mezigenerační učení v prostředí komunit: koncept a mapování výzkumného terénu* [online]. FF MU: Studia Pedagogica, 2014 [vid. 2018-01-13]. ISSN 2336-4521 Dostupné z: <http://www.phil.muni.cz/journals/index.php/studia-paedagogica/article/view/707/0>
- REICHEL, Jiří. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. Praha: Grada, 2009. ISBN 978-80-247-3006-6.
- REICHWEIN, Adolf. *Museumspädagogische Schriften*. Berlin: Deutsche Volkskunde, 1978. ISBN neuvedeno.
- RUBENSON, Kjell. Barriers to participation in adult education. In: Kjell RUBENSON, ed. *Adult learning and education* [online]. London: Elsevier, 2011, s. 234–239 [vid. 2018-03-03]. ISBN 978-01-2381-490-6. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/296669104_Barriers_to_Participation_in_Adult_Education

- SACHATELLO-SAWYER, Bonnie. *Adult museum programs: designing meaningful experiences*. Walnut Creek, CA: AltaMira Press, 2002. ISBN 978-07-5910-097-8.
- SHUH, Hennigar John. Teaching yourself to teach with objects. In: HOOPER-GREENHIL, Eilean, ed. *The Educational Role of the Museum*. London: Routledge, 1994, s. 1–12. ISBN 978-04-1519-827-1.
- SCHORGE, Walter. *Digitalizace jako součást procesu poskytování informačních služeb v Národním technickém muzeu* [online]. Praha: Knihovna Plus, 2011 [vid 2018-04-02]. Dostupné z: <http://knihovna.nkp.cz/knihovnaplus111/schorge.htm>
- SCHUSTER, Mark Davidson. *The Audience for American Art Museum*. Washington: Massachusetts Institute of Technology, 1991. ISBN 978-09-1597-778-9.
- SIMONOVÁ Natalie a Dana HAMPLOVÁ. *Další vzdělávání dospělých v České republice – kdo se ho účastní a s jakými důsledky?* [online]. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2016, 52 (1) [vid 2018-04-02]. ISSN 0038-0288. Dostupné z: http://sreview.soc.cas.cz/uploads/0f87bacca523f0f591a2501a7f6f07591acc6e91_16-1-02Simonova25.indd.pdf
- SOKOLOVÁ, Katarína. Existenciálny priestor múzejnej edukácie (Reflexia aktuálnych možností výchovy k umeniu. In: HORÁČEK, Martin, Hana MYSLIVEČKOVÁ a Petra ŠOBÁŇOVÁ. In: *Muzejní pedagogika dnes : Sborník příspěvků z mezinárodní konference*. Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, 2008. s. 85-91. ISBN 978-80-244-1993-0.
- SPITZER, Manfred. *Digitální demence: jak připravujeme sami sebe a naše děti o rozum*. Brno: Host. 2014. ISBN 978-80-7294-872-7
- STRAUSS, Anselm L. a Juliet CORBIN. *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Brno: Sdružení Podané ruce, 1999. SCAN. ISBN 978-08-039-5940-8.
- ŠAUEROVÁ, Markéta. Motivace dospělých v celoživotním vzdělávání. In: VETEŠKA, Jaroslav. *Perspektivy učení a vzdělávání v evropském kontextu*. Praha: UJAK, 2012, s. 157–171. ISBN 978-80-7452-022-8.
- ŠERÁK, Michal. *Zájmové vzdělávání dospělých*. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-551-6.
- ŠERÁK, Michal. Historická reflexe vývoje pedagogiky dospělých a andragogiky v českých zemích. In: DVOŘÁKOVÁ Miroslava a ŠERÁK, Michal. *Andragogika a vzdělávání dospělých: vybrané kapitoly*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2016, s. 54–77. ISBN 978-80-7308-694-7.

- ŠKODA, Kamil. *Kapitoly z dějin andragogiky*. Praha: Karolinum, 1996. ISBN 978-80-71-84326-9.
- ŠOBÁŇOVÁ, Petra. *Škola muzejní pedagogiky 1: poznámky k partnerství výtvarné a muzejní pedagogiky*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2007. ISBN 978-80-244-1866-7.
- ŠOBÁŇOVÁ, Petra. *Edukační potenciál muzea*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2012. ISBN 978-80-244-3034-8.
- ŠOBÁŇOVÁ, Petra. *Muzejní expozice jako edukační médium 2*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014. ISBN 978-80-244-4394-2.
- ŠOBÁŇOVÁ Petra a Michaela JOHNOVÁ ČAPKOVÁ. *Plánování edukačních aktivit v muzeu: od strategického plánu k přípravě edukačního programu*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2015. ISBN 978-80-244-4626-4.
- ŠOBÁŇOVÁ Petra a Jolana LAŽOVÁ. *Muzeum versus digitální éra*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2016. ISBN 978-80-244-5023-0.
- ŠOBÁŇOVÁ, Petra. *Expozice jako místo pro vzdělávání: metodika k tvorbě expozic zohledňujících vzdělávací potřeby návštěvníků*. Brno: Moravské zemské muzeum, Metodické centrum muzejní pedagogiky, 2017. ISBN 978-80-7028-494-0.
- ŠOPÁK, Pavel. *Muzea v občanské společnosti: Evropa od poloviny 18. století do první světové války*. In: KNAPÍK, Jiří a kol. *Vademecum muzeologie*. Opava: Slezská univerzita v Opavě, 2012, s. 1–50. ISBN 978-80-7248-811-7.
- ŠOPÁK, Pavel. *Muzejní pedagogika* [online]. *Vademecum Muzeologie*: Slezská univerzita v Opavě, 2018 [vid 2018-04-22]. Dostupné z: <http://vademecum.fpf.slu.cz/?p=50>
- ŠPÉT, Jiří. *Přehled vývoje českého muzejnictví I. (do roku 1945)*. Brno: Masarykova univerzita, 2004. ISBN 978-80-210-3206-4.
- ŠŤASTNÁ, Jaroslava. *Místní společenství – komunita – jako výchozí kontext aktivit muzea*. In: BRABCOVÁ, Alexandra, ed. *Brána muzea otevřená. Průvodce na cestě muzea k lidem a lidem do muzea*. Náchod: Nakladatelství Juko, 2002, s. 125–127. ISBN 978-80-862-1328-6.
- TALBOYS, Graeme Keith. *Museum educator's handbook*. Canada: Brookfield, 2000. ISBN 978-05-66-0817-36.
- TALBOYS, Graeme Keith. *Museum Educator's Handbook*. Hampshire: Gower Publishing Limited, 2005. ISBN 978-07-546-4492-7.
- TRNKA, Tomáš. *Lidová výchova, její teorie, složky, metody a organizace*. Ostrava: Profil, Osvětový ústav v Praze, 1970. ISBN nevedeno.

UNESCO. *Records of the General Conference: Resolutions* [online]. Paris: Unesco, 1969 [vid 2018-04-02]. ISBN 978-923-1019-16-6. Dostupné z: <http://unesdoc.unesco.org/images/0011/001140/114047E.pdf>

UNESCO. *Role of Museums in Education and Cultural Tourism Development: Policy Brief*. Kiev: Unesco, 2012 [vid 2018-05-12]. ISBN 978-966-1568-72-2. Dostupné z: <http://unesdoc.unesco.org/images/0022/002201/220143E.pdf>

UNESCO. *Doporučení na ochranu a podporu muzeí a sbírek, jejich rozmanitosti a jejich úlohy ve společnosti* [online]. Paris: Unesco, 2015 [vid 2018-04-02]. Dostupné z: <http://www.cz-museums.cz/UserFiles/file/2017/Deni%20v%20oboru/Doporuceni%20Muzea%202015%20-%20navrhy%20implementace.pdf>

UNESCO. *Recommendation concerning the Protection and Promotion of Museums and Collections, their Diversity and their Role in Society* [online]. Paris: Unesco, 2016 [vid 2018-04-22]. Dostupné z: <http://unesdoc.unesco.org/images/0024/002463/246331m.pdf>

University Press, 2010. ISBN 978-0-33-523539-1.

UPOL. *Muzejní a galerijní pedagogika* [online]. Univerzita Palackého v Olomouci: Pedagogická fakulta, 2017 [vid 2017-11-25]. Dostupné z: <http://www.obory.upol.cz/obor/muzejni-a-galerijni-pedagogika/>

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie II.: dospělost a stáří*. Praha: Karolinum, 2007. ISBN 978-80-246-1318-5.

VAŠKOVÁ, Jana. *Výchovná a vzdělávací činnost knihoven a muzeí v České republice* [online]. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, 2017 [vid. 2018-07-06]. Dostupné z: [https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/161056/31984643/?q=%7B"_____searchform__searchh"%3A"V%5Cu00fdchovn%5Cu00e1+a+vzd%5Cu011bl%5Cu00e1vac%5Cu00ed+%5Cu010dinnost+knihoven+a+muze%5Cu00ed+v+%5Cu010cesk%5Cu00e9+republice"%2C"_____searchform__butsearch"%3A"Vyhledat"%2C"PNzzpSearchListbasic"%3A1%7D&lang=cs](https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/161056/31984643/?q=%7B)

VESELSKÁ, Dana. Poskytování doprovodných informací a programů ve výstavách a expozicích muzeí a galerií. In: *Muzejní výstavnictví*. Praha: Asociace muzeí a galerií České republiky, 2014, s. 10–15. ISBN 978-80-86611-62-4.

VESELÝ, Arnošt. Bílá kniha a strategické plánování ve vzdělávání v ČR. In: *Podkladové studie k analýze naplnění cílů Národního programu rozvoje vzdělávání v České republice (Bílé knihy) v oblasti předškolního, základního a středního vzdělávání* [online]. Praha: MŠMT, 2009, s. 1–5 [vid. 2018-03-03]. Dostupné z: www.msmt.cz/file/9400_1_1/

VIRTUÁLNÍ ARCHEOLOGIE. *3D Archeologie* [online]. 2013 [vid. 2018-01-12]. Dostupný z: <http://virtualniarcheologie.cz/3d-archeologie/>

- VOSTROVSKÝ, Václav a Jaromír ŠTŮSEK. *Strategické plánování neziskových organizací v podmínkách znalostní společnosti*. Praha: Agnes, 2008. ISBN 978-80-903696-5-8.
- VYMAZAL, Jiří. České vzdělávání dospělých ve světle tradice a při pohledu do budoucnosti. In: BENEŠ, Milan a kol. *Idea vzdělávání v současné společnosti*. Praha: Eurolex Bohemia, 2002, s. 90–110. ISBN 978-80-247-2580-2.
- WAIDACHER, Friedrich. *Príručka všeobecnej muzeológie*. Bratislava: Slovenské národné múzeum, 1999. ISBN 978-80-806-0015-0.
- WAWROSZ, Peter a Herber HEISSLER. Vybrané bariéry investic do lidského kapitálu In: *Naše společnost* [Online]. Praha: Centrum pro výzkum veřejného mínění, 2013, s. 34–46 [vid. 2018-01-13]. Dostupné z: https://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c3/a1396/f28/Vybran%a9%20bari%a9ry%20investic%20do%20lidsk%a9ho%20kapit%a9lu.pdf
- ZIPSANE, Henrik. *Why museums are valid learning environments* [online]. EPALE: Electronic Platform for Adult Learning in Europe, 2018 [vid. 2018-01-13]. Dostupné z: <https://ec.europa.eu/epale/en/blog/why-museums-are-valid-learning-environments>
- ZIRKLE, Chris. *Acces barriers experienced by Adults in Distance Education Courses and Programs: A review of the Research Literature* [online]. The Ohio State University, 2006 [vid. 2018-03-03]. Dostupné z: <https://scholarworks.iupui.edu/bitstream/handle/1805/273/zirkle.pdf;jsessionid=9AC0E5E9622F44F9870E4E09AFED5050?sequence=1>
- ZOUNEK, Jiří a Petr SUDICKÝ. *E-learning: učení (se) s online technologiemi*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012. ISBN 978-80-7357-903-6.
- ŽALMAN, Jiří. *Kapesní průvodce po muzeu a muzejnictví: (fiktivní rozhovor Jiřího Žalmana s muzejní elévkou)*. Praha: Národní muzeum, 2016. ISBN 978-80-7036-504-5.

7 Přílohy

Příloha A - Polostrukturovaný rozhovor

- 1) Je dle Vašeho názoru dospělý návštěvník dostatečně zohledňován v aktuální nabídce edukačních aktivit?
- 2) Je možné dle Vás specifikovat typického dospělého návštěvníka, který edukační aktivity a programy muzea využívá?
- 3) Myslíte si, že muzeum v rámci svých programů bere v potaz dospělého a jeho specifika?
- 4) V jaké míře se dospělý návštěvník má příležitost účastnit aktivit určených veřejnosti?
- 5) Co si myslíte, že by dospělého návštěvníka nejvíce motivovalo k účasti ve vzdělávacích programech a aktivitách?
- 6) Co naopak dle Vašeho názoru dospělému k účasti v programech nejvíce brání?
- 7) Jaké překážky shledáváte při tvorbě a realizaci edukačních programů z hlediska muzea?
- 8) Kde vidíte v realizaci edukačních aktivit a programů potenciál a prostor pro zlepšení?
- 9) Co považujete za nejzásadnější v přípravě edukačních programů?
- 10) Pro jaké návštěvníky a cílové skupiny muzeum vytváří edukační programy a aktivity? Cílí v rámci svých příprav také na dospělé návštěvníky?
- 11) Jak vnímáte propagaci a prezentaci programů určených dospělým návštěvníkům?
- 12) Myslíte si, že máte k dispozici dostatečné vybavení muzea s ohledem na vzdělávání (podmínky a zázemí materiální, prostorové, technické)?
- 13) Kdo vytváří nabídku vzdělávacích aktivit a programů? Jak tuto přípravu z Vašeho pohledu hodnotíte?
- 14) Jaké vzdělávací programy pro dospělé návštěvníky Vaše muzeum nabízí? Činíte tak pravidelně nebo jde o jednorázovou aktivitu?
- 15) Myslíte si, že internet a další technologie mohou být nástrojem k přilákání dospělého návštěvníka do muzea?
- 16) V jaké míře technologie využíváte?
- 17) Je možné z Vašeho pohledu hodnotit, o které vzdělávací aktivity je největší, a naopak nejmenší zájem?
- 18) Dá se říci, co dospělí návštěvníci nejčastěji reflektuje na edukačních programech jako pozitivní?
- 19) Využíváte při té příležitosti nějaké formy zpětné vazby a hodnocení?

- 20) Předpokládá dle Vás muzeum, že orientace na dospělé návštěvníky v budoucnu bude prioritou?

Příloha B – Emailové pozvání k rozhovoru

Vážená paní, vážený pane,

jsem studentka 5. ročníku Andragogiky a personálního řízení na FF UK a zaujal mě specifický přístup Vašeho muzea k návštěvníkům. Píši diplomovou práci na téma Možnosti realizace edukačních aktivit pro dospělé návštěvníky muzeí, a proto sbírám rozhovory s pracovníky zaštiťující vzdělávání.

Chtěla jsem se s Vámi domluvit, zda byste byla ochotná se mnou tento rozhovor podstoupit. Nebude se jednat o nic složitého, v příloze Vám zasílám polostrukturovaný návrh otázek k rozhovoru.

Samozřejmě jsem si vědoma Vašeho času, proto bych se s Vámi zároveň s tím domluvila na nějakém drobném úplatku. ☺ Ještě jednou děkuji za Váš čas a odpověď, byť negativního charakteru.

S pozdravem a přáním hezkého týdne,

Aneta Benešová

Příloha C – Informovaný souhlas

Informovaný souhlas určený ke zpracování diplomové práce na téma: „*Možnosti realizace edukačních aktivit pro dospělé návštěvníky muzeí*“

Žádám Vás tímto o souhlas k užití materiálu určeného pro výzkumný projekt ve formě audio nahrávky rozhovoru.

Při zpracování přitom bude kladen důraz na

- (1) Anonymitu informantů – v prepisech rozhovorů budou odstraněny identifikující údaje (budou odstraněna veškerá jména).**
- (2) Mlčenlivost výzkumnice ve vztahu k osobním údajům o účastnících výzkumu (s výzkumným materiálem budu pracovat výhradně já).**

Děkuji za pozornost věnovanou těmto informacím a žádám Vás tímto o poskytnutí souhlasu s Vaší účastí ve výzkumu.

Aneta Benešová, podpis:

V dne Podpis: